

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Oikeuspalveluvirastosta ja siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Oikeuspalveluvirastosta sekä muutettaviksi talous- ja velkaneuvonnasta annettua lakia, oikeusapulakia ja saamen kielilakia. Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä kumottaisiin.

Esityksen mukaan oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palvelujen järjestämistä varten perustettaisiin uusi virasto. Nykyiset kuusi valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä lakkaisivat ja niiden tehtävät siirtyisivät perustettavalle virastolle. Lisäksi oikeusministeriössä hoidetut oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat keskushallinnon viranomaisen tehtävät siirtyisivät uuden viraston tehtäväksi. Ministeriöön jäisi virastoa koskeva säädösvalmistelu ja strateginen suunnittelu.

Esityksen tavoitteena on selkiyttää oikeusministeriön tehtäviä ja järjestää hallinnolliset palvelut siten, että ne tukevat aiempaa paremmin oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan toimintaa. Muutokset kohdistuvat tuki- ja hallintopalvelutehtäviin, jotka koottaisiin perustettavan viraston keskushallintoon. Oikeusapua, talous- ja velkaneuvontaa sekä yleisen edunvalvonnan palveluja annettaisiin edelleen samoilla perusteilla kuin aiemminkin nykyisistä oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoista. Myöskään toimipaikkoihin ei esitetä muutoksia. Uuden viraston hallinto- ja tukipalvelushenkilöstö toimisi edelleen monipaikkaisesti eri puolilla maata.

Talous- ja velkaneuvonnasta annettua lakia muutettaisiin siten, että palvelun järjestämistä koskevat säännökset siirretään uuteen Oikeuspalveluvirastosta annettavaan lakiin. Lisäksi oikeusapulakin ja saamen kielilakiin tehtäisiin teknisiä muutoksia.

Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioon ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
1.1 Tausta	4
1.2 Valmistelu	5
2 Nykytila ja sen arviointi.....	5
2.1 Nykytila.....	5
2.1.1 Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirit	5
2.1.2 Oikeusministeriö	7
2.2 Nykytilan arviointi	9
3 Tavoitteet	10
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	10
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	10
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	11
4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset	11
4.2.2 Taloudelliset vaikutukset	11
4.2.3 Vaikutukset kansalaisten asemaan	12
4.2.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	14
4.2.5 Henkilöstövaikutukset.....	21
4.2.6 Oikeus käyttää suomen ja ruotsin kieltä.....	23
4.2.7 Oikeus käyttää saamen kieltä	25
4.2.8 Vaikutukset tiedonhallintaan.....	26
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	27
5.1 Keskushallintovirasto	27
5.2 Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien yhteistyön kehittäminen	27
5.3 Johtokunta	28
5.4 Oikeusapupäätösten tekeminen	28
5.5 Oikeudenkäyntiavustajalautakunnan liittäminen perustettavaan virastoon.....	28
5.6 Kuluttajariitalautakunnan asema	29
6 Lausuntopalaute.....	29
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	31
7.1 Laki Oikeuspalveluvirastosta	31
7.2 Laki talous- ja velkaneuvonnasta	40
7.3 Oikeusapulaki.....	41
7.4 Saamen kielilaki	42
8 Lakia alemman asteinen sääntely	43
9 Voimaantulo	44
10 Toimeenpano ja seuranta	44
11 Suhde muihin esityksiin.....	44
12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	45
LAKIEHDOTUKSET	49
1. Laki oikeuspalveluvirastosta.....	49
2. Laki talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain muuttamisesta	57
3. Laki oikeusapulain 8 ja 10 §:n muuttamisesta	58
4. Laki saamen kielilain 2 §:n muuttamisesta	59

LIITE	60
RINNAKKAISTEKSTIT	60
2. Laki talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain muuttamisesta	60
3. Laki oikeusapulain 8 ja 10 §:n muuttamisesta	64
4. Laki saamen kielilain 2 §:n muuttamisesta	65

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan, jonka mukaan hallitus parantaa edellytyksiä järjestää laadukkaita ja yhdenmukaisempia oikeusavun, edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluja perustamalla valtakunnallisen oikeuspalveluviraston.

Esityksen taustalla on tavoite kehittää valtion keskushallintoa siten, että ministeriöt keskittyvät säädösvalmisteluun ja hallinnonalansa strategiseen johtamiseen. Samalla tehtävät, jotka eivät edellytä ministeriötason käsittelyä ja päätöksentekoa, siirretään ministeriöstä alaiseen hallintoon.

Keskushallinnon uudistamisen yleisiä suuntaviivoja on käsitelty valtiovarainministeriön vuonna 2015 julkaisemassa selvityksessä ”Yhteisillä periaatteilla kohti tulevaisuuden virastorakennetta” ([VM:n julkaisuja 3/2015](#)). Selvityksessä katsottiin, että virastoista tulisi muodostaa omia kirjanpitoyksiköitä, pieniä virastoja tulisi yhdistää suurempiin yksiköihin ja virastoilla tulisi olla valtakunnallinen toimivalta. Selvityksessä ehdotettiin muun ohella tuomioistuinviraston, valtakunnallisen ulosottoviraston ja oikeusapuviraston perustamista.

Edellä mainittujen tavoitteiden mukaisesti keskushallintovirastona toimiva tuomioistuinvirasto aloitti toimintansa 1.1.2020. Ulosottoimesta muodostettiin yksiportainen virasto, kun Valtakunnanvoudinvirastosta ja 22 ulosottovirastosta muodostettiin yksi valtakunnallinen virasto 1.12.2020. Lisäksi Syyttäjälaitos aloitti toimintansa yhtenä virastona 1.10.2019. Virastot muodostavat myös erilliset kirjanpitoyksiköt.

Oikeusavussa ja yleisessä edunvalvonnassa toteutettiin vuonna 2016 organisaatiouudistus, jossa muodostettiin kuusi virastoina toimivaa oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä. Uudistuksessa hallinnollisia tehtäviä keskitettiin piirien hallinnollisille yksiköille. Asiakaspalvelutehtävistä piireissä huolehtivat edelleen oikeusaputoimistot. Samalla edunvalvontatehtävät siirrettiin oikeusaputoimistojen rinnalle perustettuihin edunvalvontatoimistoihin.

Oikeusministeriö teetti vuonna 2017 selvityksen oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamisesta (Kohti laadukkaampaa ja tehokkaampaa palvelua. Selvitys oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamisesta. [Mietintöjä ja lausuntoja 61/2017](#)). Siinä esitettiin valtakunnallisen oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamista. Lausuntopalautteessa viraston perustamista kannatettiin yleisesti (Kohti laadukkaampaa ja tehokkaampaa palvelua. Lausuntotiivistelmä. [Mietintöjä ja lausuntoja 2019:9](#)).

Vuonna 2020 oikeusministeriö asetti selvityshenkilön selvittämään edellä mainitun selvityksen pohjalta tarkemmin viraston perustamiseen liittyviä kysymyksiä. Selvityksessä esitettiin perustettavaksi oikeusapu- ja edunvalvontavirasto, joka olisi päällikkövirasto ja joka muodostuisi keskushallinnosta sekä oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoista. Toimistojen toimipaikkaverkostoon ja niiden itsenäiseen asemaan toimeksiantojen hoitamisessa ei esitetty muutoksia. (Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto –selvitys perustamisesta. [Selvityksiä ja ohjeita 2020:19](#)). Lausuntopalautteessa kaikki viraston perustamiseen kantaa ottaneet lausunnonantajat kannattivat viraston perustamista (Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto- selvitys perustamisesta. Lausuntotiivistelmä. [Mietintöjä ja lausuntoja 2021:9](#)).

Petteri Orpon hallitusohjelmaan sisältyy lisäksi kirjaus, jonka mukaan rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta siirretään sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle. Sovittelun siirtoa on selvitetty oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2020 asettamassa hankkeessa. Hankkeen ohjausryhmä ehdotti, että rikos- ja riita-asioiden sovittelu siirretään oikeusministeriön hallinnonalalle. Ehdotuksen mukaan se sijoitettaisiin oikeusapu- ja edunvalvontapalvelujen yhteyteen mahdollisesti perustettavaan valtakunnalliseen virastoon. Ryhmän ehdotuksen mukaan siirtoa ei olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa samanaikaisesti viraston perustamisen kanssa, vaan vasta sen jälkeen. (Rikosasioiden sovittelu- palveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle: Ohjausryhmän raportti ja esitys. [Selvityksiä ja ohjeita 2021:10](#)). Tähän esitykseen ei sisälly rikos- ja riita-asioiden sovittelun siirtoa, vaan sitä koskeva valmistelu on tarkoitus toteuttaa myöhemmin erillisenä hankkeena.

1.2 Valmistelu

Luonnos hallituksen esityksestä laiksi Oikeuspalveluvirastosta on valmisteltu osana oikeusministeriön asettamaa hanketta ”Oikeusapu- ja edunvalvontaviraston ja oikeushallinnon erityisviranomaiset –viraston perustaminen”. Hanketta koskeva valmisteluaineisto on julkisessa palvelussa osoitteessa valtioneuvosto.fi/hankkeet tunnuksella [OM051:00/2021](#). Hanke asetettiin ajalle 6.4.2021-31.12.2022, mutta se keskeytettiin keväällä 2022 puuttuvan rahoituksen vuoksi.

Luonnos hallituksen esityksestä oli lausunnolla ajalla 20.12.2021 – 4.2.2022 julkisessa lausuntopalvelussa. Lausunto pyydettiin 70 viranomaiselta ja muulta yhteisöltä. Lausuntoja saatiin yhteensä 41. Lausuntopalaute on selvitetty tarkemmin kohdassa 6 Lausuntopalaute.

Hallituksen esityksen valmistelua jatkettiin vuonna 2023 virkamiestyönä. Esitystä koskevat valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa valtioneuvosto.fi/hankkeet tunnuksella OM049:00/2023. Jatkovalmistelun yhteydessä tehtyjen muutosten osalta on kuultu vielä erikseen eräitä tahoja. Lausuntopalaute kuvataan tarkemmin kohdassa 6 Lausuntopalaute.

Esityksellä on vaikutuksia Digi- ja väestötietoviraston toimintaan yleiseen edunvalvontaan liittyvissä kysymyksissä. Tästä syystä esitykseen sisältyvää edunvalvojan määräämisprosessia on valmisteltu yhteistyössä Digi- ja väestötietoviraston kanssa.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Nykytila

2.1.1 Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirit

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävänä on oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen. Oikeusavun ja yleisen edunvalvonnan palvelujen järjestämisestä säädetään laissa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (477/2016). Talous- ja velkaneuvonnasta ja sen järjestämisestä säädetään laissa talous- ja velkaneuvonnasta (813/2017). Talous- ja velkaneuvonta tuli oikeusaputoimistojen tehtäväksi vuoden 2019 alusta lukien.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä on kuusi. Jokaisessa piirissä on asiakaspalvelua varten 3-4 oikeusaputoimistoa ja 3-4 edunvalvontatoimistoa. Lisäksi jokaisessa piirissä on hallinnollinen yksikkö, jonka tehtävänä on toimistojen tuki- ja hallintopalvelujen järjestäminen. Piireissä on yhteensä 22 oikeusaputoimistoa ja 22 edunvalvontatoimistoa. Lisäksi Ahvenanmaan maakunnassa on yhdistetty oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto.

Oikeusaputoimistoissa annetaan oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitettuja julkisen oikeusavun palveluja sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluja. Oikeusaputoimistoilla ei ole alueellisia toimivaltarajoituksia vaan oikeusavun ja talous- ja velkaneuvonnan palveluja voi saada riippumatta asiakkaan kotipaikkakunnasta. Edunvalvontatoimistot tuottavat yleisen edunvalvojan palveluja sen alueella asuville tuomioistuimen tai holhousviranomaisen määräämille päämiehille holhoustoimilain (442/1999) mukaisesti.

Oikeusaputoimistoilla ja edunvalvontatoimistoilla on toimipaikkoja noin 160 paikkakunnalla, joista noin 40 %:iin on sijoitettu henkilökuntaa. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tuki- ja hallintoyksiköt toimivat eri puolilla maata samoilla paikkakunnilla kuin oikeusapu- ja edunvalvontatoimistot. Muutamissa piireissä hallinnolliset yksiköt toimivat monipaikkaisesti.

Oikeusapupiireistä, toimistojen toimipaikoista ja edunvalvonta-alueista säädetään oikeusministeriön asetuksessa oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu- ja edunvalvontapiiri vastaa (608/2016). Yleisen edunvalvonnan palvelujen osalta asetuksessa on säädetty, minkä kuntien edunvalvontapalveluista kukin piiri vastaa. Piirin työjärjestyksessä määrätään, minkä kuntien asukkaille edunvalvontatoimistot tuottavat palveluja. Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain mukaan piirit voivat hankkia palveluja myös ostopalveluina. Ostopalveluina järjestetään edunvalvonnan palveluja noin 10 %:lle päämiehistä.

Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen sekä piirien lainsäädännöllistä kehitystä on kuvattu tarkemmin selvityshenkilö Jokisen selvityksessä (Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto – selvitys perustamisesta. Oikeusministeriö. [Selvityksiä ja ohjeita 2020:19](#), s. 12-19).

Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirit ovat tulohajattuja virastoja, jotka eivät muodosta omia kirjanpitoyksiköitään, vaan kuuluvat oikeusministeriön kirjanpitoyksikköön (KPY 150).

Kaakkois-Suomen ja Lounais-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirit hoitavat lisäksi eräitä kuluttajariitalautakunnan palvelussuhdeasioita.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä vuosittain käsiteltävien asioiden määriä on kuvattu taulukossa 1. Tiedot perustuvat oikeusministeriön kirjanpitoyksikön vuoden 2022 tilinpäätökseen. Oikeusapuasioita on käsitelty vuosina 2020-2022 vuosittain noin 42 000-48 000. Talous- ja velkaneuvonnassa on käsitelty vuosittain 22 000 – 23 000 asiaa. Edunvalvonnan päämiehiä on ollut noin 43 000 – 44 000 vuodessa (vuoden lopun tilanne).

Taulukko 1.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien päämiehet ja käsitellyt asiat	2020	2021	2022
Edunvalvonnan päämiehet (sis. ostopalvelut n. 10 %)	42 832	43 165	43 725
Oikeusavussa käsitellyt asiat	48 473	43 957	41 585
Talous- ja velkaneuvonnassa käsitellyt asiat.	23 006	22 144	23 408

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien henkilöstömääriä vuosina 2020-2022 on kuvattu taulukossa 2. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien henkilöstöresurssit ovat vuonna 2022 olleet 1170 henkilötyövuotta. Siitä edunvalvonnan tehtäviin on kohdistunut noin 591, oikeusavun 386 ja talous- ja velkaneuvonnan tehtäviin 193 henkilötyövuotta.

Taulukko 2.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien henkilöstön ja- kautuminen (sisältää hallintohenkilöstön)	2020(htv)	2021(htv)	2022(htv)
Edunvalvonta	589	592	591
Oikeusapu	404	389	386
Talous- ja velkaneuvonta	190	190	193
Yhteensä	1 183	1 171	1 170

2.1.2 Oikeusministeriö

Perustuslain 68 §:n nojalla kukin ministeriö vastaa toimialallaan valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelusta ja hallinnon asianmukaisesta toiminnasta. Tehtävistä säädetään tarkemmin valtioneuvostosta annetussa laissa (175/2003) ja valtioneuvoston ohjesäännössä (262/2003). Jokaisen ministeriön tehtäviin kuuluvat esimerkiksi oman toimialansa toiminta- ja taloussuunnittelu-, tulosohjaus-, lainvalmistelu- ja kansainväliset asiat. Oikeusministeriön tehtävistä ja toimialaan kuuluvista virastoista säädetään oikeusministeriöstä annetussa valtioneuvoston asetuksessa (543/2003). Sen mukaan oikeusministeriön tehtävänä on muun muassa oikeusapu, talous- ja velkaneuvonta sekä yleinen edunvalvonta. Oikeusministeriön tehtäväksi on valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa sekä talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa säädetty palveluiden järjestämisen yleinen ohjaus ja valvonta.

Oikeusministeriö vastaa lisäksi oikeusapu- ja edunvalvontapiirien keskushallintoviranomaisen tehtävistä. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit kuuluvat oikeusministeriön kirjanpitoyksikköön ja oikeusministeriö vastaa tästä syystä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien eräistä maksuliikkeeseen liittyvistä tehtävistä, kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä sekä talousarviolain mukaisen toimintakertomuksen laatimisesta. Valtion talousarviosta annetun lain (423/1988) mukaan kirjanpitoyksiköitä ovat tasavallan presidentin kanslia ja ministeriöt sekä toiminnallisesti ja taloudellisesti tarkoituksenmukaisena kokonaisuutena virastot, laitokset ja muut toimielimet. Kirjanpitoyksikön muodostamisesta määrää valtiovarainministeriö asianomaista ministeriötä kuultuaan

Virkojen perustamista, siirtämistä, lakkauttamista ja muuttamista koskevasta toimivallasta säädetään valtion virkamiesasetuksessa (971/1994). Sen mukaan virkajärjestelyistä viraston sisällä päättää kyseinen virasto. Pääsäännöstä on virkamiesasetuksessa säädetty kuitenkin useita poikkeuksia. Asetuksen 3 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan virkajärjestelyistä muun muassa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien osalta päättää oikeusministeriö.

Oikeusministeriö toimii oikeusministeriön hallinnonalalla valtion virkaehtosopimuslain (664/1970) 3 §:n 3 momentin 2 kohdan nojalla oikeusapu- ja edunvalvontapiirien osalta valtio-

varainministeriön määrämänä neuvotteluviranomaisena. Tehtävään sisältyy palkkausjärjestelmästä sopiminen ja neuvottelemisen sopimuksen soveltamista koskevista erimielisyyksistä. Oikeusministeriö neuvottelee myös oikeusapu- ja edunvalvontapiirien luottamusmiessopimuksen. Neuvotteluviranomaisen määrää virkaehtosopimuslain nojalla valtiovarainministeriö.

Palkkaustoimivalta eli toimivalta vahvistaa virkamiesten tehtäväkohtaiset ja henkilökohtaiset palkanosat, myöntää palkanlisät sekä päättää luontoiseduista kuuluu virkaehtosopimuslain mukaan virastolle tai laitokselle. Valtioneuvoston asetuksella voidaan kuitenkin säätää, että toimivalta kuuluu muulle viranomaiselle. Sen nojalla voimassa olevassa virkaehtosopimusasetuksessa (1203/1987) säädetään, että muun muassa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien osalta palkkauksesta päättää oikeusministeriö.

Oikeusministeriö vastaa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimitila-asioista. Vakiintuneena käytäntönä oikeusministeriön hallinnonalalla on ollut, että niiden virastojen osalta, joilla ei ole keskusvirastoa, oikeusministeriö päättää kaikista toimitilahankkeista ja allekirjoittaa niiden vuokrasopimukset. Kuitenkin vähintään 400 000 euron hankkeissa ja vuotuisissa vuokrasopimuksissa oikeusministeriöllä on oikeusministeriön työjärjestyksen mukaan toimivalta myös niiden virastojen osalta, joilla on oma keskushallinto.

Oikeusministeriö vastaa oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan kehittämisestä, koordinaatiotehtävistä ja ohjaamisesta. Näitä tehtäviä ovat muun muassa koulutuksen suunnittelu ja järjestäminen, tietojärjestelmien kehittäminen ja ylläpito sekä viestintä, johon sisältyy verkkosivujen ja Intran kehittäminen ja ylläpito. Lisäksi ministeriö huolehtii piirien arkistoinnin ja hankintojen kehittämisestä sekä yleisen edunvalvonnan ostopalvelujen koordinoinnista, raportoinnin kehittämisestä ja sisäisestä tarkastuksesta.

Osa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien palveluista tuotetaan keskitetysti ja oikeusministeriö huolehtii niihin liittyvien sopimusten tekemisestä. Valtion talous- ja henkilöstöhallintoasioihin kuuluvat tehtävät tuotetaan Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksessa (Palkeet), oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tietojärjestelmiin liittyvät palvelut tuotetaan Oikeusrekisterikeskuksessa. Oikeusrekisterikeskus vastaa myös Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtorin kanssa tehtävästä perustietotekniikkapalveluita koskevasta sopimuksesta. Suurin osa toimitiloista on vuokrattu Senaatti-kiinteistöiltä.

Oikeusministeriön sisällä suurin osa oikeusapu- ja edunvalvontapiireihin liittyvistä tehtävistä hoidetaan yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston oikeusturvapalvelut-yksikössä. Osa talous- ja henkilöstöhallinnon tehtävistä hoidetaan hallinto- ja ohjausosastolla. Viestintään ja raportointiin liittyviä tehtäviä hoidetaan osaksi myös ministeriön esikunnassa.

Lisäksi oikeusministeriön tehtävänä on vuoden 2022 alusta lukien ollut talousosaamisen kehittäminen ja yhteistyön koordinoiminen. Tehtävä perustuu Suomen Pankin laatimaan ehdotukseen kansallisesta talousosaamisen strategiasta. Tehtävään sisältyy muun muassa avustusten jakamista kolmannen sektorin toimijoille talousosaamisen tehostamiseksi ja siihen liittyvään tutkimustyöhön.

Oikeusministeriön yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston oikeusturvapalvelut-yksikön tehtäviin kuuluvat myös kuluttajariitalautakunnan ja Oikeudenkäyntiavustajalautakunnan tulosohtaukseen liittyvät tehtävät sekä eräät yleistä asianajajayhdistystä (Suomen Asianajajaliitto) koskevat asiat.

2.2 Nykytilan arviointi

Oikeusministeriö huolehtii tavanomaisten valtioneuvostolle kuuluvien tehtävien lisäksi julkisen oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan keskushallintotehtävistä. Asiantila ei vastaa valtionhallinnon keskushallintoa koskevia linjauksia, joiden mukaan ministeriöiden tulisi keskittyä hallinnonalansa strategiseen johtamiseen, säädösvalmisteluun ja kansainväliseen yhteistyöhön. Linjaukset puoltavat ministeriön keskushallintotehtävien siirtämistä virastotasolle.

Lisäksi virastorakenne ei nykyisellään vastaa valtionhallinnon linjauksia pienten virastojen yhteen liittämisestä suuremmiksi kokonaisuuksiksi, kirjanpitoyksikkörakenteesta eikä valtakunnallisesta toimivallasta.

Kukin piiri huolehtii omalta osaltaan piirinsä oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen tuki- ja hallintotehtävistä. Tuki- ja hallintotehtäviä hoitavia henkilöitä on yhdessä piirissä vain muutamia, mistä syystä yksi henkilö joutuu huolehtimaan suuresta määrästä hyvin erilaisia tuki- ja hallintopalvelutehtäviä, jolloin ei ole mahdollista paneutua syvällisesti kaikkiin tehtäviin. Pienet yksiköt ovat lisäksi haavoittuvia sairasloma- ja muissa poissaolotilanteissa. Osa piirien tehtävistä on päällekkäisiä kuten erilaiset suunnitelmat ja talousarvio- ja kehysvalmistelu, joiden hoitaminen olisi tarkoituksenmukaisempaa koko maata koskevana toimintana. Tähän on kiinnitetty huomiota muun muassa Kyllästä ja Lundströmin selvityksessä (Kohti laadukkaampaa ja tehokkaampaa palvelua-Selvitys oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamisesta. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 61/2017. s. 37)

Piirit tekevät yhteistyötä muun muassa työajanhallinnassa ja eräissä erityisosaamista vaativissa tehtävissä sekä valmistellessaan esimerkiksi erilaisia ohjeistuksia. Esimerkiksi yhteisiä henkilöstötoimintoja on selvitetty oikeusministeriön asettamassa HR-hankkeessa (20.2.2020, VN/3684/2020). Yhteinen päätöksenteko on kuitenkin työlästä ja vie paljon aikaa.

Käytännön työssä on käynyt ilmi, että toimintatavat vaihtelevat piireittäin, vaikka piirit tekevätkin paljon yhteistyötä. Tarve yhtenäisiin toimintatapoihin on käynyt ilmi paitsi käytännön työssä myös erilaisissa selvityksissä kuten tutkimus- ja selvityshankkeessa ”Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita” (Kohti laadukkaita oikeusapupalveluita. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:60) sekä Liisa Törnwallin tekemässä selvityksessä oikeusapuhakemusten käsittelyä koskevista käytännöistä (OM3/33/2017). Vaikka yhtenäisten toimintatapojen tarve on tunnistettu ja siihen pyritään, tavoitteen toteuttamiseen olisi paremmat mahdollisuudet yhden viraston mallissa.

Erilaiset kehittämissuhteet ja keskushallinnon tehtävät hajautuvat nykytilanteessa monelle toimijalle kuten oikeusministeriölle ja kuudelle eri piirille, mikä on hallinnollisesti raskasta ja yhteisten linjausten aikaan saaminen on työlästä ja aikaa vievää.

Oikeusministeriössä ja piirien hallinnossa on selkeä tarve vahvistaa viestintää, riskienhallintaa, sisäistä valvontaa, tiedolla johtamista, henkilöstöhallintoa sekä tietohallinnon palveluja. Erityisesti talous- ja velkaneuvonta edellyttää selkeää, ajantasaista ja vuorovaikutteista viestintää, minkä toteuttaminen voimassa olevassa rakenteessa on vaikeaa, koska viestintävastuu on hajautunut oikeusministeriön ja kuuden piirin kesken. Viestinnän merkitys on korostunut myös verkkoviestinnän ja some-kanavien käytön lisääntyessä kansalaisten keskuudessa. Nykyinen hallinnollinen rakenne ei tue riittävästi sisäisen valvonnan kehittämistä, Riskien hallinnan vahvistaminen on erityisen tärkeää yleisessä edunvalvonnassa, jossa hoidetaan merkittävää määrää päämiesten omaisuutta. Valtion hallinnossa korostetaan henkilöstöhallintoa, tiedolla johtamista ja tietohallinnon merkitystä, joiden tarkoituksenmukainen kehittäminen on nykyrakenteessa

vaikeaa. Virastorakennetta muuttamalla tilannetta voitaisiin parantaa, mutta muutos edellyttäisi myös henkilöstöresurssien lisäämistä erityisesti näihin tehtäviin.

3 Tavoitteet

Esityksen tärkeimpänä tavoitteena on pidemmällä aikavälillä tuottaa oikeusavun, edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan asiakkaille valtakunnallisesti yhtenäisempää, laadultaan parempaa ja helpommin saavutettavaa palvelua. Palvelujen yhtenäinen kehittäminen helpottuisi olennaisesti, kun toiminnan edellyttämät tuki- ja hallintopalvelut tuotettaisiin keskitetysti. Uusi virasto hoitaisi sekä taloushallinnon, toiminnallisen ohjauksen että henkilöstöhallinnon, jotka nyt ovat hajautuneet kuudelle piirille sekä oikeusministeriössä useille eri yksiköille.

Uudistuksen tavoitteena on myös selkeyttää oikeusministeriön roolia. Muutoksen jälkeen ministeriö voisi keskittyä oikeusavun, edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palvelujen strategiseen suunnitteluun, lainvalmisteluun sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Oikeusministeriössä on samaan aikaan valmisteltu pienten itsenäisten viranomaisten, muun muassa valtuutettujen, hallinnollista siirtämistä oikeusministeriön yhteydestä uuteen perustettavaan Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virastoon. Näiden kahden hankkeen valmistumisen jälkeen ministeriön hallinnonalalle ei jäisi enää viranomaisia tai virastoja, joiden keskushallintotehtävät olisivat ministeriöllä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Oikeuspalveluvirastosta. Samalla kumottaisiin voimassa oleva laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä.

Ehdotettavassa laissa säädettäisiin uuden viraston asemasta ja tehtävistä. Uudelle virastolle siirtyisivät oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävänä olevien oikeusapu-, talous- ja velkaneuvonta- ja yleisen edunvalvonnan palvelujen järjestäminen. Järjestämistä koskevat säännökset sijaitsevat valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa, joka ehdotetaan kumottavaksi sekä talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa, josta kumottaisiin palvelun järjestämistä koskevat säännökset. Järjestämistä koskevat säännökset tulisivat uuteen lakiin ja niitä muutettaisiin vastaamaan toimintaa valtakunnallisessa virastossa.

Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot sekä Ahvenanmaan oikeusaputoimisto ja edunvalvontatoimisto säilyisivät tehtäviltään ennallaan. Niiden toimipaikoista säädettäisiin edelleen oikeusministeriön asetuksella eikä niitä ole tarkoitus muuttaa viraston perustamisen yhteydessä. Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen nimistä ja alueista säädettäisiin niiden kielellisen aseman selkeyttämiseksi valtioneuvoston asetuksella.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi saamen kielilakia, jonka soveltamisalaan lisättäisiin perustettava virasto.

Lisäksi ehdotetaan, että oikeusapulakiin tehdään muutamia teknisiä korjauksia sekä täsmennetään oikeusaputoimistojen tiedonsaantioikeutta koskevia säännöksiä.

Tarkoituksena on, että uudesta virastosta muodostetaan uusi kirjanpitoyksikkö. Päätöksen uuden kirjanpitoyksikön perustamisesta tekee valtiovarainministeriö.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Esityksessä on kysymys palvelujen hallinnon ja tukipalvelujen uudelleen järjestelyistä. Asiakaspalvelua tuottavien toimistojen tehtäviin ei esitetä muutoksia.

Uuden viraston perustaminen selkiyttää valtion hallintoa. Se luo paremmat edellytykset järjestää laadukkaita ja yhdenmukaisempia palveluja koko maassa, kun toimistojen ohjaaminen ja kehittäminen tapahtuu kuuden oikeusapu- ja edunvalvontapiirin ja oikeusministeriön sijasta yhdestä virastosta.

Viraston tehtävänä on järjestää palveluja taloudellisesti tai muulla tavoin heikommassa asemassa olevalle väestölle. Hallintotehtävien kokoamisella yhdeksi kokonaisuudeksi on mahdollista huolehtia esimerkiksi monipuolisemmasta viestinnästä kansalaisille. Tämä tarve korostuu erityisesti talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden palveluissa sekä talousosaamisen kehittämisessä.

4.2.2 Taloudelliset vaikutukset

Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Esityksen taloudelliset vaikutukset kohdistuvat oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan sekä edunvalvonnan osalta niiden keskushallintoon. Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen osalta esityksellä ei ole taloudellisia vaikutuksia.

Oikeuspalveluviraston keskushallintoon on arvioitu tarvittavan yhteensä 62 henkilötyövuoden työpanos. Siitä noin 34 henkilötyövuotta vastaava resurssi katetaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tuki- ja hallintopalveluihin kohdistuvalla määrärahalla, joka on vuonna 2022 noin 2 600 000 euroa ja joka sisältyy momenttiin 25.15.01 Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintamenot. Oikeusministeriön toimintamomentilta 25.01.01 siirretään keskushallinnon tehtäviin sitoutunut määräraha, jonka arvioidaan olevan noin 1 463 000 euroa. Se vastaa noin 14 henkilötyövuoden henkilöstökustannuksia ja sisältää lisäksi oikeus- ja edunvalvontapiirien koulutukseen käytettävän määrärahan.

Viraston perustaminen edellyttää lisäksi 14 uuden henkilötyövuoden resurssilisäystä. Palkka- ja muista henkilöstö-, tietojärjestelmä- ja toimitilakustannuksista aiheutuu noin 1 583 000 euron menot, jotka kohdistuvat momenttiin 25.15.01 Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintamenot.

Lisähenkilöstön tarve johtuu kirjanpitoyksikköön liittyvistä tehtävistä ja lakisääteisistä hallintotehtävistä, joiden hoitamiseen ei ole riittävää henkilöresurssia tai osaamista oikeusministeriössä eikä piirien hallinnossa. Näitä ovat muun muassa tiedonhallintaan, tietosuojaan ja tietoturvaan liittyvät tehtävät sekä ICT-asiantuntemukseen, data-analytiikkaan, raportointiin, viestintään, hankintoihin ja riskienhallintaan liittyvät tehtävät. Uusien tehtävien virkanimikkeinä olisivat muun muassa toimialajohtaja, järjestelmäasiantuntija ja toimialan erityisasiantuntija, tietohallinnon asiantuntija, data-analyttikko, tietosuojavastaava, taloushallinnon ja henkilöstöhallinnon asiantuntija, hankintojen erityisasiantuntija, toimitila-asiantuntija, sisäinen tarkastuksen ja riskien hallinnan asiantuntijat sekä viestinnän asiantuntijat.

Vuodelle 2025 virastolle arvioidaan aiheutuvan kertaluontoisia kustannuksia noin 131 000 euroa, jotka johtuvat kertaluontoisista muuttoon ja kalustamiseen liittyvistä sekä viestinnän kustannuksista.

Lisäksi vuonna 2024 arvioidaan aiheutuvan kertaluontoisia kustannuksia noin 885 000 euroa viraston perustamiseen liittyvien valmistelutoimenpiteiden vuoksi. Ne koostuvat Palkeiden hankkeiden kustannuksista (415 000 euroa), tietojärjestelmämuutoksista (Oikeusrekisterikeskus 60 000 euroa, Valtori 68 250 euroa ja viestinnän ICT- kustannukset 75 000 euroa), muutosvalmennuksesta (50 000 euroa) ja henkilöstökustannuksista (198 000 euroa). Menot kohdistuvat momenttiin 25.15.01 Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintamenot.

Oikeusministeriölle aiheutuu vuodesta 2025 lukien pysyvä 250 000 euron menolisäys. Lisätarve johtuu ministeriön Palkeille maksaman osuuden kasvusta, koska oikeusapu- ja edunvalvontapiirit jäävät pois oikeusministeriön kirjanpitoyksiköstä ja oikeusministeriölle jää maksettavaksi suurempi osuus ministeriön kirjanpitoyksikön kustannuksista. Menot kohdistuvat toimintamenomomenttiin 25.01.01 Oikeusministeriö.

Digi- ja väestötietovirasto on arvioinut, että sille aiheutuu vuonna 2024 noin 110 000 euron kertaluontoiset kustannukset, jotka johtuvat yleisen edunvalvonnan määräämistä koskevien muutosten aiheuttamasta tietojärjestelmätyöstä. Menot kohdistuvat momenttiin 28.30.03 Digi- ja väestötietoviraston toimintamenot.

Kokonaisuutena uuden viraston perustamisen arvioidaan lisäävän valtion vuotuisia menoja vuodesta 2025 alkaen yhteensä 1 833 000 euroa, josta virastoon kohdistuu 1 583 000 euroa ja oikeusministeriöön 250 000 euroa. Vuodelle 2024 arvioidaan aiheutuvan kertaluontoisena menona noin 885 000 euroa oikeusministeriön hallinnonalalle ja 110 000 euroa valtiovarainministeriön hallinnonalalle. Vuodelle 2025 kohdistuu kertaluontoisia menoja 131 000 euroa.

Esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2024 ehdotetaan momentin 25.15.01 päätösosaan lisättäväksi, että momentin määrärahaa saa käyttää myös Oikeuspalveluviraston perustamisen valmistelumenoihin.

Kustannukset katetaan julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvion mukaisten määrärahojen puitteissa.

Esityksellä ei ole taloudellisia vaikutuksia yrityksiin tai yksityishenkilöihin.

4.2.3 Vaikutukset kansalaisten asemaan

Muutoksen arvioidaan parantavan asiakkaiden saamia palveluja pääasiassa välillisesti ja pitkällä aikavälillä. Esityksen vaikutukset asiakkaisiin ovat välillisiä, koska esityksessä ei ehdoteta muutoksia oikeusaputoimistojen tai edunvalvontatoimistojen laissa säädettyihin tehtäviin. Oikeusavun, yleisen edunvalvonnan ja talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat asioisivat edelleen oikeusaputoimistoissa, edunvalvontatoimistoissa ja Ahvenanmaalla oikeusapu- ja edunvalvontatoimistossa. Myöskään palvelukanaviin kuten puhelinpalveluun, sähköiseen asiointiin tai chat-palveluun ei tulisi esityksen johdosta välittömiä muutoksia. Muutoksella ei olisi vaikutusta oikeusapua, yleistä edunvalvontaa ja talous- ja velkaneuvontaa hoitavaan henkilöstöön, mistä syystä asiakkuudet jatkuisivat saman henkilökunnan kanssa.

Hallinnon tehtävien kokoaminen yhdeksi kokonaisuudeksi parantaisi mahdollisuuksia huolehtia muun muassa viestinnästä aiempaa vuorovaikutteisemmin ja selkeämmin. Esimerkiksi viestintä

some-kanavissa on helpompi järjestää. Monipuolisempi viestintä parantaisi kansalaisten mahdollisuuksia löytää heidän tarvitsemaansa tietoa ja saada palveluja. Tämä korostuu erityisesti talous- ja velkaneuvonnassa ja talousosaamisen kehittämistehtävässä sekä oikeusavussa.

Talous- ja velkaneuvonnassa käsiteltiin vuonna 2022 noin 23 000 asiaa ja oikeusavussa noin 42 000 asiaa. Muutoksen vaikutusta asiakasmääriin on vaikea arvioida. Paremman viestinnän johdosta kansalaisten tietoisuus palvelun saatavuudesta saattaa lisätä asiakasmääriä erityisesti talous- ja velkaneuvonnassa. Sen sijaan edunvalvonnan asiakasmäärään muutoksella ei arvioida olevan vaikutusta, koska asiakkuus syntyy edunvalvonnan tarpeen perusteella ja tuomioistuinten tai holhousviranomaisen määräyksellä. Yleisessä edunvalvonnassa oli vuoden 2022 lopussa noin 40 000 päämiestä.

Hallinnon yhtenäistämisen arvioidaan toiminnan kehittyessä yhdenmukaistavan asiakkaiden saamaa palvelua eri puolilla maata. Tällä puolestaan voidaan arvioida olevan välillisesti myönteistä vaikutusta asiakkaiden yhdenvertaisuuteen koko maassa. Palvelujen kehittämistyössä on havaittu, että käytännöt esimerkiksi asiakkaaksituloprosessissa vaihtelevat. Niiden yhtenäistämiseen ja parhaiden käytäntöjen käytäntöön viemiseen on paremmat mahdollisuudet, jos toimistoja ohjaa yksi taho kuuden piirin sijasta.

Sisäisen valvonnan ja tarkastuksen arvioidaan tehostuvan yhdessä virastossa. Sen arvioidaan vaikuttavan laadun parantamiseen erityisesti yleisessä edunvalvonnassa, jossa hoidettavana oleva asiakkaiden omaisuus on merkittävä.

Kansalaisten oikeuteen tehdä kanteluja toiminnasta ei esitetä säännösmuutoksia. Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen ja siten myös muun muassa julkisten oikeusavustajien itsenäinen asema säilyy näiltä osin entisellään. Kansalaisten ja sidosryhmien asiointimahdollisuus hallinto- ja tukipalveluasioissa viraston kanssa kuitenkin yksinkertaistuisi, kun tehtävää hoitaa kuuden eri piirin sijasta yksi virasto. Tämä koskee esimerkiksi asiakkaiden mahdollisuutta tehdä hallintolaissa (434/2003) tarkoitettu kantelu viranomaisen toiminnasta.

Oikeusavustajien valvonnasta on olemassa erityissäännöksiä valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa. Esityksessä ehdotetaan, että säännökset otettaisiin sellaisenaan Oikeuspalveluvirastosta annettavaan lakiin. Säännöksen perusteella julkisia oikeusavustajia valvoo Asianajajaliiton yhteydessä toimiva valvontalautakunta sen osalta, ovatko he asianajotoimeksiantoa hoitaessaan noudattaneet hyvää asianajotapaa. Asia tulee vireille kansalaisen kantelun perusteella.

Yleisiä edunvalvoja valvoo holhoustoimilain nojalla holhousviranomainen eli Digi- ja väestötietovirasto ja Ahvenanmaalla valtionvirasto. Holhousviranomainen valvoo, onko edunvalvoja hoitanut yksittäistä edunvalvojan tehtävän määräystä holhoustoimilain mukaisesti. Valvontakeinoina on esimerkiksi tilintekovelvollisuus ja lupamenettely päämiehen kannalta merkittävisissä oikeustoimissa. Lisäksi jokaisella on mahdollisuus kannella holhousviranomaiselle, jos katsoo, että edunvalvoja ei ole hoitanut tehtävänsä holhoustoimilain mukaisesti. Talous- ja velkaneuvonnalla ei ole valvontaa koskevaa erityissääntelyä, vaan toiminnasta voi kannella yleissäännösten perusteella.

Niiltä osin kuin valvontalautakunnalla tai holhousviranomaisella ei ole toimivaltaa, voi oikeusapu- ja edunvalvontapiirin virkamiehen toiminnasta kannella hallintolain 8 a luvun mukaisesti ylemmälle viranomaiselle. Ylempi viranomainen voi käsitellä alastaan viranomaista koskevan kantelun tai esimies alastaan koskevan kantelun. Tarkoituksenmukaista voi olla, että johtava yleinen edunvalvoja ja johtava julkinen oikeusavustaja käsittelevät alaisiaan koskevan kantelun ja että johtavan julkisen oikeusavustajan ja johtavan yleisen edunvalvojan toimintaa koskeva

kantelu käsitellään perustettavan viraston keskushallinnossa sen mukaan kuin pääjohtaja työjärjestyksessä määrää. Toimivalta käsitellä hallintokantelu on myös edellä esitettyä ylemmillä viranomaisilla. Kantelun toimiston virkamiehestä voi toimittaa siten myös esimerkiksi suoraan keskushallinnolle tai oikeusministeriölle. Tarvittaessa kantelu voidaan myös siirtää toiselle viranomaiselle. Pääjohtajaa koskevat kantelut tulisi kuitenkin käsitellä oikeusministeriössä.

Eduskunnan hallintovaliokunta on hallintokantelua koskevaa hallituksen esitystä käsitellessään pitänyt tärkeänä, että myös hallintokantelun kohteena olevat tahot on määritelty laajasti siten, että kantelun kohteena voi olla myös niin sanottujen ulkoistettujen hallintotehtävien hoitaminen (HaVM 6/2014 vp). Näin ollen myös ostopalveluntuottajien toiminnasta voisi kannella virastolle.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiireihin kohdistuvat vahingonkorvausvaatimukset käsitellään Valtiokonttorissa valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetun lain (978/2014) perusteella. Sama koskisi perustettavaa Oikeuspalveluvirastoa. Esityksessä ehdotetaan, että Oikeuspalveluvirastosta annettavaan lakiin otetaan asiaa koskeva informatiivinen pykälä.

4.2.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Oikeusministeriö

Keskushallintoviranomaisen tehtävät, jotka on keskushallintoviraston puuttuessa hoidettu oikeusministeriössä, siirtyisivät oikeusministeriöltä Oikeuspalveluvirastolle. Oikeusministeriön tehtävistä poistuisivat siten oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat kirjanpitoyksikön tehtävät, alle 400 000 euron toimitilahankinnat sekä virkajärjestelypäätöksiä eli virkojen perustamista, lakkauttamista, siirtämistä ja muuttamista koskevat tehtävät. Oikeusministeriössä hoidettua kehittämistehtäviä, koulutus, tietojärjestelmien kehittämisestä huolehtiminen, hankintatoimi, viestintä, raportoinnin ja arkistoinnin kehittäminen sekä sisäinen tarkastus siirtyisivät ministeriöltä virastolle. Uusi virasto tekisi oikeusministeriön sijasta sopimukset muun muassa tietojärjestelmien kehittämisestä ja ylläpidosta Oikeusrekisterikeskuksen kanssa.

Oikeusministeriölle kuuluisi edelleenkin Oikeuspalveluvirastoon liittyvät valtioneuvostotason tehtävät: viraston strateginen ohjaus, säädösvalmistelu sekä talousarvio- ja kehysvalmistelu valtioneuvostolle sekä viraston tulosohtaus. Lisäksi sille kuuluisi tärkeimmät EU- ja kansainväliseen yhteistyöhön liittyvät kysymykset. Se vastaisi edelleen myös asianajoyhdistykseen liittyvistä tehtävistä. Tulosohtauksen osalta menettely kevenisi, kun tulosneuvottelut käytäisiin vain yhden viraston kanssa kuuden piirin sijasta.

Oikeusministeriön yleiset, koko hallinnonalan ohjaustehtävät jatkuisivat entisellään eikä niihin tulisi muutoksia oikeusministeriössä. Niitä ovat esimerkiksi hallinnonalan yhteisen henkilöstöhallinnon, tietohallinnon ja digitalisaation suunnittelu ja kehittäminen. Oikeusministeriö ohjaa ja kehittää ministeriön ja hallinnonalan hankintointia, arkistointia, tietoturvallisuutta ja tietosuojaa sekä huolehtii hallinnonalan yhteisten tietoteknisten ja perustietotekniikan palveluiden hankinnasta sekä edistää hallinnonalan tietoteknistä kokonaisarkkitehtuuria ja yhteisiä palveluja.

Vaikka oikeusministeriön hoitamat oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat keskushallintoviranomaisen tehtävät siirtyisivät perustettavalle virastolle, ministeriölle jäisi kuitenkin virkaehtosopimusasioihin ja palkkaukseen liittyviä tehtäviä, jotka on tarkoitus siirtää myöhemmin uuden viraston toiminnan vakiinnuttua virastolle itselleen. Lisäksi toimivalta isoista toimitilahankkeista jäisi oikeusministeriölle.

Viraston perustamista koskevassa hankkeessa on arvioitu, että keskushallintoviranomaisen tehtävien hoitamiseen käytetään ministeriössä yhteensä noin 14 henkilötyövuotta. Tehtävät ovat jakautuneet tätä useammille virkamiehille, koska keskushallintoviranomaisen tehtävät ovat useilla virkamiehillä vain osa heidän tehtävistään.

Tehtävät vähenisivät jossain määrin oikeusministeriön hallinto- ja ohjausosastolta ja esikunnasta. Merkittävimmin tehtävät vähenisivät yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston oikeusturvapalvelut-yksiköstä, jonka tehtävistä valtaosa siirtyisi uuteen virastoon. Tehtävien siirtymisen johdosta niitä varten perustetut virat ja tehtäviä hoitavat virkamiehet siirtyisivät virastoon. Tehtävien ja henkilöstön väheneminen edellyttäisi oikeusministeriöön jäävien tehtävien uudelleen järjestelyjä. Näitä ovat muun muassa Oikeuspalveluviraston strategiseen suunnitteluun, säädösvalmisteluun, kansainväliseen yhteistyöhön ja asianajoyhdistykseen liittyvät tehtävät sekä ulosottolaitoksen, konkurssiasiamiehen toimiston, oikeudenkäyntiavustajalautakunnan ja kuluttajariitalautakunnan tulosohjaustehtävät.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit ovat muodostaneet merkittävän osan oikeusministeriön kirjanpitoyksiköstä ja siten myös Palkeille kirjanpitoyksikköön liittyvistä tehtävistä maksettavista palvelumaksuista. Oikeuspalveluviraston maksamien Palkeiden palvelumaksujen ei arvioida muutoksen yhteydessä kasvavan oikeusapu- ja edunvalvontapiirien nykyisestä osuudesta. Sen sijaan oikeusministeriön kirjanpitoyksikön oikeusministeriön maksamien palvelumaksujen osuuden arvioidaan kasvavan 250 000 eurolla.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit

Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirit lakkaisivat ja niiden tehtävät siirtyisivät perustettavalle Oikeuspalveluvirastolle. Piirien hallinnollisissa yksiköissä hoidetut hallinto- ja tukitehtävät hoidettaisiin uuden viraston keskushallinnossa. Keskushallinto hoitaisi lisäksi oikeusministeriöstä siirtyvät keskushallintoviranomaisen tehtävät.

Oikeusaputoimistot, edunvalvontatoimistot ja Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimiston tehtävät säilyisivät esityksen mukaan ennallaan. Niiden tehtävistä säädettäisiin ehdotettavassa laissa ja niiden toimipaikoista säädettäisiin edelleen oikeusministeriön asetuksessa. Toimistojen nimistä ja alueista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella.

Oikeuspalveluvirasto

Oikeuspalveluviraston tehtävät koostuisivat nykyisistä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävistä. Niihin sisältyy palveluiden järjestäminen sekä niihin liittyvät henkilöstö- ja taloushallinnon tehtävät ja muut hallinnon tehtävät. Oikeusministeriöltä uudelle virastolle siirtyisivät virastoa koskevat keskushallinnon tehtävät kuten palvelujen valtakunnallinen kehittäminen, koulutus, viestintä, raportoinnin kehittäminen, sisäinen valvonta, riskien hallinta sekä tietojärjestelmien kehittäminen ja ylläpitäminen.

Oikeuspalveluvirastosta on tarkoitus muodostaa oma kirjanpitoyksikkö. Kirjanpitoyksiköllä on tehtäviä, joita oikeusapu- ja edunvalvontapiirit eivät tee voimassa olevien päätösten mukaan itse, vaan ne hoidetaan oikeusministeriössä. Kirjanpitoyksikölle kuuluvia virastolle uusia tehtäviä olisivat muun muassa taloussuunnittelu, kehys- ja talousarviovalmistelu, kirjanpito sekä tilinpäätöksen laatiminen ja seuranta. Kirjanpitoyksikön perustamisesta päättää valtiovarainministeriö.

Virastolle siirtyisi oikeusministeriöltä myös virkajärjestelytoimivalta sekä alle 400 000 euron toimitilahankinnat. Palkkaustoimivalta ja virkaehtosopimuksen neuvotteluviranomaisen tehtävä eivät siirtyisi alkuvaiheessa ministeriöltä virastolle, vaan tehtävät siirrettäisiin Oikeuspalveluvirastolle sen toiminnan vakiinnuttua. Päätöksen neuvotteluviranomaisista tekee valtiovainministeriö. Palkkaustoimivallan siirtäminen edellyttää valtion virkaehtosopimusasetuksen (1203/1987) muutosta.

Oikeusministeriö vastaisi tärkeimmistä alan kansainvälistä yhteistyötä koskevista linjauksista. Kuitenkin myös viraston vastuulle tulisi kansainvälistä yhteistyötä. Se osallistuisi aktiivisesti alan kansainvälisten järjestöjen ja yhteistyöverkoston toimintaan.

Oikeuspalveluvirasto toimisi lisäksi valtionavustusviranomaisena talousosaamisen kehittämistä koskevien valtionavustusten jakamisen osalta. Valtionavustusmääräraha säilyy edelleen oikeusministeriön momentilla, johon virastolle myönnetään käyttöoikeus. Avustusmääräraha on 650 000 euroa vuonna 2023.

Virasto muodostuisi valtakunnallisesta keskushallinnosta sekä alueellisista oikeusaputoimistoista ja edunvalvontatoimistoista. Keskushallinnon tehtävänä olisi viraston kehittäminen sekä hallinto- ja tukipalvelujen järjestäminen. Keskushallinnon rakenteesta ei olisi säännöksiä laissa, vaan sen rakenteesta ja viroista päättäisi viraston pääjohtaja. Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot hoitaisivat lakisääteisiä asiakaspalvelutehtäviään keskushallinnosta ja muista toimistoista riippumattomasti. Tämä vastaisi voimassa olevaa menettelyä sekä selvityshenkilö Jokisen raportissa esitettyä näkemystä, jonka mukaan keskushallinnon tulisi vastata vain hallinto- ja taustatehtävistä eikä sen tulisi ohjata toimistoja tai niiden henkilöstöä yksittäisten asioiden hoitamisessa. Tämä perustuu esteellisyyttä koskeviin normeihin ja oikeuskäytäntöön, joita Jokinen on selvittänyt raportissaan (Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto –selvitys perustamisesta. [Selvityksiä ja ohjeita 2020:19](#)).

Tarkoituksena on, että keskushallinnon hallintotehtävät hoidetaan monipaikkaisesti siten, että virkamiesten virkapaikat olisivat eri puolilla maata viraston toimipaikoissa. Muutamissa oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä hallintohenkilökunta toimii eri paikkakunnilla ja käytäntö on osoittanut, että tehtävien hoitaminen onnistuu hyvin myös hajautetusti. Näin olleen virastoon siirrettävien virkamiesten virkapaikat eivät välttämättä muuttuisi eikä syntyisi tilanteita, jossa henkilö jouduttaisiin siirtämään toiselle työssäkäyntialueelle.

Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot

Esityksessä ei ehdoteta muutoksia oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen lakisääteisiin tehtäviin Toimistojen määristä ja nimistä säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella ja toimipaikoista oikeusministeriön asetuksella. Niiden osalta ei ole vireillä muutoksia viraston perustamisen yhteydessä. Asiakkaat asioisivat edelleen paikallisten oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen kanssa eikä asiakasprosesseissa ole tarkoitus ottaa käyttöön esityksen johdosta valtakunnallisia työnkuluja.

Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen itsenäinen ja toisistaan riippumaton asema säilyisi entisellään ja on edelleen välttämätöntä muun muassa oikeusavustajia sitovan hyvän asianajotavan vuoksi. Tämän johdosta kahden toimiston julkiset oikeusavustajat voivat edelleen edustaa vastapuolina olevia asiakkaitaan.

Sähköisen asioinnin tekninen toteuttaminen hoidetaan edelleen valtakunnallisesti, mutta asiointi sähköisessä asioinnissakin toteutetaan edelleen asiakkaan valitsemassa toimistossa. Chat-palvelu on valtakunnallista ja anonyymia palvelua.

Esityksessä ehdotetaan, että toimistojen alueista säädettäisiin voimassa olevista säännöksistä poiketen valtioneuvoston asetuksella. Tämä on tarpeen kielellisten oikeuksien turvaamiseksi ja toimistojen kielellisen aseman määrittelyn selkeyttämiseksi. Muutos ei vaikuttaisi oikeusavun ja talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden oikeuteen valita, minkä toimiston kanssa haluaa asioida. Muutoksella selkeytetään toimistojen kielilaista johtuvia velvollisuuksia toimia kielilain 6 §:n 2 momentin mukaisesti joko kaksikielisenä tai yksikielisenä alueellisena yksikkönä. Ne toimistot, jotka ovat toimineet kaksikielisesti voimassaolevien säännösten voimassa ollessa, olisivat edelleenkin kaksikielisiä. Perustettavan viraston keskushallinto, joka toimii koko valtakunnan alueella, olisi kielilain tarkoittamalla tavalla kaksikielinen ja sen tulee palvella siten kansalaisia sekä suomeksi että ruotsiksi. Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että Oikeuspalveluvirastoon sovelletaan saamen kielilakia, mikä laajentaa viraston velvollisuutta järjestää saamenkielistä palvelua koko maassa. Tällä ei arvioida olevan toimistojen kannalta merkittävää vaikutusta, koska jo voimassa olevien säännösten perusteella saamenkielisille on voitu hankkia tarvittaessa tulkki.

Esityksessä ehdotetaan muutoksia edunvalvojan määräämismenettelyyn, millä on vaikutuksia edunvalvontatoimistojen toimintaan. Voimassa olevien säännösten mukaan päämiehet on jaettu edunvalvontatoimistoille oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin työjärjestyksessä määrättyllä tavalla. Esityksessä ehdotetaan, että edunvalvontatehtävä hoidetaan siinä edunvalvontatoimistossa, jonka alueella päämiehellä on kotipaikka. Jos kaikki toimiston edunvalvojat ovat esteellisiä, edunvalvojan tehtävä tulee siirtää valtioneuvoston asetuksella säädettävään toimistoon. Jos päämiehen asuinpaikan, kielellisten oikeuksien toteuttamisen tai muun tärkeän edun vuoksi on tarpeen, edunvalvojan tehtävä voitaisiin siirtää myös toiseen toimistoon. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien työjärjestykset ovat sisältäneet vastaavia määräyksiä eikä säädösten muutoksesta sinänsä aiheutuisi muutosta toimintaan.

Yhteistyö päämiehen palvelujen järjestämisessä laajenisi kuitenkin koskemaan koko maata, kun piirirajoja ei enää olisi. Esimerkiksi, jos päämiehen kotipaikka muuttuu, edunvalvontatoimisto voisi siirtää edunvalvojan tehtävän toiseen toimistoon koko maan alueella. Voimassa olevien säännösten mukaan siirtäminen toisen piiriin alueelle edellyttää toimistoilta ilmoituksen tekemistä holhousviranomaiselle tai hakemusta tuomioistuimelle. Yhteistyöstä muutostilanteissa on mahdollisesti tarpeen määrätä viraston työjärjestyksessä.

Toimistojen toimipaikoista säädettäisiin edelleen oikeusministeriön asetuksella. Niihin ei ole valmisteilla muutoksia esityksen johdosta. Toimipaikkaverkostoa ja palvelujen saatavuutta kehitetään 1.1.2022 voimaan tulleen valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain (728/2021) mukaisesti.

Vaikka toimistojen laissa säädettyihin tehtäviin ei esitetä muutoksia, yhdellä keskushallinnolla on todennäköisesti vaikutusta siihen, että toimistojen rooli hallinnollisissa tehtävissä yhtenäistyy. Oikeusapu- ja edunvalvontapiireillä on erilaisia käytäntöjä muun muassa siinä, missä määrin johtava julkinen oikeusavustaja ja johtava yleinen edunvalvoja ovat osallistuneet toimiston henkilökunnan rekrytointiin. Käytäntöjen arvioidaan näiltä osin yhtenäistyvän riippuen viraston tekemistä ratkaisuksista. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien kehittäessä yhteistyötä HR-asioissa on käynyt ilmi, että käytännöt vaihtelevat piireissä myös esimerkiksi palkkausta koskevien linjausten osalta. Todennäköisenä voidaan pitää, että henkilökunnan kohtelu näiltä osin muuttuu tasapuolisemmaksi, kun ohjeistuksen antaa yksi taho kuuden eri piiriin sijasta.

Vaikka toimistot hoitavat asiakastoimeksiannot itsenäisesti, valtakunnallisten yhtenäisten toimintatapojen käyttöön ottaminen edellyttää toimistoilta valmiutta järjestää palvelujaan, esimerkiksi puhelinpalvelua, tarvittaessa uudella, viraston linjaamalla tavalla.

Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella valtakunnalla on lainsäädäntövalta valtion viranomaisen organisointia koskevista asioista. Ahvenanmaan maakunnassa palvelut tuotettaisiin edelleen Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistossa. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimiston virkakieli on Ahvenanmaan itsehallintolain 6 §:n 1 momentin mukaan ruotsi.

Oikeudenkäyntiavustajalautakunta ja kuluttajariitalautakunta

Oikeudenkäyntiavustajalautakunnan ja kuluttajariitalautakunnan keskushallintoviranomaisen tehtäviä hoidetaan oikeusministeriössä samassa yksikössä, jossa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien keskushallintoviranomaisen tehtäviä pääosin hoidetaan. Lisäksi kuluttajariitalautakunnan tukitehtäviä hoidetaan pieneltä osin Kaakkois-Suomen ja Lounais-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä.

Molempien viranomaisten keskushallinto- ja tukipalvelut on tarkoitus järjestää uudelleen osana Oikeushallinnon erityisviranomaiset –virastoa, jonka perustamista valmistellaan samaan aikaan Oikeuspalveluviraston kanssa. Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virastoa koskeva hallituksen esityksen valmisteluaineisto on julkisessa palvelussa osoitteessa [valtioneuvosto.fi/hankkeet/tunnuksella OM067:00/2023](https://valtioneuvosto.fi/hankkeet/tunnuksella/OM067:00/2023).

Digi- ja väestötietovirasto

Esityksellä on vaikutuksia holhousviranomaisten toimintaan. Merkittävimmät vaikutukset esityksellä on Digi- ja väestötietoviraston toimintaan, joka toimii valtakunnallisena holhousviranomaisena. Ahvenanmaalla holhousviranomainen on Ahvenanmaan valtionvirasto. Holhousviranomaisen tehtäviin kuuluu edunvalvontahakemusten tekeminen tuomioistuimelle sekä holhoustoimilaissa säädettyissä tilanteissa edunvalvojan määrääminen. Lisäksi holhousviranomaisen valvoo edunvalvojien toimintaa.

Edunvalvojan määräämisprosessia uudessa virastossa on valmisteltu yhteistyössä Digi- ja väestötietoviraston kanssa ja arvioitu muutoksen vaikutuksia sen toimintaan. Muutoksen vuoksi edunvalvojan määräämisprosessi Digi- ja väestötietovirastossa yksinkertaistuu jossain määrin. Yhteisen valtakunnallisen kehittämisen arvioidaan niin ikään helpottuvan, koska valtakunnallisen Digi- ja väestötietoviraston yhteistyökumppanina olisi yksi valtakunnallinen toimija kuuden oikeusapu- ja edunvalvontapiirin ja oikeusministeriön sijasta. Yksittäisten päämiesten edunvalvontaa koskevaan valvontaan muutoksella ei arvioida olevan vaikutusta. Muutoksella ei ole vaikutusta Digi- ja väestötietoviraston henkilöstöresurssien tarpeeseen.

Esityksen johdosta edunvalvojan määräämisprosessi muuttuisi. Yleisen edunvalvonnan palveluntuottaja määräytyy voimassa olevien säännösten mukaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirin vahvistaman työjärjestyksen mukaisesti. Voimassa olevien säännösten mukaan yleiseksi edunvalvojaksi määrätään tietyn piirin yleinen edunvalvoja ja päätös toimitetaan työjärjestyksessä määrättyyn edunvalvontatoimistoon tai ostopalveluntuottajalle. Muutoksen jälkeen yleiseksi edunvalvojaksi määrättäisiin aina Oikeuspalveluviraston yleinen edunvalvoja. Päätös lähetet-

täisiin edelleen palveluntuottajalle, joka yksilöisi edunvalvojan numeron ja ilmoittaisi virkanimikkeen ja yleisen edunvalvojan järjestysnumeron holhousviranomaiselle. Esitys edellyttää tehtäväksi muutoksia Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämiin rekistereihin, mistä virastolle aiheutuu kertaluontoisesti lisätyötä ja kustannuksia. Kertaluontoisten kustannusten holhousasioiden rekisteriin ja siihen liittyviin muutoksiin on arvioitu olevan noin 50 000 euroa sekä väestötietojärjestelmään tehtävistä muutoksista 60 000 euroa eli yhteensä 110 000 euroa.

Esityksessä ehdotetaan edellä kohdassa ”Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot” selvitetyistä syistä, että edunvalvontatoimiston alue määräytyy valtioneuvoston asetuksessa säädettyllä tavalla, ellei Oikeuspalveluvirasto ole päättänyt hankkia palveluja ostopalveluna. Digi- ja väestötietovirastossa edunvalvojan määräämiseen liittyvät tehtävät hoidetaan valtakunnallisessa prosessissa ja sen toiminnan kannalta on tärkeää, että Oikeuspalveluvirasto ilmoittaa selkeästi, mikä palveluntuottaja tuottaa palvelut. Näiltä osin yhteistyö yksinkertaistuu, kun toimijana on yksi virasto.

Ahvenanmaan valtionviraston toimintaan muutoksilla ei olisi yhtä suuria vaikutuksia, koska sen valvontatehtävä kohdistuu Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoon, jonka osalta esityksessä ei ehdoteta muutoksia. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto kuuluu Lounais-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin. Hallinnollisissa ja kehittämisasioissa Ahvenanmaan valtionvirasto tekisi muutoksen jälkeen yhteistyötä Oikeuspalveluviraston keskuksien kanssa.

Yleisen edunvalvonnan ostopalveluntuottajat

Osa yleisen edunvalvonnan palveluista hankitaan ostopalveluntuottajilta. Ostopalvelusopimuksia on vuonna 2023 voimassa 16 palveluntuottajan kanssa. Ostopalveluntuottajat ovat kuntia, kaupunkeja tai yksityisiä yrityksiä, esimerkiksi asianajotoimistoja. Ostopalvelusopimuksia on voimassa viidellä oikeusapu- ja edunvalvontapiirillä.

Ostopalveluja hankkii voimassa olevien säännösten mukaan kukin oikeusapu- ja edunvalvontapiiri. Piirille kuuluu ostopalvelujen hankinta, sopimushallinta ja maksuliikenteeseen liittyvät asiat. Oikeusministeriön oikeusturvapalvelut-yksikkö ohjaa ja koordinoi ostopalvelutoimintaa. Esityksen johdosta ostopalvelujen hankinta siirtyisi uudelle virastolle. Esityksen siirtymäsäännöksissä ehdotetaan, että piirien tekemät sopimukset siirtyisivät lain nojalla uudelle virastolle.

Käytännön työssä on käynyt ilmi, että toimintatavat valvonnan ja yhteistyön tiiviydessä ja toimintatavoissa vaihtelevat eri piireissä. Esityksen johdosta ostopalvelun hankinnasta, valvonnan ja kehittämisestä vastaisi yksi toimija kuuden viraston ja oikeusministeriön sijasta, minkä arvioidaan yhtenäistävän ostopalveluntuottajien kohtelua ja niiden kanssa tehtävää yhteistyötä.

Edunvalvojan määräämisprosessiin ehdotetaan muutoksia, joilla on vähäisiä vaikutuksia ostopalveluntuottajiin. Voimassa olevien säännösten mukaan ostopalveluntuottajia tulee sopivoin tavoin kuulla ennen edunvalvojan määräämistä koskevan päätöksen tekemistä. Säännöksen tarkoituksena on tiedustella etukäteen, katsooko palveluntuottaja, että sille ehdotettu päämies ei kuulu ostopalvelusopimuksen piiriin. Ostopalveluntuottajille tehdyn kyselyn mukaan tällaiset tilanteet ovat käytännössä osoittautuneet erittäin harvinaisiksi. Jos etukätestiedustelua ei olisi tarpeen tehdä, edunvalvojan määräämisprosessi Digi- ja väestötietovirastossa nopeutuisi. Tästä syystä esityksessä ehdotetaan, että etukätestiedustelusta luovuttaisiin. Muutoksella ei olisi vaikutusta ostopalveluntuottajan oikeuteen kieltäytyä tehtävästä, joka ei kuulu ostopalvelusopimuksen piiriin.

Tuomioistuimet

Koska esityksellä ei ole tarkoitus muuttaa oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimintaa, vaikutukset tuomioistuimiin olisivat vähäisiä. Julkisten oikeusavustajien ja talous- ja velkaneuvojien osalta esityksestä ei aiheutuisi muutoksia.

Myös edunvalvontaa koskevat asiat käsiteltäisiin edelleen tuomioistuimissa eikä paikalliseen yhteistyöhön edunvalvontatoimistojen kanssa aiheutuisi muutoksia. Esityksessä ehdotetaan kuitenkin muutoksia edunvalvojan määräämismenettelyyn siten, että yleiseksi edunvalvojaksi määrätään oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yleisen edunvalvojan sijasta Oikeuspalveluviraston yleinen edunvalvoja. Tämä vähäisessä määrin yksinkertaistaa päätöksen tekemistä. Voimassa olevien säännösten mukaan tuomioistuimen on tullut toimittaa edunvalvontaa koskeva päätös piirin työjärjestyksessä määrätylle palveluntuottajalle. Esityksessä ehdotetaan, että päätös toimitetaan valtioneuvoston asetuksessa määrättyyn edunvalvontatoimistoon tai viraston ilmoittamalle muulle palveluntuottajalle. Muutoksella ei arvioida olevan tuomioistuimille merkittäviä vaikutuksia.

Voimassa olevien säännösten mukaan, kun päämies muuttaa toisen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin alueelle, edunvalvojan muutosta koskeva asia on tullut käsitellä tuomioistuimessa. Esityksessä ehdotetaan, että oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä luovutaan, jolloin päämiehen muuttaessa paikkakuntaa, edunvalvonta voidaan siirtää toiseen toimistoon ilman tuomioistuimen päätöstä, mikä vähentää vähäisessä määrin rutiiniluontoisten asioiden käsittelyä myös tuomioistuimissa.

Oikeusrekisterikeskus ja Valtori

Oikeusministeriö on tehnyt palvelusopimukset keskushallintoviranomaisen roolissa Oikeusrekisterikeskuksen kanssa. Esityksen johdosta viraston tietojärjestelmien kehittämisestä ja ylläpidosta huolehtisi Oikeuspalveluvirasto. Oikeusrekisterikeskuksen tehtävät säilyisivät ennallaan, mutta sopimuskumppani olisi muutoksen jälkeen Oikeuspalveluvirasto.

Oikeusrekisterikeskus huolehtii lisäksi oikeusapu- ja edunvalvontapiirien Valtorilta hankittavien perustietotekniikkaan liittyvien palvelujen hankinnasta. Muutoksesta aiheutuu kertaluontoisesti lisätehtäviä sekä Oikeusrekisterikeskukselle että Valtorille. Niistä aiheutuvat kustannukset korvataan niille palvelusopimusten mukaisesti. ICT-kustannukset sisältyvät kohdassa 4.2.2. kuvattuihin taloudellisiin vaikutuksiin.

Palkeet

Palkeilla on merkittävä rooli valtion kirjanpitoyksikköjen palveluntuottajana. Se hoitaa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien talous- ja henkilöstöhallintoon liittyviä tehtäviä osana oikeusministeriön kirjanpitoyksikölle tuottamia palvelua. Muutoksesta ei aiheutuisi siten merkittäviä vaikutuksia Palkeiden toiminnalle.

Palkeiden kanssa tehtävän palvelusopimuksen tekee yleensä kirjanpitoyksikkö. Koska Oikeuspalveluvirastosta on tarkoitus muodostaa itsenäinen kirjanpitoyksikkö, Oikeuspalveluvirasto olisi muutoksen jälkeen sen uusi sopimusosapuoli.

Oikeuspalveluviraston siirtyminen kirjanpitoyksiköksi edellyttää merkittävää kertaluontoista lisätyötä Palkeille, josta aiheutuvat kustannukset korvataan sille palvelusopimuksen mukaisesti.

Tästä aiheutuvat taloudelliset vaikutukset sisältyvät menoihin, jotka kuvataan kohdassa 4.2.2. Taloudelliset vaikutukset.

Muut valtakunnalliset sidosryhmät

Muita merkittäviä valtakunnallisia sidosryhmiä ovat muun muassa Senaattikiinteistöt, Hansel Oy ja Valtiokonttori, joiden kanssa oikeusministeriö on tehnyt yhteistyötä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien keskushallintoviranomaisena. Näiltä osin yhteistyö siirtyy Oikeuspalveluvirastolle.

Lisäksi oikeusapu- ja edunvalvontapiireillä ja oikeusministeriöllä keskushallintoviranomaisena on yhteistyötä valtakunnallisten viranomaisten ja yhteisöjen kuten Digi- ja väestötietoviraston, Tuomioistuinviraston, Syyttäjälaitoksen, Ulosottolaitoksen, Suomen Asianajajaliiton, Ta-kuusäätiön ja monien järjestöjen kanssa. Esityksen johdosta yhteistyön valtakunnallisella tasolla arvioidaan sidosryhmien kannalta yksinkertaistuvan ja helpottuvan, kun yhteistyökumppanina on oikeusapu- ja edunvalvontapiirien ja oikeusministeriön sijasta yksi taho.

Alueelliset sidosryhmät

Oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan tehtävien luonne edellyttää tiivistä alueellista ja paikallista yhteistyötä viranomaisten ja muiden sidosryhmien kanssa. Alueellisesta ja paikallisesta yhteistyöstä asiakaspalvelujen kehittämiseksi huolehtivat käytännössä oikeusaputoimistot oikeusavun ja talous- ja velkaneuvonnan osalta sekä edunvalvontatoimistot edunvalvonnan osalta. Vakiintunut yhteistyö jatkui edelleen. Oikeuspalveluviraston toiminnan kehittäessä toimintoja, sidosryhmäyhteistyön kehityssuuntia linjattaisiin valtakunnallisesti.

4.2.5 Henkilöstövaikutukset

Valtionhallinnon muutostilanteita koskevat säännökset ja sopimukset

Oikeuspalveluvirastoon siirtyvä henkilöstö on kokonaisuudessaan virkasuhteessa, eikä esitykseen sisälly ehdotusta henkilöstön palvelussuhdelajin muuttamisesta. Tästä syystä muutokseen sovelletaan valtion virkamieslain (750/1994) säännöksiä. Lain 5 a §:n mukaan valtionhallinnon toimintojen uudelleenjärjestelyn yhteydessä virat ja niihin nimitetyt virkamiehet siirtyvät samaan virastoon tai samoihin virastoihin kuin tehtävät siirtyvät. Jos henkilö on nimitetty määräaikaiseen virkasuhteeseen, hän siirtyy viraston palvelukseen määräaikaisen virkasuhteensa keston ajaksi. Virka voidaan siirtää ilman virkamiehen suostumusta, jos se siirretään virkamiehen työssäkäyntialueella tai työssäkäyntialueelle.

Yhteistoimintamenettelystä muutoksen toteuttamisen yhteydessä säädetään yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetussa laissa (1233/2013), jonka mukaiset menettelyt toteutetaan viraston perustamishankkeen aikana oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä ja oikeusministeriössä.

Muutostilanteissa noudatettaviksi tulevat myös Valtiovarainministeriön päätös ja ohje muutosturvasta valtionhallinnossa (VN/25890/2020).

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien henkilöstö

Oikeuspalveluvirastoon siirtyisivät kaikki oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä olevat virat ja määräaikaiset virkasuhteet niihin nimitettyine virkamiehineen. Tämä koskee oikeusaputoimistoja, edunvalvontatoimistoja sekä piirien hallinto- ja tukitehtäviä.

Siirtymisen vaikutukset oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen henkilökunnan asemaan olisivat muodollisia, koska muutos koskisi vain virkasiirtoa oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä Oikeuspalveluvirastoon. Toimistoissa työskentelevien virkamiesten tehtävät säilyisivät ennallaan ja jatkuisivat samoissa toimistoissa ja toimipaikoissa kuin ennen muutosta.

Esityksellä on merkittäviä vaikutuksia hallinto- ja tukipalvelutehtäviä hoitavaan henkilöstöön. Hallinto- ja tukihenkilöstön osuus piirien 1 170 henkilötövuodesta vuonna 2022 oli yhteensä 34 henkilötövuotta. Vakinaiseen virkaan nimitetyt tuki- ja hallintotehtäviä hoitavat virkamiehet siirtyisivät Oikeuspalveluviraston valtakunnalliseen keskushallintoon, joka muutoksen jälkeen vastaisi tuki- ja hallintopalveluista. Koska palveluista huolehditaan valtakunnallisesti ja ne organisoidaan sen mukaisesti uudelleen, siirtyvän henkilöstön tehtävänkuvat todennäköisesti muuttuisivat ainakin osittain.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien hallinto henkilöstö toimii oikeusministeriön asetuksessa säädettyissä toimipaikoissa eri puolilla maata. Muutamassa piirissä hallinto henkilökunta toimii monipaikkaisesti kahdella tai kolmella paikkakunnalla. Tarkoituksena on, että valtakunnallisen viraston toimipaikat säilyisivät samoilla paikkakunnilla kuin ennen muutosta ja hallintotehtävät hoidettaisiin edelleen eri puolilla maata monipaikkaisesti. Tästä syystä siirtyvä henkilöstö voisi jatkaa entisillä työssäkäyntipaikkakunnillaan.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien johtajat on nimitetty määräaikaaisesti enintään siihen saakka, kun uusi virasto aloittaa toimintansa. Tästä syystä oikeusapu- ja edunvalvontapiirin johtajat eivät siirry viraston keskushallintoon virkamieslain nojalla.

Vaikutukset oikeusministeriön henkilöstöön

Oikeusministeriöstä Oikeuspalveluvirastolle siirrettäviin tehtäviin on hankkeessa tehdyn arvion mukaan käytetty noin 14 henkilötövuotta vastaava työmäärä. Työmäärä jakautuu useammalle kuin 14 henkilölle, koska siirtyvät tehtävät ovat useilla virkamiehillä vain osa heidän tehtävis-
tään. Virastoon siirrettäisiin ne virat ja virkamiehet, joiden tehtävistä valtaosa siirtyy virastoon. Heidän tehtävänkuvansa tulisivat muuttumaan ja ne määriteltäisiin virastossa.

Uuteen virastoon siirtyviä tehtäviä hoidetaan yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston oikeus-
turvapalvelut-yksikössä sekä hallinto- ja ohjausosastolla ja ministeriön esikunnassa. Muutos kohdistuisi pääosin oikeusturvapalvelut-yksikköön, jossa toimii yhteensä 16 vakinaisessa vir-
kasuhteessa olevaa virkamiestä. Yksikön tehtäviin kuuluu oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevien tehtävien lisäksi ulosottoon, konkurssiasiamiehen toimistoon, kuluttajariitalautakun-
taan ja oikeudenkäyntiavustajalautakuntaan sekä Suomen Asianajajaliittoon liittyviä tehtäviä. Ulosottotehtäviä hoitaa kaksi virkamiestä, joiden tehtävät jatkuisivat edelleen ministeriössä.

Viraston perustamishankkeen aikana selvitetään, mitkä virat siirtyisivät ja ketkä siirtyisivät uu-
teen virastoon.

Palkkaus

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien henkilökunnan palkkauksesta on sovittu kahdessa tarkentavassa virkaehtosopimuksessa. Oikeusavustajien palkkauksesta on sovittu tarkentavassa virkaehtosopimuksessa julkisten oikeusavustajien palkkauksesta, 31.3.2021 (ns. O-sopimus) ja muiden oikeusapu- ja edunvalvontapiirien virkamiesten osalta oikeuslaitoksen yleistä sopimusalaa koskevassa tarkentavassa virkaehtosopimuksessa, 21.1.2021 (ns. Y-sopimus). Oikeusministeriön virkamiehiin sovelletaan oikeusministeriötä ja eräitä virastoja koskevaa tarkentavaa virkaehtosopimusta, 11.3.2021 (ns. M-sopimus).

Jos henkilön tehtävät muuttuvat organisaatiouudistuksen vuoksi, tavoitteena on, että tehtävät säilyttävät vähintään saman vaativuuden kuin niillä on ollut aiemmin.

Sopimuskaudelle 2023–2025 tehdyn valtion virka- ja työehtosopimuksen allekirjoittamispöytäkirjassa, 24.2.2023, on sovittu, että jos henkilö siirtyy lain nojalla valtionhallinnon virastosta toiseen, eikä uudessa ja vanhassa virastossa ole sovellettavana samaa palkkausjärjestelmää, henkilöllä on oikeus vähintään 24 kuukauden ajan vähintään siihen kuukausipalkkaan, johon hänellä oli oikeus aiemmassa virastossa. Jos uusia tehtäviä koskee sama tarkentava virkaehtosopimus kuin aiempia, tehtävän vaativuustaso arvioidaan saman sopimuksen mukaisesti kuin aiemminkin.

Tarkoituksena on, että oikeusministeriö ja henkilöstöjärjestöt neuvottelevat viraston perustamista koskevan hankkeen aikana siitä, miten ja minkä tarkentavan ves:n nojalla uuden viraston keskushallinnon virkamiesten palkkaus määräytyy.

Virat ja niiden täyttäminen

Keskushallintoon tarvittavien virkojen määräksi on arvioitu 62 virkaa. Valtaosa keskushallinnon viroista siirrettäisiin sinne oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä ja oikeusministeriöstä virkamiehiin. Osa viroista olisi uusia.

Viraston pääjohtaja kuuluisi valtion ylimpään virkamiesjohtoon, minkä vuoksi hänet nimitettäisiin virkamieslain ja -asetuksen nojalla viiden vuoden määräajaksi. Hänet nimittäisi valtioneuvosto avoimen haun kautta. Esityksessä ehdotetaan, että oikeusministeriö voisi perustaa pääjohtajan viran ja että se voitaisiin täyttää mahdollisimman pian lain vahvistamisen jälkeen. Virka sijoitettaisiin aluksi oikeusministeriöön ja siirtyisi sieltä viraston perustamisen yhteydessä virastoon.

Oikeusministeriö voisi perustaa ennen viraston aloittamista myös muita virkoja, jotka ovat välttämättömiä viraston toiminnan käynnistämiseksi ja nimittää niihin virkamiehet. Nimitetyt virkamiehet voitaisiin ottaa ennen viraston toiminnan aloittamista oikeusministeriöön määräaikaan virkasuhteeseen valmistelevaan viraston toiminnan käynnistämistä. Viraston aloitettua toimintansa virkojen perustamisesta ja niihin nimittämisestä päättäisi pääjohtaja.

4.2.6 Oikeus käyttää suomen ja ruotsin kieltä

Perustuslain mukaisesta oikeudesta käyttää suomea tai ruotsia säädetään kielilaissa (423/2003). Valtion viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä. Viranomaisen velvollisuudet riippuvat kielilainsäädännössä siitä, onko viranomainen yksikielinen vai kaksikielinen. Kaksikielisen viranomaisen tulee muun muassa palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi sekä käyttää yhteydenotoissaan asiakkaan kieltä. Erilaiset säännökset koskevat lisäksi muun

muassa asian käsittelykieltä. Lisäksi valtion viranomaisten henkilöstöltä vaadittavat kielitaitovaatimukset julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa (424/2003) määräytyvät sen mukaan, onko kysymyksessä yksi- vai kaksikielinen viranomainen.

Kielilain mukaan kielellisen jaotuksen perusyksikkönä on kunta. Lain 6 §:ssä säädetään perusteista, joilla viranomaiset jakautuvat yksikielisiin ja kaksikielisiin viranomaisiin. Viranomaisen alueellisen yksikön tai muun alueellisen organisaation kielellinen asema määräytyy sen virka-alueen kielellisen aseman mukaan.

Esityksessä ehdotetaan, että Oikeuspalveluvirasto muodostuisi valtakunnallisesta keskushallinnosta ja alueellisista oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoista. Keskushallinnon henkilöstö sijoituisi monipaikkaisesti eri puolille maata ja sen palvelut kohdistuisivat koko maahan. Näin ollen viraston keskushallinto olisi kaksikielinen. Näiltä osin mahdollisuus asioida hallinto- ja tukipalveluihin liittyvissä kysymyksissä ruotsin kielellä laajenisi jossain määrin verrattuna nykytilanteeseen.

Viraston asiakaspalvelut tuotettaisiin alueellisissa oikeusaputoimistoissa ja edunvalvontatoimistoissa. Esityksessä ehdotetaan, että toimistojen alueista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot olisivat siten kielilain 6 §:n 3 momentin tarkoittamia alueellisia yksiköitä, joiden kielellinen asema määräytyy sen alueella olevien kuntien perusteella. Jos alueella on ainoastaan yksikielisiä kuntia, toimisto olisi yksikielinen. Jos alueella on erikielisiä kuntia ja vähintään yksi kaksikielinen kunta, toimisto olisi kaksikielinen.

Laissa ei säädettäisi edelleenkaan rajoituksia siihen, minkä oikeusaputoimiston palveluja oikeusavun tai talous- ja velkaneuvonnan asiakkaan tulisi käyttää. Oikeusaputoimistojen asiakkailla olisi edelleen oikeus kääntyä minkä tahansa oikeusaputoimiston puoleen riippumatta heidän asuinkunnastaan. Siten esimerkiksi yksikielisen oikeusaputoimiston alueella asuva asiakas voisi kääntyä halutessaan kaksikielisen oikeusaputoimiston puoleen.

Edunvalvontatoimistojen asiakkaat määräytyvät tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksen perusteella. Esityksessä ehdotetaan, että edunvalvojan tehtävän hoitaisi se edunvalvontatoimisto, jonka alueella hänen kotikuntansa sijaitsee. Jos asiakkaan kielellisten oikeuksien toteuttamisen tai muun tärkeän edun vuoksi on tarpeen, edunvalvojan tehtävä olisi kuitenkin mahdollista hoitaa muussakin toimistossa. Esimerkiksi jos asiakkaan kotipaikka on yksikielisen edunvalvontatoimiston alueella, hänen edunvalvontapalvelunsa voitaisiin tarvittaessa antaa kaksikielisessä toimistossa. Tämä on mahdollista myös voimassa olevien säännösten mukaan.

Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen palveluita olisi edelleen mahdollista saada myös puhelin- ja etäpalveluna, jolloin asiakkaan ei välttämättä tarvitse matkustaa toisen alueen toimistoon, jos hän haluaa asioida muussa toimistossa kuin siinä, jonka alueella hänen kotikuntansa sijaitsee. Yksikielisissä toimistoissa olisi edelleen tarvittaessa myös mahdollisuus käyttää tulkkia.

Palveluja voitaisiin hankkia lisäksi ostopalveluna. Ostopalvelun tuottajien velvollisuuteen noudattaa kielilain säännöksiä sovelletaan kielilain 25 §:ää. Ostopalveluja on hankittu edunvalvonnassa noin 10 % :lle päämiehistä. Ostopalvelusopimuksissa huomioidaan kielellisten oikeuksien toteuttaminen kielilain mukaan. Esityksellä ei ole vaikutuksia ostopalveluntuottajien asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteuttamiseen.

Voimassa olevissa säännöksissä oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimialueista ei säädetä laissa tai asetuksessa. Oikeusministeriön asetuksella säädetään kuitenkin sekä oikeus-

aputoimistojen että edunvalvontatoimistojen nimistä ja toimipaikoista. Lisäksi yleisen edunvalvonnan osalta oikeusministeriön asetuksella säädetään niistä kunnista, joiden alueella asuville päämiehille oikeusapu- ja edunvalvontapiiri on velvollinen järjestämään yleisen edunvalvonnan palvelut. Siitä, miten päämiehet jakautuvat piirien sisällä, määrätään piirien työjärjestyksessä.

Koska on tarkoituksenmukaista, että toimistojen kielellinen asema määräytyy alueellisesti, voimassa olevaa sääntelytasoa ei voida pitää riittävänä perustuslain 80 §:n ja 122 §:n valossa. Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia, joita koskevista rajoista tulee säätää laissa. Laissa säädetyn valtuutuksen nojalla asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä. Perustuslain 122 § mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Tästä syystä esityksessä ehdotetaan, että toimistojen alueista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Vaikka toimialuerajoista ei ole voimassa olevia kuntakohtaisia säännöksiä, niiden toimipaikoista säädetään oikeusministeriön asetuksella. Lisäksi edunvalvontatoimistojen alueet on määriteltä työjärjestyksessä. Tästä syystä käytännössä on ollut selvää, että kaksikielisiä toimistoja ovat Helsingin, Itä-Uudenmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan, Kymenlaakson, Länsi-Uudenmaan sekä Varsinais-Suomen oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot.

Koska tarkoituksena on säilyttää oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toiminta entisellään, edellä mainitut kaksikieliset toimistot jatkaisivat edelleen kaksikielisinä toimistoina. Muut toimistot olisivat yksikielisiä.

Alueellisten toimistojen lisäksi oikeusavun ja talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden käytettävissä on myös valtakunnallisena palveluna chat-palvelu ja sähköinen asiointi. Molempia palveluja saa sekä suomen että ruotsin kielellä eikä niihin ehdoteta muutosta tässä yhteydessä.

Ruotsinkielisten asiakkaiden aseman turvaamiseksi on annettu julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain nojalla valtioneuvoston asetus valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien julkisilta oikeusavustajilta ja yleisiltä edunvalvojilta vaadittavasta kielitaidosta (829/2016). Asetuksessa on säädetty pääsäännöstä poiketen sellaisten julkisen oikeusavustajan ja yleisen edunvalvojan virkojen määrästä, joissa edellytyksenä on erinomainen ruotsin kielen taito. Säännös koskee Etelä-Suomen, Lounais-Suomen sekä Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä. Virat on sijoitettu edellä mainituissa piireissä sijaitseviin toimistoihin, joiden alueella on kaksikielisiä kuntia.

Muutoksen yhteydessä yllä mainituista erityisistä kielitaitovaatimuksista on tarkoitus edelleen säätää valtioneuvoston asetuksella. Asetus olisi toimistokohtainen ja asetukseen sisällytettäisiin myös säännökset talous- ja velkaneuvonnan henkilöstön erinomaisesta ruotsin kielen taidosta. Muutoksen jälkeen asiakkaiden mahdollisuudet saada talous- ja velkaneuvonnan palveluja äidinkielellään paranisivat.

Ahvenanmaata koskevat erityiset kielisäännökset ovat Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 6 luvussa sekä valtioneuvoston asetuksessa (1218/2007) Ahvenanmaan maakunnassa valtion palveluksessa olevilta vaadittavasta kielitaidosta. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimiston osalta kielellisiin oikeuksiin ei aiheutuisi muutoksia esityksen johdosta.

4.2.7 Oikeus käyttää saamen kieltä

Esitykseen sisältyy saamen kielilain (1086/2003) muutos, jolla lain soveltamisala laajennettaisiin koskemaan valtakunnallista Oikeuspalveluvirastoa.

Saamen kielilain 2 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla saamen kielilakia sovelletaan muun muassa valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaisiin, jonka alueella Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnat sijaitsevat. Lainkohdan nojalla laki tulee sovellettavaksi voimassa olevien säännösten mukaan Pohjois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirissä saamelaiden asioissa jossain piiriin kuuluvassa oikeusaputoimistossa tai edunvalvontatoimistossa tai piirin hallintoasioita hoitavan henkilökunnan kanssa.

Esityksessä ehdotetaan, että nykyiset oikeusapu- ja edunvalvontapiirit lakkaavat ja niiden tehtävät siirtyvät perustettavalle valtakunnalliselle virastolle. Koska Oikeuspalveluviraston virka-alueena olisi koko maa, saamen kielilakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että Oikeuspalveluvirasto saatettaisiin saamen kielilain soveltamisalan piiriin samalla tavoin kuin eräiden kansalaisten oikeusturvan kannalta keskeisten ja toimialueeltaan valtakunnallisten viranomaisten ja laitosten osalta on tehty. Tästä syystä ehdotetaan, että saamen kielilain 2 §:n 1 momentin 7 kohtaan lisätään uutena virastona Oikeuspalveluvirasto.

Esityksen vaikutuksia saamenkieliseen väestöön kuvataan tarkemmin säännöskohtaisissa perusteluissa kohdassa 7.4.

4.2.8 Vaikutukset tiedonhallintaan

Oikeusministeriössä on laadittu julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019) 8 § 2 momentissa tarkoitettu tiedonhallintaa koskeva arviointi muutoksen vaikutuksista.

Voimassa olevien säännösten mukaan tiedonhallintayksikköinä toimivat kuusi oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä sekä keskushallintotehtävien osalta oikeusministeriö. Tiedonhallintayksikkönä toimisi ehdotettavan lain voimaantulon jälkeen uusi virasto, jolle tiedonhallintaa koskevat velvollisuudet siirtyisivät. Virasto vastaisi muun muassa tiedonhallintamallin ja asiakirjajulkisuuskuvausten laatimisesta.

Oikeusaputoimistoissa oikeusavun ja talous- ja velkaneuvonnan henkilöstöllä sekä edunvalvontatoimistoissa edunvalvontahenkilöstöllä on käytössä asiakasjärjestelmät, joiden omistajuudesta huolehtii oikeusministeriö. Järjestelmien omistajuus siirtyisi perustettavalle virastolle. Järjestelmien käyttöoikeudet eivät muuttuisi, vaan ne säilyisivät oikeusaputoimistoilla ja edunvalvontatoimistoilla. Piirien tuki- ja hallinto henkilöstöllä ei ole niihin käyttöoikeutta eikä sitä ehdoteta myöskään Oikeuspalveluviraston keskushallinnon henkilöstölle.

Nykyisten piirien tuki- ja hallintotehtävät siirtyisivät uudelle virastolle ja piirien näitä tehtäviä koskevat tietoaineistot yhdistettäisiin muutoksen johdosta. Oikeusministeriön hallinnonalalla on hallintoasioiden käsittelyä varten käytössä Hilda-järjestelmä, joka on otettu oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä käyttöön vuoden 2023 aikana. Tästä syystä piirien Hilda-järjestelmässä olevat tiedot yhdistetään uuden viraston keskushallinnon käyttöön. Hilda-järjestelmän käyttöönoton yhteydessä siitä on tehty erillinen tiedonhallinnan muutosvaikutusten arviointi.

Virastosta on tarkoitus muodostaa itsenäinen kirjanpitoyksikkö. Kirjanpitoyksikköön liittyviä tehtäviä hoidetaan voimassa olevien säännösten mukaisesti oikeusministeriössä ja siihen liittyvät tiedonsaantioikeudet siirtyisivät kirjanpitoyksikön tehtäviä hoitaville keskushallinnon virkamiehille.

Esityksen siirtymäsäännöksissä ehdotetaan, että oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä tai oikeusministeriössä keskushallintoviranomaisen tehtäviä koskevissa asioissa vireillä olevat asiat, tehdyt sopimukset ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet siirtyisivät lain

voimaan tullessa Oikeuspalveluvirastolle. Uusi virasto soveltaisi niiden julkisuuteen ja salassapitoon viranomaistoiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999). Muutoksella ei olisi vaikutusta oikeusaputoimistoissa ja edunvalvontatoimistoissa substanssilakien perusteella käsiteltävien asioiden julkisuuteen ja salassapitoon.

Tietosuojalainsäädännössä tarkoitettuna rekisterinpitäjänä toimisi perustettava virasto valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien sijasta. Virastolla olisi yksi tietosuojavastaava. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit toimivat arkistonmuodostajina ja niillä on omat arkistonmuodostamissuunnitelmansa, jotka ovat sisällöllisesti samanlaiset. Muutoksen jälkeen arkistonmuodostajana toimisi uusi virasto, joka vastaisi muun muassa arkistonmuodostussuunnitelman laatimisesta.

Voimassa olevassa oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa, talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa sekä oikeusapulaissa säädetään muun muassa oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen oikeudesta saada tietoja teknisen käyttöyhteyden välityksellä viranomaisilta. Nämä säännökset esitetään kumottaviksi, koska tietojen luovuttamisesta teknisen rajapinnan avulla viranomaisten välillä säädetään voimassaolevassa julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetussa laissa. Talous- ja velkaneuvonnan henkilökunnan tiedonsaantioikeutta esitetään laajennettavaksi ulosottotietoihin nykyisten verotus- ja Kela-tietojen lisäksi. Tiedonsaantia koskeviin säännöksiin esitetään myös selvyyden vuoksi muita pieniä muutoksia.

Koska esityksen johdosta ei ole tarpeen tehdä merkittäviä tietojärjestelmämuutoksia, tiedonhallinnan muutoksen johdosta ei aiheudu merkittäviä taloudellisia vaikutuksia.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Keskushallintovirasto

Oikeusministeriön tehtäviä voitaisiin selkiinnyttää vaihtoehtoisesti siten, että keskushallintoviranomaisen tehtäviä varten perustettaisiin erillinen keskushallintovirasto. Tässä vaihtoehdossa nykyiset oikeusapu- ja edunvalvontapiirit säilyisivät ja keskushallintovirasto hoitaisi oikeusministeriössä hoidetut keskushallintoviranomaisen tehtävät ja vastaisi muun muassa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tulohajauksesta. Tätä mallia on käytetty oikeushallinnossa syyttäjä- ja ulosottotoimissa. Niille on ensin perustettu keskushallintovirasto, jolle on siirretty oikeusministeriössä aiemmin hoidetut keskushallintoviranomaisen tehtävät. Myöhemmässä vaiheessa on katsottu aiheelliseksi siirtyä yksiportaiseen organisaatioon ja perustettu valtakunnallinen Ulosottolaitos ja Syyttäjälaitos.

Keskusvirastomallissa saataisiin selkeytettyä oikeusministeriön tehtäviä. Mallin heikkoutena olisi kuitenkin, että oikeusapu- ja edunvalvontapiirien kehittämiseen liittyviä parannuksia ei olisi mahdollista toteuttaa. Lisäksi hallintoon tulisi uusi virasto, jolloin hallinto muodostuisi nykyistä raskaammaksi. Malli ei vastaisi myöskään valtion hallinnon kehittämislinjauksia. Se myös todennäköisesti lisäisi valtiolle aiheutuvia kustannuksia enemmän kuin tässä esityksessä ehdotettu etenemistapa.

5.2 Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien yhteistyön kehittäminen

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien kehittämiseen liittyviin ongelmiin on pyritty löytämään ratkaisuja nykymallissa ilman uuden viraston perustamista. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit ovat sopineet eräiden yhteisten hallinto- ja tukitehtävien jakamisesta siten, että piirit erikoistuvat eri tehtäviin. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi toimitila-asiat, tietosuojavastaavan tehtävät ja työajanhallintaan liittyvät tehtävät. Lisäksi on pyritty yhteisillä hankkeilla luomaan yhtenäisiä käytäntöjä esimerkiksi henkilöstöasioissa. Nämä toimintamallit eivät kuitenkaan ole osoittautuneet

riittäviksi ja yhteisten päätösten tekeminen on osoittautunut käytännössä työlääksi ja aikaa vieväksi.

5.3 Johtokunta

Yhtenä organisaatioratkaisun osana voisi olla viraston toimintaa ohjaava tai keskeisiä ratkaisuja tekevä johtokunta. Selvityshenkilö Juhani Jokinen on arvioinut tätä vaihtoehtoa selvityksensä loppuraportissa (Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto -selvitys perustamisesta. Selvityksiä ja ohjeita 2020:19). Johtokuntaratkaisuun on päädytty esimerkiksi Tuomioistuinvirastossa. Jokinen ei kuitenkaan pitänyt tätä vaihtoehtoa tarkoituksenmukaisena johtuen ydintoimintojen eroista. Myöskään hallinnolliset tehtävät, toiminnan tuki tai tulosohtaus eivät tarvitse sellaista.

5.4 Oikeusapupäätösten tekeminen

Selvityshenkilö on raportissaan harkinnut myös, vaatisiko oikeusapupäätösten tekeminen uudistuksia mahdollisen organisaatiouudistuksen yhteydessä. Selvityshenkilö katsoi, että aikaisemmin tehdyissä selvityksissä on asiaa koskevia hyviä uudistusehdotuksia. Yksi tällainen ehdotus on oikeusapupäätösten keskittäminen. Selvityshenkilö ei esitä tässä yhteydessä tehtäväksi muutoksia oikeusapupäätösten tekemiseen. Hän kuitenkin katsoo, että päätösten tekeminen voitaisiin tulevaisuudessa automatisoida tietoteknisin menetelmin. Tämä olisi pidemmän aikavälin hanke ja se edellyttäisi oikeusavun myöntämisen edellytysten uudelleen arviointia.

Oikeusavun tulorajoja on selvitetty 29.10.2021 julkaistussa VN TEAS -selvityksessä (Selvitys julkisen oikeusavun tulorajojen vaikutuksista. VN TEAS 2021:58). Selvityksessä arvioitiin alustavasti oikeusavun taloudellisten edellytysten yksinkertaistamista siten, että tiedot päätöksen tekoon olisi mahdollista saada sähköisesti muun muassa tulorekisteristä. Jatkotyö vaatii kuitenkin perusteellista selvitystä ja säädösmuutoksia eikä oikeusapupäätösten tekemiseen ehdoteta muutoksia tässä esityksessä.

5.5 Oikeudenkäyntiavustajalautakunnan liittäminen perustettavaan virastoon.

Oikeusministeriön oikeusapu- ja edunvalvontavirastoa koskevan toimeksiannon mukaan selvitysmiehen tuli selvittää myös sitä, tulisiko oikeudenkäyntiavustajalautakunta liittää viraston yhteyteen. Oikeudenkäyntiavustajalautakunnasta säädetään luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011). Lautakunta toimii oikeusministeriön yhteydessä ja samoissa tiloissa oikeusministeriön kanssa. Oikeusministeriö myös tulosohtaa lautakuntaa.

Selvityshenkilön raportissa todetaan, että oikeudenkäyntiavustajalautakunnan oman kannan mukaan oikeudenkäyntiavustajalautakuntaa ei tulisi liittää perustettavan viraston yhteyteen. Näkemystä perusteltiin muun muassa sillä, että viraston ja lautakunnan tehtävät poikkeavat toisistaan. Virasto olisi palveluja tuottava viranomainen ja lautakunta sen sijaan valvontaviranomainen. Luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien ja julkisen oikeusavun välillä voidaan nähdä kilpailuasetelma eikä sen vuoksi lautakunnan luvan saaneisiin oikeudenkäyntiavustajiin kohdistuvaa valvontaa ole perusteltua sijoittaa julkisesta oikeusavusta vastaavaan virastoon. Oikeudenkäyntiavustajalautakunnan riippumattomuuteen voisi kohdistua epäilyjä tällaisessa asetelmassa. Selvityshenkilö piti lautakunnan esittämiä näkökohtia perusteltuina.

Selvitysmies esitti, että oikeudenkäyntiavustajalautakunnan keskushallintoviranomaisen tehtävät olisi tarkoituksenmukaisempaa hoitaa mahdollisesti perustettavassa oikeushallintovirastossa. Tätä mallia on selvitetty tarkemmin vuonna 2019 ja vuonna 2021 valmistuneissa selvityksissä (Oikeushallintovirastonselitys, Selvityksiä ja ohjeita 2019:11; Selvitys oikeusministe-

riön hallinnonalalla toimivien erityisviranomaisten tuki- ja hallintotehtävien uudelleen järjestämisestä, Selvityksiä ja ohjeita 2020:21). Muutosta koskeva hallituksen esitys on valmisteltu tämän esityksen kanssa samanaikaisesti ja siihen sisältyy myös oikeudenkäyntiavustajalautakunta. Esitystä koskeva valmisteluaineisto on julkisessa palvelussa osoitteessa valtioneuvosto.fi/hankkeet tunnuksella [OM067:00/2023](#).

5.6 Kuluttajariitalautakunnan asema

Oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamista arvioivan selvityshenkilön tuli arvioida lisäksi kuluttajariitalautakunnan asemaa. Kuluttajariitalautakunnasta säädetään kuluttajariitalautakunnasta annetussa laissa (8/2007).

Kuluttajariitalautakunnan ohjaukseen liittyvät tehtävät hoidetaan oikeusministeriössä yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston oikeusturvapalvelut-yksikössä. Osa lautakunnan tuki- ja hallintotehtävistä hoidetaan Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirissä.

Selvityshenkilön käsityksen mukaan kuluttajariitalautakunnan hallintotehtävien hoitamista perustettavassa oikeusapu- ja edunvalvontavirastossa puoltaisi ainakin Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin henkilöstön kokemus näiden tehtävien hoitamisessa. Selvityshenkilön käsityksen mukaan lautakunnan luonne riippumattomana kuluttajariitojen ratkaisijana puoltaisi kuitenkin hallintoasioiden hoitamista oikeudenkäyntiavustajalautakuntaa koskevassa kappaleessa kuvatussa oikeushallintovirastossa, joka olisi erikoistunut riippumattomien viranomaisten hallinto- ja tukitehtävien hoitamiseen.

Kuluttajariitalautakunnan keskushallintoviranomaisen tehtävät sisältyvät niin ikään edellä kuvattuun Oikeushallinnon erityisviranomaiset-virastohankkeeseen. Sitä koskeva hallituksen esityksen valmisteluaineisto on julkisessa palvelussa osoitteessa valtioneuvosto.fi/hankkeet tunnuksella [OM067:00/2023](#).

6 Lausuntopalaute

Luonnos hallituksen esityksestä oli lausunnolla ajalla 20.12.2021 – 4.2.2022 julkisessa lausuntopalvelussa. Lausunto pyydettiin 70 viranomaiselta ja muulta yhteisöltä. Vastauksia saatiin 38, joista 5 ilmoitti, että ei anna lausuntoa tai että sillä ei ole lausuttavaa. Lisäksi saatiin lausunto kolmelta muulta taholta. Lausuntoja saatiin siten yhteensä 41.

Lausunnonantajat kannattivat laajasti ehdotuksen tavoitteita ja valtakunnallisen viraston perustamista. Taloudellisten vaikutusten osalta valtiovarainministeriö katsoi, että muutoksen edellyttämä rahoitus tulee toteuttaa valtiontalouden kehysten puitteissa ja katsoi, että lisähenkilöstön tarvetta tulisi arvioida vielä uudelleen. Useat muut lausunnonantajat sen sijaan korostivat riittävien resurssien turvaamista.

Osa lausunnonantajista otti esille esteellisyyteen ja riippumattomuuteen liittyvät kysymykset.

Ahvenanmaan maakuntahallitus ja Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto kannattivat viraston perustamista, mutta kiinnittivät huomiota Ahvenanmaan itsehallinnolliseen asemaan.

Useat lausunnonantajat pitivät hyvänä hallinnon yhtenäistämistä ja sen nähtiin yhdenmukaistavan palveluja. Lisäksi monet pitivät hyvänä sitä, että toimistoihin ja toimipaikkoihin ei esitetä tässä yhteydessä muutoksia.

Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri katsoivat, että perusteluja tulisi täydentää kanteluasioita käsittelevien tahojen roolien osalta.

Säännöskohtaisiin ehdotuksiin suhtauduttiin lausunnoissa yleisesti myönteisesti. Muutamat lausunnonantajat esittivät säännösehdotuksiin yksittäisiä pienehköjä muutoksia.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies otti kantaa viraston nimeen ja viraston nimestä saatuun Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) lausuntoon, jota oikeusministeriö oli pyytänyt valmistelun aikana. Kotus piti Oikeuspalveluvirasto-nimeä merkitykseltään niin laajana, että se voisi vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista ja aiheuttaa sekaannusta. Kotus suosittelee, että viraston nimeksi otettaisiin Oikeusapuvirasto, joka kuvaisi ymmärrettävämmiin kohteensa keskeistä toimintaa ja erottuisi muista toimijoista. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies katsoi lausunnossaan, että Oikeusapuvirasto-nimi kuvaisi ainoastaan yhtä perustettavan viraston toimialaa, mistä syystä hän piti parempana Oikeuspalveluvirasto-nimeä. Jatkovalmistelussa on niin ikään katsottu, että Oikeuspalveluvirasto-nimi vastaa paremmin viraston monialaista tehtäväkenttää.

Digi- ja väestötietovirasto katsoi, että laissa tulisi olla säännöksiä edunvalvontapalveluiden laadusta ja ostopalvelujen valvonnasta. Jatkovalmistelussa on katsottu, että palvelujen hyvästä laadusta ja ostopalvelujen valvonnasta tulee huolehtia yleissäännösten perusteella eikä erillinen säännös edunvalvonnan osalta ole siksi tarpeen.

Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri ehdotti, että talous- ja velkaneuvonnalla tulisi olla laissa erityissäännös vaitiolovelvollisuudesta. Lisäksi se katsoi, että tiedonsaantia koskevia säännöksiä tulisi tarkentaa. Jatkovalmistelussa vaitiolovelvollisuutta koskevan erityissäännöksen tarvetta on arvioitu tarkemmin ja päädytty siihen, että yleissäännös on riittävä eikä erityissäännökselle ole tarvetta. Lisäksi on arvioitu tiedonsaantia koskevan säännöksen muutostarvetta. Sen osalta pykälää on tarkennuttu.

Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri katsoi, että säännöksissä tulisi erikseen todeta etäpalvelujen käyttömahdollisuus. Jatkovalmistelussa ei ole katsottu tarpeelliseksi ehdottaa sitä koskevaa erityissäännöstä, koska videoyhteyden käyttämiselle ei ole estettä voimassa olevien säännösten perusteella, jos videoyhteyden käyttäminen sopii asiakkaalle.

Ahvenanmaan maakuntahallitus ja Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto katsoivat, että toimiston nimen tulisi olla Ahvenanmaan oikeusaputoimisto, Ahvenanmaan oikeuspalvelutoimisto tai Ahvenanmaan oikeuspalvelut. Lisäksi ne ehdottivat, että toimiston virkoja koskeva säännös tulisi muuttaa vastaamaan paremmin muiden oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen sääntelyä. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto ehdotti lisäksi, että laissa tulisi olla mahdollisuus myös erillisiin talous- ja velkaneuvontatoimistoihin. Jatkovalmistelussa on katsottu, että Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimiston nimeä ja virkoja koskevat säännökset on johdonmukaisempaa säilyttää nykyisellään. Jatkovalmistelussa ei ole myöskään päädytty ehdottamaan mahdollisuutta perustaa talous- ja velkaneuvontatoimistoja.

Jatkovalmistelussa yleisperusteluja on täydennetty muun muassa taloudellisten vaikutusten, kanteluiden ja Ahvenanmaan itsehallinnollisen aseman osalta. Lisäksi Oikeuspalveluvirastoa koskeviin säännösehdotuksiin on tehty pienehköjä lähinnä teknisluontoisia muutoksia. Myös säännöskohtaisia perusteluja on täydennetty lausuntopalautteen johdosta.

Jatkovalmistelun yhteydessä vuonna 2023 on vielä kuultu Ulosottolaitosta koskien talous- ja velkaneuvonnan tiedonsaantioikeutta Ulosottolaitokselta. Maahanmuuttovirastoa ja sisäasiainministeriötä on kuultu oikeusaputoimistojen tiedonsaantia Maahanmuuttovirastolta koskevien

säännösten täsmentämiseksi. Kuultavat ovat kannattaneet esitystä. Lisäksi on kuultu Digi- ja väestötietovirastoa taloudellisten vaikutusten tarkistamista varten ja perusteluja on täydennetty sen esittämällä tavalla.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Laki Oikeuspalveluvirastosta

1 luku Oikeuspalveluviraston tehtävät ja organisaatio

1 §. Oikeuspalveluvirasto. Pykälässä säädettäisiin Oikeuspalveluviraston asemasta valtion hallinnossa ja sen toimialasta. Viraston toiminnan tarkoituksena on julkisen oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen. Virasto toimisi oikeusministeriön hallinnonalalla ja sen toimialueena olisi koko maa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että Oikeuspalveluvirasto muodostuu keskushallinnosta sekä oikeusaputoimistoista ja edunvalvontatoimistoista. Toimistojen osalta rakenne olisi sama kuin voimassa olevissa säännöksissä. Laissa säädettäisiin lisäksi erikseen keskushallinnosta.

2 § Oikeuspalveluviraston tehtävät. Pykälässä säädettäisiin Oikeuspalveluviraston tehtävistä. Tehtävät siirtyvät valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireiltä ja oikeusministeriöltä. Pykälän 1 momentin 1 ja 2 kohtaa vastaava säännös oikeusavun ja yleisen edunvalvonnan osalta on kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 1 §:n 2 momentissa. Oikeusavun osalta säännös ei kuitenkaan sisältäisi viittausta asetuksiin. Viittaus on tarpeeton, koska viittaus lakiin kattaa myös lain nojalla annetut alemman asteiset säännökset. Talous- ja velkaneuvonnan tehtävien osalta 1 momentin 3 kohtaa vastaava säännös on talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavassa 2 §:n 2 momentissa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin viraston muista tehtävistä. Virasto huolehtisi talousosaamisen kehittämistehtävästä. Oikeusministeriössä on aloitettu vuoden 2022 alusta lukien talousosaamisen kehittämistoiminto, joka perustuu Suomen Pankin laatimaan ehdotukseen kansallisesta talousosaamisen strategiasta. Merkittävä osa talousosaamisen kehittämistä muodostuu valtionavustusten jakamisesta. Oikeuspalveluvirasto toimisi tästä syystä valtionavustuslain (688/2001) tarkoittamana valtionavustusviranomaisena. Lisäksi virastolla voi olla oikeusministeriön kanssa sovittavia muita tehtäviä.

3 §. Palvelujen tuottaminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin palvelun tuottamistavoista. Asiallisesti saman sisältöiset säännökset ovat kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 1 §:n 1 momentissa ja talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavassa 2 §:n 3 momentissa. Palveluja tuottaisivat edelleen oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot sekä Ahvenanmaalla oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto. Toimistojen lisäksi palveluja voisivat tuottaa myös muut palveluntuottajat. Palvelujen hankkimisesta muilta palveluntuottajilta säädettäisiin lain 5 luvussa.

Pykälän 2 momentin mukaan oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen määrästä, nimitystä ja alueista säädettäisiin voimassaolevista säännöksistä poiketen valtioneuvoston asetuksella. Toimistojen kuntakohtaisista alueista ei ole voimassa olevia säännöksiä lukuun ottamatta toimistojen toimipaikkoja. Edunvalvontatoimistojen alueista on lisäksi määräyksiä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien työjärjestyksessä. Esityksessä ehdotetaan, että kuntakohtaisista alueista säädettäisiin toimistojen kielellisen aseman selkeyden vuoksi. Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot olisivat selkeästi kielilain 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuja alueellisia yksiköitä, ja ne olisivat kielilain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja yksikielisiä tai kaksikielisiä viranomaisia

riippuen siitä, onko niiden alueella pelkästään yksikielisiä kuntia vai kuuluuko alueeseen erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta. Koska laissa tai muussa säännöksissä ei ole rajattu oikeusaputoimistojen asiakkaiden oikeutta valita haluamaansa toimistoa, muutos ei aiheuttaisi rajoituksia asiakkaille, vaan he voivat edelleen valita oikeusaputoimiston riippumatta esimerkiksi asuinkunnastaan. Edunvalvontatoimistojen asiakkaat määrätään holhoustoimesta annetun lain (442/1999) mukaan tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksellä eivätkä asiakkaat voi vapaasti valita palvelun tuottajaa. Edunvalvojan määräämisestä säädettäisiin lain 22 §:ssä.

Viraston toimipaikoista säädettäisiin oikeusministeriön asetuksella. Säädöstaso toimipaikkojen osalta säilyisi siten samana kuin kumottavassa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa. Vastaava säännös on oikeusapu- ja edunvalvontapiirien osalta kumottavan lain 1 §:n 4 momentissa. Säännös vastaisi myös valtion palveluiden saatavuudesta annetun lain (728/2021) 5 §:n toimivaltaa koskevaa säännöstä, jonka mukaan yksiköiden ja toimintojen sijoittamisesta päättää se ministeriö, jonka toimialaan viranomaisen kuuluu.

4 §. Johtaminen. Pykälässä säädettäisiin Oikeuspalveluviraston johtamisesta. Pykälän 1 momentin mukaan virastoa johtaisi pääjohtaja. Pääjohtajan nimittäisi valtioneuvosto. Pääjohtaja olisi välittömästi ministeriön alaisen viraston päällikkö ja siten virkamiesasetuksen 28 §:n 2 momentissa tarkoitettu virkamies. Pääjohtajan toimikausi olisi valtion virkamieslain 9 a §:n mukaisesti viisi vuotta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin toimistojen johtamisesta. Oikeusaputoimistoja johtaa johtava julkinen oikeusavustaja ja edunvalvontatoimistoa johtava yleinen edunvalvoja. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoa johtaa johtava julkinen oikeusavustaja. Asiallisesti vastaava säännös on kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 3 §:ssä.

5 § Asioiden ratkaisuvallta. Pykälässä säädettäisiin viraston pääjohtajan toimivallasta. Hän nimittäisi viraston henkilökunnan ja ratkaisisi muut virastolle kuuluvat asiat, ellei ole toisin säädetty. Hän voisi määrätä pääjohtajan ratkaisuvalltaan kuuluvan asian muun virkamiehen ratkaistavaksi viraston työjärjestyksessä.

6 §. Työjärjestys. Pykälässä säädettäisiin, että pääjohtaja antaa viraston työjärjestyksen, jossa määrättäisiin ainakin viraston organisaatiosta, asioiden valmistelusta ja ratkaisemisesta sekä hallinnon, toimintojen ja työskentelyn järjestämisestä. Työjärjestyksessä määrättäisiin esimerkiksi johtavan yleisen edunvalvojan ja johtavan julkisen oikeusavustajan tehtävistä ja sijaisuuksista sekä tulojen ja menojen hyväksymisestä. Lisäksi työjärjestyksellä voitaisiin määrätä muun muassa toimipaikkojen aukioloajoista, asioiden ratkaisemisesta esittelystä sekä kanteluiden käsittelystä ja ratkaisemisesta.

7 §. Oikeuspalveluviraston ohjaus. Pykälän mukaan viraston yleinen ohjaus ja valvonta kuuluisivat oikeusministeriölle. Vastaava säännös on kumottavassa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 6 §:ssä sekä talous ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavassa 2 §:n 1 momentissa.

8 §. Keskushallinnon tehtävät. Keskushallinnon tehtävänä olisi huolehtia viraston kehittämisestä, hallinnosta ja tukipalveluista. Keskushallinto huolehtisi viraston palvelujen kehittämisestä oikeusministeriön kanssa sovittujen tavoitteiden mukaisesti. Lisäksi se huolehtisi oikeusministeriölle kuuluneista keskushallintotehtävistä kuten kirjanpitoyksikölle kuuluvasta taloushallinnosta, viraston käytössä olevien tietojärjestelmien kehittämisestä ja ylläpitämisestä, toimitila-asioista ja toimitilasideonnaisten palvelujen järjestämisestä siltä osin kuin toimivalta ei

kuulu oikeusministeriölle, viraston henkilökunnan osaamisen kehittamisestä, sisäisestä ja ulkoisesta viestinnästä, sisäisestä valvonnasta ja raporttien kehittamisestä sekä osallistuisi kansainväliseen yhteistyöhön.

9 §. Oikeuspalveluviraston virat. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että keskushallinnossa on pääjohtaja ja hänen lisäksi muuta henkilökuntaa. Keskushallinnon muista viroista ei ole tarvetta säätää laissa, vaan keskushallinnosta tarvittavista muista viroista päättäisi pääjohtaja. Virkojen perustamista ja muusta virkajärjestelytoimivallasta säädetään valtion virkamiesasetuksessa. Virkajärjestelytoimivaltaa koskevia säännöksiä on kuvattu kappaleessa 2.1.2 Oikeusministeriö ja kappaleessa 4.2.4. Vaikutukset viranomaisten toimintaan Oikeuspalveluvirastoa koskevassa kohdassa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoissa olevista viroista. Säännös vastaisi oikeusavun ja edunvalvonnan osalta kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 3 §:ää ja talous- ja velkaneuvonnan osalta talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 2 §:n 4 momenttia.

Pykälän 3 momentin mukaan oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen henkilöstön kelpoisuusehdoista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Voimassaolevien säännösten mukaan kelpoisuusehdoista säädetään laissa. Julkisten oikeusavustajien ja yleisten edunvalvojien kelpoisuusvaatimuksista säädetään kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 7 ja 15 §:ssä. Talous- ja velkaneuvojen kelpoisuusehdoista säädetään talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain 4 §:n 1 momentissa. Oikeuskansleri on lausunnossaan (OKV/22/20/2015) katsonut, että lain tasoista sääntelyä edellyttäisivät vain ne virat, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkittävimpiä tai johon liittyvät tehtävät sisältävät erityisen merkittävää julkisen vallan käyttöä. Tästä syystä säännösten osaksi ehdotetaan lain sijasta valtioneuvoston asetusta.

Pääjohtajan virkaan sovellettaisiin virkamieslain 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa ja 8 §:n 2 momentissa tarkoitettuja kelpoisuusvaatimuksia. Niiden mukaisesti pääjohtajan kelpoisuusvaatimuksena olisi yleisten kelpoisuusehtojen lisäksi Suomen kansalaisuus ja ylempi korkeakoulututkinto, tehtävän edellyttämä monipuolinen kokemus, käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus.

2 luku **Julkinen oikeusapu**

10 § Julkisen oikeusavustajan valvonta. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 8 §:ää. Pykälän 2 momentin muotoilua ehdotetaan muutettavaksi kielellisesti siten, että siitä poistetaan lakitekstissä ongelmallisena pidetty ”niin kuin” -rakenne. Momentti säilyisi sisällöltään samana.

11 §. Julkisen oikeusavustajan muu toiminta. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 9 §:ää.

12 §. Muut kuin oikeusapulaissa tarkoitetut asiakkaat. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 10 §:ää.

13 § Julkisen oikeusavustajan esteellisyys. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 11 §:ää. Pykälän 1 momentin kielellistä muotoilua ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan lakikielessä nykyisin käytettäviä ilmaisuja. Voimassaolevaa oikeustilaa ei siten ole tarkoitus muuttaa.

14 § Oikeusavun hakijan ohjaus erityistilanteissa. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 12 §:ää. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi kielellisesti siten, että voimassa olevan momentin 5 kohta korjataan viittamaan 1 – 4 kohtiin johdantolauseen sijasta. Voimassaolevaa oikeustilaa ei ole tarkoitus muuttaa.

15 § Oikeusavustajan ratkaisuvallta. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 13 §:ää.

16 § Virka-apu ulkomaisille viranomaisille. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 5 §:n 2 momenttia.

3 luku **Talous- ja velkaneuvonta**

17 §. Oikeudenkäyntiasiamiehenä toimiminen. Säännös vastaa talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 7 §:ää.

18 §. Tietojensaantioikeus. Säännös vastaa talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 8 §:ää. Pykälän 1 momenttiin esitetään lisättäväksi tiedonsaantioikeus Kansaneläkelaitoksen ja Verohallinnon lisäksi Ulosottolaitokselta. Käytännön työssä on osoittautunut, että ulosottotiedot ovat välttämättömiä talous- ja velkaneuvonnan antamiseksi. Talous- ja velkaneuvontaa annetaan merkittävästi jo ensimmäisen puhelun aikana, jolloin tietojensaantioikeus ilman kirjallista suostumusta nopeuttaa asiakkaan mahdollisuutta saada asiaansa neuvontaa.

Tiedot ovat saatavissa voimassa olevien säännösten mukaan asiakkaan kirjallisella suostumuksella. Kun asiakkaalta ei edellytetä suostumusta tietojen saamiseen, muutos nopeuttaa neuvonnan aloittamista muun muassa puhelinneuvonnassa.

Muilta osin pykälään esitetään tehtäväksi teknisluontoisia muutoksia, jotka johtuvat talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain säätämisen jälkeen voimaan tulleista tietosuoja- ja tiedonhallintaa koskevista säännöksistä. Muutoksilla ei ole tarkoitus muuttaa voimassa olevaa oikeustilaa.

Pykälässä tarkoitettujen tehtävien hoitaminen edellyttää henkilötietojen käsittelyä, joka kuuluu luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679 (yleinen tietosuoja-asetus) soveltamisalaan. Käsittelyn ensisijaisena oikeusperusteena on yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohta (käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi), jonka mukaisesti rekisteröidyn oikeudet määräytyisivät. Lakisääteinen velvoite on määritetty laissa, ja on talous- ja velkaneuvonnan antaminen. Pykälässä käytetään tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa erityisten säännösten antamiseksi henkilötietojen luovuttamisesta.

Voimassa olevan pykälän 1 momentin 2. virke koskee muun muassa tietojen luovuttamista teknisen rajapinnan avulla. Virke on tarpeeton, koska vastaava sääntely sisältyy jo julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annettuun lakiin (906/2019). Voimassa olevan momentin 3. virkkeessä säädetään siitä, että tietojensaantioikeudesta tulee kertoa etukäteen asiakkaalle. Informointivointivelvollisuus sisältyy voimassa oleviin tietosujasäännöksiin, mistä syystä asiasta ei ole tarpeen säätää erityislaissa.

Pykälän 2 momentin 1 virkkeestä esitetään poistettavaksi viittaus tekniseen käyttöyhteyteen. Tietojen luovuttamisesta teknisen rajapinnan avulla viranomaisten välillä säädetään julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetussa laissa eikä siitä ole enää tarvetta säätää erityislaissa. Tiedonhallintalaki ei säätele sitä, missä muodossa yritykset tai yhteisöt voivat luovuttaa tietoja.

Näin ollen mainitut tahot voivat luovuttaa tietoja talous- ja velkaneuvojille teknisen rajapinnan avulla ilman, että asiasta erikseen säädetään.

Voimassa olevassa 2 momentissa säädetään asiakkaan suostumuksesta edellytyksenä tiedonsaannille. Pykälän nojalla hankittavat tiedot eivät lähtökohtaisesti sisällä yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja, joiden käsittely on sallittua ainoastaan jollakin artiklan 2 kohdassa säädetyllä perusteella. Suostumusta koskeva edellytys ehdotetaan säilytettäväksi, koska luovutettavat tiedot ovat osaksi salassa pidettäviä ja voivat sisältää valtiosääntöisesti arkaluonteisia tietoja. Sen lisäksi, että tietojen hankinnan edellytyksenä olisi suostumus, hankittavien tietojen olisi nykytilaa vastaavasti rajoitettava siihen, mikä on välttämätöntä talous- ja velkaneuvojien tehtävän hoitamiseksi eli asiakkaan taloudellisen tilanteen selvittämiseksi. Tähän tarkoitukseen tarvittavia tietoja ovat erityisesti tiedot asiakkaan perhesuhteista, asumisolosuhteista, tuloista, menoista, varallisuudesta ja veloista.

Suostumusta koskeva edellytys ehdotetaan kuitenkin siirrettäväksi erilliseen momenttiin (3 momentti) ja säännöstä täsmennettäisiin suhteessa voimassa olevaan lakiin. Talous- ja velkaneuvojilla ja heitä avustavilla henkilöillä olisi oikeus hankkia 2 momentissa tarkoitettuja tietoja ainoastaan, jos asiakas on antanut siihen suostumuksensa. Suostumusta koskevaa säännöstä täydennettäisiin lisäämällä siihen informatiivinen viittaus yleisen tietosuoja-asetuksen 7 artiklaan. Artikla sisältää yksityiskohtaiset säännökset suostumuksen antamisesta ja peruuttamisesta sekä suostumusta koskevista muista edellytyksistä. Talous- ja velkaneuvojan tai häntä avustavan henkilön olisi huolehdittava suostumuksen hankkimisesta, mikä vastaisi nykytilaa. Suostumus toimisi siten oikeuttavana käsittelyperusteena tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaisesti ainoastaan siltä osin kuin on kyse tietojen hankkimisesta momentissa tarkoitetuilta viranomaisilta, yrityksiltä ja yhteisöiltä. Muilta osin henkilötietojen käsittelyperusteena olisi edellä todetun mukaisesti 6 artiklan 1 kohdan c alakohta, johon myös kansallisen sääntelyliikkumavaran käyttö perustuu.

19 §. Esteellisyys. Pykälä vastaa talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 9 §:ää.

20 §. Oikeusavustajan oikeus hoitaa talous- ja velkaneuvojan tehtäviä. Pykälä vastaa talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 4 §:n 2 momenttia.

4 luku **Yleinen edunvalvonta**

21 § Yleinen edunvalvoja. Säännös vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 15 §:n 2 momenttia.

22 §. Yleisen edunvalvojan määrääminen tehtävään. Yleisen edunvalvojan määräämisestä tehtävään säädetään kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 16 §:ssä.

Pykälään ehdotetaan organisaatiomuutoksesta johtuvia muutoksia. Lisäksi ehdotetaan, että edunvalvontatoimiston määräytymisestä säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella edellä 3 §:n 2 momentin perusteluissa esitetyn toimiston kielellisen aseman määrittelyn vuoksi.

Voimassa olevien säännösten mukaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirit vastaavat oikeusministeriön asetuksessa säädettyjen kuntien asukkaiden edunvalvontapalveluiden järjestämisestä. Edunvalvojan tehtävät jaetaan piirien sisällä edunvalvontatoimistojen ja palveluntuottajien kesken sen mukaan kuin työjärjestyksessä määrätään. Määräykset edunvalvojan tehtävään annetaan piirin yleiselle edunvalvojalle ja edunvalvojan määräykset toimitetaan piirin työjärjestyksessä määrätyille edunvalvontatoimistoille tai muille palveluntuottajille.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että määräys edunvalvojan tehtävään annetaan Oikeuspalveluviraston yleiselle edunvalvojalle. Koska virasto toimisi koko maassa, tuomioistuimen tai holhousviranomaisen ei tarvitsisi määräyksessään enää eritellä, minkä alueen yleiselle edunvalvojalle määräys annetaan. Tuomioistuimen tai holhousviranomaisen tulisi edelleen toimittaa määräys edunvalvontatoimistolle tai muulle palveluntuottajalle. Näiltä osin menettely vastaisi voimassa olevaa sääntelyä. Uudessa menettelyssä kuitenkin edunvalvontatoimisto, johon määräys toimitetaan, määräytyisi valtioneuvoston asetuksen perusteella siten, että määräys toimitetaan siihen toimistoon, jonka alueella päämiehen kotikunta sijaitsee. Voimassa olevien säännösten mukaan määräys toimitetaan piirin työjärjestyksessä määrättyyn toimistoon ja muulle palveluntuottajalle.

Määräys toimitettaisiin vaihtoehtoisesti muulle palveluntuottajalle, jos Oikeuspalveluvirasto on hankkinut palveluja 5 luvussa tarkoitettuna ostopalveluna. Oikeuspalveluviraston tulisi ilmoittaa määräyksen antajalle eli holhousviranomaiselle ja tuomioistuimelle palvelujen hankkimisesta muulta palveluntuottajalta, jotta ne voivat toimittaa määräyksen oikealle palveluntuottajalle. Tieto on tarpeen toimittaa taulukkomuodossa tai muuten yksiselitteisesti ja selkeästi, jotta päätöksen lähettäminen palveluntuottajalle olisi yksinkertaista. Voimassa olevien säännösten mukaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirien on tullut toimittaa vastaava tieto työjärjestyksessään.

Jos päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa, määräys toimitettaisiin valtioneuvoston asetuksessa säädettävään edunvalvontatoimistoon.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin menettelystä siinä tapauksessa, että edunvalvontatoimiston tai muun palveluntuottajan kaikki edunvalvojat ovat esteellisiä tai ostopalveluntuottaja havaitsee, että edunvalvojan tehtävää koskeva määräys on selvästi vastoin sopimusta. Edellä mainituissa tapauksissa edunvalvontatoimisto siirtäisi edunvalvojan tehtävän valtioneuvoston asetuksella säädettävään toiseen toimistoon. Muu palveluntuottaja siirtäisi tehtävän siihen edunvalvontatoimistoon, jonka alueella päämiehen kotikunta sijaitsee. Edunvalvojan tehtävän siirrosta oikeusapu- ja edunvalvontapiirien sisällä vastaavissa tilanteissa on voimassaolevien säännösten mukaan määrätty piirien työjärjestyksissä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin poikkeus 2 ja 3 momentissa tarkoitettuun edunvalvontatoimistoon. Tämä koskisi niitä tilanteita, joissa päämiehen asuinpaikan, esimerkiksi palveluasumisen, taikka kielellisten oikeuksien tai muun tärkeän edun vuoksi on tarpeen, että edunvalvojan tehtävä hoidetaan muualla kuin siinä toimistossa, jossa päämiehen kotikunta sijaitsee. Tällöin olisi mahdollista, että esimerkiksi suomenkielisen edunvalvontatoimiston alueella asuvan ruotsinkielisen päämiehen edunvalvonta siirrettäisiin kaksikieliseen toimistoon. Jouston mahdollisuus on sisältynyt myös voimassa oleviin säännöksiin. Siirtäminen edellyttäisi päämiehen kuulemista holhoustoimilain mukaisesti. Lisäksi tehtävän siirtäminen edellyttäisi edunvalvontatoimistojen yhteistyötä. Tarkemmasta menettelystä siirtotilanteissa saattaa olla tarve määrätä Oikeuspalveluviraston työjärjestyksessä.

Pykälän 4 momentti vastaa kumottavan lain 16 §:n 4 momenttia. Palveluntuottajalla tarkoitetaan sekä edunvalvontatoimistoja että luvussa 5 tarkoitettuja muita palveluntuottajia.

Pykälän 5 momentti vastaa kumottavan lain 16 §:n 5 momenttia. Esityksessä kuitenkin ehdotetaan, että velvollisuudesta kuulla ostopalveluntuottajaa luovuttaisiin. Kuulemisvelvollisuudesta on säädetty, jotta ostopalveluntuottajalla olisi mahdollisuus kieltäytyä mahdollisesta ostopalvelusopimuksen vastaisesta edunvalvojan tehtävästä ennen päätöksen tekoa. Ostopalveluntuottajille tehdyn kyselyn perusteella tilanteet, joissa ostopalveluntuottajalla on ollut tarve kieltäytyä edunvalvojan tehtävästä, ovat olleet erittäin harvinaisia. Lisäksi muutos nopeuttaisi edunvalvo-

jan määräämismenettelyä, kun yhdestä valmisteluvaiheesta voitaisiin luopua. Tästä syystä esityksessä ehdotetaan, että kuulemisesta luovutaan. Muutoksella ei ole vaikutusta ostopalveluntuottajan oikeuteen olla ottamatta vastaan edunvalvojan tehtävää, jos sen vastaanottaminen olisi selvästi vastoin palvelun tuottamisesta tehtyä sopimusta. Tästä olisi säännös lain 27 §:n 2 momentissa. Jos ostopalveluntuottajalle ohjautuisi virheellisesti edunvalvojan tehtävä, jonka vastaanottaminen olisi selvästi vastoin sopimusta, palveluntuottaja siirtäisi sen 2 momentissa tarkoitettulla tavalla siihen edunvalvontatoimistoon, jonka alueella päämiehellä on kotikunta.

Pykälän 6 momentti vastaa kumottavan lain 16 §:n 6 momenttia.

23 §. Yleisen edunvalvojan esteellisyys. Pykälä vastaa kumottavan oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 17 §:ää.

24 § Oikeus palkkioon. Pykälä vastaa kumottavan oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 18 :ää.

25 §. Tietojensaantioikeus. Pykälässä säädettäisiin, että yleisen edunvalvojan ja häntä avustavan henkilökunnan oikeuteen saada päämiestä koskevia tietoja sovelletaan sitä, mitä edunvalvojasta säädetään holhoustoimilain 89 §:n 1 momentissa. Yleistä edunvalvojaa avustavan henkilökunnan tietojensaantioikeudesta ei ole aiempaa sääntelyä. Koska avustavan henkilökunnan tehtävät edellyttävät päämiestä koskevien tietojen käsittelyä, asiasta on selvyiden vuoksi tarpeen säätää. Holhoustoimilain säännöksen mukaan edunvalvojalla on tehtäviinsä kuuluvissa asioissa oikeus saada ne tiedot, joihin päämiehellä olisi itsellään oikeus, jollei erikseen toisin säädetä.

Kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 19 §:ssä säädetään edunvalvontatoimistojen oikeudesta saada tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla Verohallinnosta ja Kelalta. Nyt esitettävässä laissa teknisen käyttöyhteyden mahdollisuudesta ei ole tarpeen säätää, koska tietojen saamisesta teknistä rajapintaa tai sähköistä katseluyhteyttä käyttäen säädetään julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetussa laissa.

5 luku **Palvelujen hankkiminen muulta palveluntuottajalta**

26 § Sopimus palvelujen tuottamisesta. Pykälässä säädetään ostopalvelujen hankkimisesta. Pykälä vastaa oikeusavun ja edunvalvonnan osalta kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 4 §:n 1 – 3 momenttia ja talous- ja velkaneuvonnan osalta talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 5 §:ää. Pykälän 1 momentista ehdotetaan kuitenkin poistettavaksi säännös velvollisuudesta neuvotella asiasta oikeusministeriön kanssa. Säännös on tarpeeton, koska Oikeuspalveluvirasto toimii samalla itse myös keskushallintoviranomaisena ja asiasta voidaan tarvittaessa joka tapauksessa sopia oikeusministeriön ja viraston tulossopimuksen yhteydessä.

Ostopalveluja koskevat säännökset ovat saman sisältöiset kuin valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa. Lain eduskuntakäsittelyn aikana vuonna 2016 perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa ostopalvelujen hankkimista koskeviin säännöksiin koskien oikeusapua- ja edunvalvontaa (PeVL16/2016 vp). Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan katsonut, että hallinnon yleislait voivat tulla sovellettaviksi myös yksityisen toteuttamassa tosiasiallissakin hallintotoiminnassa yleislakien sisältämien soveltamisalaa, viranomaisten määritelmää tai liikelaitosten kielellisiä palveluja ja yksityisen kielellistä palveluvelvollisuutta koskevien säännösten mukaisesti, jollei niiden soveltamista ole perustellusta syystä nimenomaisesti suljettu pois (PeVL 27/2014 vp, s. 3/I). Sääntelyä pidettiin riittävänä ilman nimenomaista luetteloa sovellettavista laeista.

Talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa yleislait on nimenomaisesti lueteltu. Esityksessä ehdotetaan yhtenäisyyden vuoksi ja koska niistä ei ole erikseen tarpeen säätää, että luetteloa ei sisällytetä nyt esitettävään lakiin.

Yleislakeja ovat ainakin viranomaisen julkisuudesta annettu laki (621/1999), sähköisestä asiointista viranomaistoiminnassa annettu laki (13/2003), hallintolaki (434/2003), kielilaki (423/2003), saamen kielilaki (1086/2003) ja tietosuojalaki (1050/2018).

Ostopalvelun tuottajien velvollisuuteen noudattaa kielilain säännöksiä sovelletaan kielilain 25 §:ää.

27 §. *Palveluntuottajan vastuu.* Pykälän 1 momentti vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 4 §:n 6 momenttia ja talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain kumottavaa 6 §:n 3 momenttia. Lisäksi 1 momenttiin lisättäisiin uusi informatiivinen säännös vahingonkorvauslain (412/1974) soveltamisesta vahingonkorvausvelvollisuuteen.

Pykälän 2 momentti vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 4 §:n 4 momenttia. Sanamuodoltaan momenttia ehdotetaan muutettavaksi lakiteknisistä syistä siten, että siitä on poistettu edunvalvontatoimistoa koskeva poikkeus. Edunvalvontatoimistolla ei olisi edelleenkaan oikeutta kieltäytyä vastaanottamasta edunvalvontatehtävää.

Pykälän 3 momentin vastaa oikeusapu ja edunvalvontapiireistä annetun lain 4 §:n 5 momenttia. Kumottavassa laissa hyvittämisvelvollisuus kuuluu sanamuodon mukaan oikeusaputoimistolle ja edunvalvontatoimistolle. Käytännössä tehtävä kuuluisi Oikeuspalveluvirastolle ja olisi osa keskushallinnon hallinto- ja tukipalvelutehtävää. Selvyyden vuoksi ehdotetaan, että hyvittämistä koskeva tehtävä kuuluisi säännöksen mukaan Oikeuspalveluvirastolle.

28 § *Tietojen luovuttaminen ja salassapito*

Pykälän 1 momentti vastaa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 20 §:n 1 momenttia ja talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain 6 §:n 1 momenttia. Pykälän 2 momentti vastaa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 20 §:n 2 momenttia.

6 luku Erinäiset säännökset

29 §. *Virka-avun antaminen.* Pykälä vastaa kumottavan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 5 §:n 1 momenttia julkisten oikeusavustajien ja yleisten edunvalvojien osalta. Säännökseen lisättäisiin vastaava talous- ja velkaneuvoja koskeva velvollisuus virka-avun antamisesta.

30 §. *Vahingonkorvausasioiden käsittely.* Lakiin ehdotetaan otettavaksi informatiivinen säännös vahingonkorvausasioiden käsittelystä. Virastoa koskevien vahingonkorvausasioiden käsittelystä säädetään valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetussa laissa (978/2014). Edellä mainittu laki on yleislaki, jota sovelletaan valtion viranomaisiin ja lakia sovelletaan tällä perusteella jo nyt oikeusapu- ja edunvalvontapiireihin. Oikeustila ei siten uuden säännöksen johdosta muuttuisi.

7 luku. Voimaantulo

31 §. *Voimaantulo.* Pykälän 1 momentti sisältää lain voimaantulosäännöksen. Pykälän 2 momentin mukaan lailla kumottaisiin valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annettu laki.

Vakiintuneen tulkinnan mukaisesti kumottavien lakien mukana kumoutuvat myös niissä olevien asetuksenantovaltuuksien nojalla annetut asetukset. Tällaisia olisivat oikeusministeriön asetus valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (826/2016) ja oikeusministeriön asetus oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu- ja edunvalvontapiiri vastaa (608/2016).

32 § Sopimuksia, sitoumuksia ja vireillä olevia asioita koskevat siirtymäsäännökset

Pykälä sisältäisi Oikeuspalveluvirastolle siirtyviä vireillä olevia asioita, tehtyjä sopimuksia ja sitoumuksia ja niistä johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevat siirtymäsäännökset. Oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä vireillä olevat asiat, tehdyt sopimukset ja sitoumukset sekä niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät lain voimaan tullessa virastolle. Sama koskee oikeusministeriössä oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevia keskushallintoviranomaisen tehtäviin liittyviä asioita, sitoumuksia ja sopimuksia.

Ehdotettuja sopimuksia ja sitoumuksia koskevia siirtymäsäännöksiä ei kuitenkaan sovellettaisi, jos sopimusten ja sitoumusten sisällöstä johtuisi muuta. Sopimuksesta voisi esimerkiksi käydä nimenomaisesti ilmi, ettei sen ole tarkoitettu jatkuvan esitetyn kaltaisen organisaatiomuutoksen jälkeen.

33 §. Henkilöstön asemaa koskevat siirtymäsäännökset. Pykälässä säädettäisiin henkilöstöä koskevista siirtymäjärjestelyistä. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien virat ja niihin nimitetyt virkamiehet siirtyisivät Oikeuspalveluvirastoon. Oikeusministeriöstä Oikeuspalveluvirastoon siirrettäisiin ne virat ja virkamiehet, jotka ovat hoitaneet oikeusapu- ja edunvalvontapiirien keskushallintoviranomaisen tehtäviä.

Pykälän 1 momentin mukaan siirtymisessä noudatettaisiin valtion virkamieslain 5 a—5 c §:n säännöksiä, joiden sisältöä ja soveltamista on selvitetty tarkemmin edellä kappaleessa 4.2.3 Henkilöstövaikutukset.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että oikeusministeriö voisi perustaa ennen lain voimaantuloa uuden viraston pääjohtajan viran sekä viraston toiminnan kannalta välttämättömät virat. Siirtymäsäännös on tarpeen uuden viraston järjestäytymisen varmistamiseksi. Pääjohtajan virka perustettaisiin mahdollisimman pian sen jälkeen, kun laki olisi vahvistettu, jotta viranhoito voisi alkaa hyvissä ajoin ennen Oikeuspalveluviraston toiminnan alkamista. Virka perustettaisiin oikeusministeriöön, josta se siirtyisi lain voimaan tullessa uuteen virastoon. Pääjohtajan rooli toiminnan käynnistämisessä on keskeinen, sillä hän päättää viraston organisaatiosta ja toimivallan delegoinnista.

Jotta Oikeuspalveluviraston välttämättömät toiminnot saadaan toteutettua heti viraston toiminnan alkaessa, esitetään, että oikeusministeriö voisi perustaa tarvittaessa ne virat, jotka ovat välttämättömiä heti toiminnan alkuvaiheessa. Oikeusministeriö voisi myös täyttää virat. Lisäksi tarkeisuus on, että nimitetyt virkamiehet nimitettäisiin virkamieslain 9 §:n 1 momentin perusteella määräaikaan virkasuhteeseen oikeusministeriöön valmistelemaan uudistuksen toimeenpanoa jo ennen lain voimaan tuloa.

34 § Kelpoisuusvaatimuksia koskevat siirtymäsäännökset

Pykälässä säädettäisiin kelpoisuusvaatimuksia koskevasta siirtymäsäännöksestä. Uuden viraston virkojen kelpoisuusvaatimuksista ja kielitaitovaatimuksista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Tästä seuraavien kielitaitoa ja muita kelpoisuusvaatimuksia koskevien mahdollisten muutosten johdosta laissa säädettäisiin siitä, että lain voimaantullessa valtion oikeusapu- ja

edunvalvontapiireistä siirtyvät sekä oikeusministeriön keskushallintotehtäviä hoitavat virkamiehet ovat edelleen kelpoisia virkoihinsa.

35 § Muutoksenhakua koskevat siirtymäsäännökset

Pykälä sisältäisi muutoksenhakua koskevat siirtymäsäännökset. Pykälän 1 momentin mukaan päätökseen, joka on tehty ennen Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain voimaantuloa, haettaisiin muutosta lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaisesti. Pykälän 2 momentin mukaan vastaavasti Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain voimaan tullessa tuomioistuimessa vireillä olevien asioiden käsittelyyn muutoksenhaussa sovellettaisiin lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että jos tuomioistuin kumoaa päätöksen, joka on tehty ennen Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain voimaantuloa, ja palauttaa asian kokonaisuudessaan uudelleen käsiteltäväksi, asia käsiteltäisiin ja ratkaistaisiin Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain mukaisesti. Pykälän säännökset on tarkoitettu esimerkiksi valtion virkamieslaissa säädettyä muutoksenhakua varten.

7.2 Laki talous- ja velkaneuvonnasta

Esityksessä ehdotetaan, että talous- ja velkaneuvonnasta annetusta laista siirretään palvelun järjestämistä koskevat säännökset uuteen lakiin Oikeuspalveluvirastosta.

1 a §. Talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen. Pykälässä säädettäisiin, että palvelun järjestämisestä säädetään laissa Oikeuspalveluvirastosta. Uusi informatiivinen säännös on tarpeen, koska järjestämistä koskevat säännökset ehdotetaan kumottavaksi talous- ja velkaneuvonnasta annetusta laista.

2 § Talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen ja tuottaminen. Esityksessä ehdotetaan, että pykälä kumotaan, koska vastaavat säännökset ehdotetaan säädettäväksi laissa Oikeuspalveluvirastosta. Pykälän 1 momenttia vastaava säännös on ehdotettavan lain 7 §:ssä. Pykälän 2 momenttia vastaavat säännökset olisivat ehdotettavan lain 1 §:n 1 momentissa ja 2 §:n 1 momentin 3 kohdassa.

Pykälän 3 momenttia vastaava säännös on ehdotettavan lain 3 §:n 1 momentissa ja 4 momenttia vastaava säännös 9 §:n 2 momentissa.

4 §. Talous- ja velkaneuvojan kelpoisuusvaatimukset. Esityksessä ehdotetaan, että pykälä kumotaan. Pykälän 1 momentti koskee talous- ja velkaneuvojan kelpoisuusvaatimuksia. Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 9 §:n 3 momentin mukaan kelpoisuusvaatimuksista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella.

Kumottavan pykälän 2 momenttia vastaava säännös olisi Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 20 §:ssä.

5 §. Sopimus talous- ja velkaneuvontapalveluiden tuottamisesta. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Vastaavat säännökset ovat Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 26 §:ssä.

6 §. Palvelun tuottajan velvollisuudet. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Pykälän 1 momenttia vastaava säännös on Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 28 §:n 1 momentissa. Pykälän 2 momentti kumottaisiin tarpeettomana. Perustelut kuvataan tarkemmin Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 25 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa. Pykälän 3 momenttia vastaava säännös olisi Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 27 §:n 1 momentissa.

7 §. Oikeudenkäyntiasiamiehenä toimiminen. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi, koska vastaavat säännökset olisivat Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 17 §:ssä.

8 §. Tietojensaantioikeus. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi, koska vastaavat säännökset sisältyisivät Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 18 §:ään.

9 §. Esteellisyys. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi, koska vastaava säännös olisi Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 19 §:ssä.

10 §. Tarkemmat määräykset. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi tarpeettomana. Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 6 §:ssä säädettäisiin viraston toiminnan järjestämisestä työjärjestyksellä, joka koskee myös talous- ja velkaneuvontaa.

7.3 Oikeusapulaki

8 §. Avustaja. Pykälän 1 momentin viittaus valtion oikeusaputoimistoista annetun lain (258/2002) 10 §:ään ehdotetaan muutettavaksi Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 14 §:ksi. Momentin sisältö ei muuttuisi.

Laki valtion oikeusaputoimistoista on kumottu lailla valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, jonka 12 § vastaa sisällöltään kumotun lain 10 §:ää.

Tässä esityksessä ehdotetaan edelleen, että laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä kumotaan ja että sen 12 §:ää sisällöllisesti vastaavat säännökset otettaisiin Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 14 §:ään. Tämän vuoksi ehdotetaan, että pykälän 1 momentissa oleva viittaus valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 10 §:ään muutetaan Oikeuspalveluvirastosta annettavan lain 14 §:ksi.

10 §. Oikeusavun hakeminen. Pykälän 3 momentti ehdotetaan muutettavaksi sisällöllisesti kokonaan. Voimassa oleva 3 momentti sisältää säännökset oikeusaputoimiston oikeudesta saada tietoja veroviranomaiselta ja Kansaneläkelaitokselta teknisen käyttöyhteyden välityksellä. Säännös ei ole enää tarpeen, koska vastaava oikeus sisältyy jo julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annettuun lakiin. Siksi säännös poistettaisiin.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan sen sijaan säädettäväksi oikeusaputoimistojen oikeudesta saada tietoja Maahanmuuttovirastolta.

Momentissa tarkoitettujen tehtävien hoitaminen edellyttää henkilötietojen käsittelyä, joka kuuluu yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisalaan. Käsittelyn ensisijaisena oikeusperusteena on yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c ala-kohta (käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi), jonka mukaisesti rekisteröidyn oikeudet määräytyisivät. Lakisääteinen velvoite on määritetty laissa, ja on kansainvälistä suojelua koskevan oikeusapuhakemuksen käsittely. Pykälässä käytetään tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa erityisten säännösten antamiseksi henkilötietojen luovuttamisesta.

Oikeusaputoimistoilla on ollut 31.8.2020 asti oikeus saada tietoa Maahanmuuttovirastolta kumotun ulkomaalaisrekisteristä annetun lain (1270/1997) 10 §:n 1 momentin 12 kohdan perusteella. Sen mukaan ulkomaalaisrekisteristä sai salassa pitosäännösten estämättä luovuttaa tehtävän suorittamiseksi välttämättömiä tietoja oikeusapulaissa tarkoitetuille oikeusaputoimistoille oikeusapuhakemusten käsittelyä varten ulkomaalaislaissa tarkoitettua kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa.

Ulkomaalaisrekisteristä annettu laki on kumottu henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetulla lailla (615/2020). Uudessa laissa ei enää säädetä tiedon luovutuksesta ulkomaalaisasioiden asiankäsittelyjärjestelmästä, eikä siinä ole säännöstä oikeusaputoimistojen tietojensaantioikeudesta. Lakia koskevan hallituksen esityksen (HE 18/2019 vp) mukaan tarkoituksena ei kuitenkaan ollut muuttaa tiedonsaantioikeuksia. Oikeusaputoimistojen tiedonsaantiin on sovellettu 1.9.2020 alkaen oikeusapulain (257/2002) 10 §:n 2 momenttia, jonka mukaan muun muassa valtion viranomainen on velvollinen antamaan oikeusaputoimistolle laissa säädetyn tehtävän vuoksi välttämättömät tiedot sen selvittämiseksi, onko hakija taloudellisen asemansa vuoksi oikeutettu oikeusapuun.

Lain voimaan tulon jälkeen on jäänyt tulkinnalliseksi, kattaako oikeusapulain 10 §:n 2 momentin tiedon saantia koskevat säännökset myös tiedot kansainvälistä suojelua koskevan asian viereille tulosta.

Kansainvälistä suojelua hakevalla voi olla oikeus oikeusapuun erityisistä syistä jo hallintovaiheessa ja aina, jos asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimessa. Jotta oikeusapu voitaisiin myöntää, oikeusaputoimisto tarvitsee tiedot siitä, onko hakijalla vireillä kansainvälistä suojelua koskeva asia. Selvyyden vuoksi esityksessä ehdotetaan, että asiasta säädetään nimenomaisella säännöksellä. Erityissääntely on lisäksi tarpeen, koska perustuslakivaliokunta lausuntokäytännössään edellyttää, että arkaluontoisten tietojen käsittelyä koskevat säännökset ovat täsmällisiä ja tarkkarajaisia ja, että tietojen saannin edellytyksenä on välttämättömyys.

7.4 Saamen kielilaki

2 §. Saamen kielilain (1086/2006)2 §:n 1 momentin 7 kohtaa muutettaisiin siten, että säännöksen lisättäisiin Oikeuspalveluvirasto sellaisena viranomaisena, johon saamen kielilakia sovellettaisiin.

Saamen kielilaissa säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Saamelaisten kielelliset oikeudet ja lain soveltamisalaan kuuluvien viranomaisten velvoitteet ovat laajemmat saamelaisten kotiseutualueella kuin kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaisten kotiseutualueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueita sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta, mistä säädetään saamen kielilain 3 §:n 3 kohdassa ja saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä. Lainkohdan nojalla laki tulee sovellettavaksi voimassa olevien säännösten mukaan Pohjois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirissä saamelaisten asioidessa jossain piiriin kuuluvassa oikeusaputoimistossa tai edunvalvontatoimistossa taikka piiriin hallintoasioita hoitavan henkilökunnan kanssa.

Esityksessä ehdotetaan, että nykyiset oikeusapu- ja edunvalvontapiirit lakkaavat ja niiden tehtävät siirtyvät perustettavalle valtakunnalliselle virastolle. Koska Oikeuspalveluviraston virka-alueena olisi koko maa, saamen kielilakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että Oikeuspalveluvirasto saatettaisiin saamen kielilain soveltamisalan piiriin samalla tavoin kuin Ulosottolaitoksen ja eräiden muiden kansalaisten oikeusturvan kannalta keskeisten ja toimialueeltaan valtakunnallisten viranomaisten ja laitosten osalta on tehty. Tästä syystä ehdotetaan, että saamen kielilain 2 §:n 1 momentin 7 kohtaan lisätään uutena virastona Oikeuspalveluvirasto.

Saamen kielilain soveltamisalaan kuuluvia virastoja koskee muun muassa saamen kielilain 4 §, jonka mukaan saamelaisilla on oikeus käyttää saamen kieltä omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan. Viranomainen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä kuten suomea ja ruotsia. Muutoksen

johdosta saamelaisia koskisi lain 4 §, jonka mukaan heillä olisi oikeus asioida omassa asiassaan saamen kielellä esimerkiksi Helsingin oikeusaputoimistossa tai edunvalvontatoimistossa.

Saamen kielilain 3 luku sisältää säännökset saamelaisten kotiseutualueella sovellettavista säännöksistä, joiden nojalla saamelaisten kielelliset oikeudet ovat laajempia saamelaisten kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella. Saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevista viranomaisista oikeus käyttää asioidessaan saamen kieltä. Lisäksi saamen kielilain 3 luvussa säädetään muun ohella viranomaisesta koskevasta saamen kielitaidosta ja viranomaisen velvollisuudesta käyttää saamen kieltä. Näin ollen Lapin oikeusaputoimiston ja Lapin edunvalvontatoimiston, joilla on toimipaikkoja saamelaisten kotiseutualueella, olisi noudatettava edelleenkin saamen kielilain 3 luvun erityisiä velvollisuuksia.

Oikeusaputoimistoissa ja edunvalvontatoimistoissa eri puolilla maata on jo voimassa olevien säännösten mukaan voinut olla saamenkielisiä asiakkaita ja heille on tarvittaessa ollut mahdollisuus hankkia tulkki. Oikeusaputoimistoille ja edunvalvontatoimistoille tehdyn kyselyn mukaan saamenkielisiä asiakkaita on ollut lähinnä Lapin oikeusaputoimistossa ja edunvalvontatoimistossa. Saamenkielisten asiakkaiden määrä niissä on ollut vähäinen. Esimerkiksi Lapin edunvalvontatoimistossa noin alle 20 henkilöä vuodessa. Kyselyn mukaan saamenkielisetkin asiakkaat käyttävät asioidessaan käytännössä suomen kieltä.

Oikeusministeriön seurantatietojen mukaan saamenkielisillä ei välttämättä ole tietoa siitä, että viranomaisessa voisi asioida saameksi. Lisäksi kynnys saamen kielen käyttöön voi olla korkea esimerkiksi tulkkaus- ja käännöstoiminnan kankeuden vuoksi. Saamenkielisten oikeuksien toteuttamiseksi asiaan olisi tarvetta kiinnittää huomiota perustettavassa virastossa muun muassa kielellisiä oikeuksia koskevan koulutuksen yhteydessä.

Todennäköistä on, että perustettavan Oikeuspalveluviraston saamenkieliset asiakkaat asioisivat edelleenkin lähinnä Lapin alueella toimivassa oikeusaputoimistossa ja edunvalvontatoimistossa, joihin sovelletaan jo nyt saamen kielilain 3 lukua.

Vaikka saamelaisten oikeudet laajenevat esityksen johdosta, vaikutukset viranomaisen toimintaan eivät olisi kuitenkaan laajuudeltaan merkittäviä eikä muutoksesta arvioida aiheutuvan valtiontaloudellisia vaikutuksia.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen 9 §:n 3 momentin mukaan julkisten oikeusavustajien, talous- ja velkaneuvojen sekä yleisten edunvalvojien kelpoisuusehdoista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Voimassa olevien säännösten mukaan edellä mainittujen virkamiesten kelpoisuusehdoista säädetään laissa. Oikeuskansleri on lausunnossaan (OKV/22/20/2015) katsonut, että laintasoista sääntelyä edellyttäisivät vain ne virat, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkittävimpiä tai johon liittyvät tehtävät sisältävät erityisen merkittävää julkisen vallan käyttöä. Tästä syystä säännöstasoksi ehdotetaan lain sijasta valtioneuvoston asetusta.

Lisäksi valtioneuvoston asetuksella on tarkoitus säätää oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen oikeusavustajilta, yleisiltä edunvalvojilta ja talous- ja velkaneuvojilta edellytettävistä erityisistä kielitaitovaatimuksista. Näiltä osin asetuksenantovaltuutus perustuu julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 6 §:n 3 momenttiin. Samalla kumottaisiin valtioneuvoston asetus valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien julkisilta oikeusavustajilta ja yleisiltä edunvalvojilta vaadittavasta kielitaidosta (829/2016).

Oikeuspalveluvirastoa koskevan lakiehdotuksen 3 §:n 2 momentin mukaan oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen määrästä, nimistä ja alueista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella ja viraston toimipaikoista oikeusministeriön asetuksella. Asetukset korvaisivat kumoutuvaan oikeusministeriön asetukseen oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu- ja edunvalvontapiiri vastaa (826/2016) sisältyvät säännökset toimistoista ja niiden toimipaikoista. Voimassaolevista säännöksistä poiketen toimistoista ja niiden alueista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Perustuslain 80 §:n ja 122 §:n valossa voimassaolevaa sääntelyä ei voida pitää riittävänä sen toteamiseksi, miten toimistojen kielellinen asema määräytyy. Tarkoituksena ei olisi muuttaa toimistojen nimiä eikä niiden toimipaikkoja.

Toimistojen toimipaikoista säädettäisiin edelleen oikeusministeriön asetuksella, mikä vastaisi valtion palveluiden saatavuudesta annetun lain (728/2021) 5 §:n toimivaltaa koskevaa säännöstä. Sen mukaan yksiköiden ja toimintojen sijoittamisesta päättää se ministeriö, jonka toimialaan viranomainen kuuluu.

Oikeuspalveluvirastosta annettavan lakiehdotuksen 22 §:n 1 momentin mukaan edunvalvontatoimisto, jossa päämiehen edunvalvontapalvelut annetaan, määräytyisi sen mukaisesti, minkä toimiston alueella päämiehen kotikunta sijaitsee. Ellei päämiehellä ole kotikuntaa Suomessa, edunvalvontapalvelut järjestettäisiin valtioneuvoston asetuksella säädettävässä toimistossa. Lisäksi pykälän 2 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin toimistosta, josta palvelut annetaan, jos kaikki 1 momentissa mainitun toimiston yleiset edunvalvojat ovat esteellisiä ottamaan edunvalvojan tehtävän vastaan.

Vakiintuneen tulkinnan mukaisesti kumottavien lakien mukana kumoutuvat myös niissä olevien asetuksenantovaltuuksien nojalla annetut asetukset. Tällaisia olisivat oikeusministeriön asetus valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (826/2016) ja oikeusministeriön asetus oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimipaikoista sekä kunnista, joiden edunvalvontapalveluista oikeusapu- ja edunvalvontapiiri vastaa (826/2016).

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2025.

10 Toimeenpano ja seuranta

Oikeusministeriö on asettanut hankkeen Oikeuspalveluviraston perustamista varten. Hankkeen tehtävänä on huolehtia viraston perustamiseen liittyvästä valmistelutoimenpiteistä. Esitykseen siirtymäsäännösten mukaan oikeusministeriö voi nimittää pääjohtajan ja viraston toiminnan kannalta keskeiset muut virkamiehet hyvissä ajoin ennen viraston aloittamisajankohtaa.

Viraston perustamisen vaikutuksia voidaan seurata valtiovarainministeriön toteuttamien virastoarviointien yhteydessä. Valtiovarainministeriö toteuttaa virastoarviointeja osana valtionhallinnon rakenteiden, ohjausjärjestelmien ja toiminnan kehittämistä. Arvioinnit kohdistetaan ensisijaisesti äskettäin muutosprosessin läpikäyneisiin virastoihin.

11 Suhde muihin esityksiin

Esitys liittyy esitykseen valtion vuoden 2024 talousarvioksi ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2024 ehdotetaan momentin 25.15.01 päätösosan lisättäväksi, että momentin määrärahaa saa käyttää myös Oikeuspalveluviraston perustamisen valmistelumenoihin.

12 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Valtionhallinnon toimielinten yleiset perusteet

Perustuslain 119 §:n 2 momentin mukaan valtionhallinnon toimielinten yleisistä perusteista on säädettävä lailla, jos niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä. Yleisinä perusteina on pidetty valtionhallinnon yksikön nimeä, toimialaa sekä pääasiallisia tehtäviä ja toimivaltuuksia (HE 1/1998 vp). Perustuslain edellyttämällä tavalla esityksessä ehdotetaan säädettäväksi Oikeuspalveluviraston perusteista. Oikeuspalveluvirasto olisi valtakunnallinen viranomais- ja edunvalvontatoimisto sekä Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistosta.

Keskushallinto olisi valtakunnallinen yksikkö, joka vastaisi Oikeuspalveluviraston kehittämisestä, hallinnosta ja tukipalveluista. Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot tuottaisivat viraston tehtäväksi säädetty oikeusapu-, talous- ja velkaneuvonta- sekä yleisen edunvalvonnan palvelut. Toimistojen alueista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella ja toimistojen toimipaikoista oikeusministeriön asetuksella.

Ahvenanmaan asema

Perustuslain 120 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnalla on itsehallinto sen mukaan kuin Ahvenanmaan itsehallintolaissa erikseen säädetään. Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella valtakunnalla on lainsäädäntövalta valtion viranomaisen organisointia koskeissa asioissa. Esityksessä ehdotetaan, että Ahvenanmaan maakunnassa palvelut tuotettaisiin edelleen Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistossa.

Kielellisten oikeuksien toteutuminen

Perustuslain 122 §:n mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain 17 §:n säännöksessä edellytetään paitsi kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista muun muassa yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä (PeVL 21/2009 vp). Perustuslakivaliokunta on käytännössään korostanut sitä, että viranomaisten toimialueita ja toimipaikkoja järjestettäessä huolehditaan asianomaisen viranomaisen tarjoamien palvelujen saatavuudesta sekä perustuslain 17 §:ssä turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta (PeVL 29/2006, PeVL 42/2006).

Kielellisten oikeuksien toteutumisen vuoksi esityksen 1 lakiehdotuksessa ehdotetaan, että oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen alueista säädetään valtioneuvoston asetuksella, jolloin toimistojen kielellinen asema olisi nykyistä selkeämpi. Ne olisivat kielilain 6 §:n 3 momentissa tarkoitettuja alueellisia yksiköitä, joiden kielellinen asema määräytyy alueen kuntien perusteella. Voimassa olevissa säännöksissä oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen toimialueista ei säädetä laissa tai asetuksessa, eikä nykyistä sääntelytasoa näiltä osin voida pitää riittävänä perustuslain 80 §:n ja 122 §:n valossa.

Esityksen mukaan oikeusaputoimistojen asiakkaat voisivat edelleen valita, missä oikeusaputoimistossa haluavat asioida riippumatta asiakkaan kotipaikkakunnasta. Yleisen edunvalvonnan asiakkaat määräytyisivät sen mukaan, minkä edunvalvontatoimiston alueella heidän kotikuntansa sijaitsisi. Jos päämiehen kielellisten oikeuksien toteuttamisen tai muun tärkeän edun vuoksi on tarpeen, edunvalvontapalvelut voidaan antaa myös toisesta toimistosta.

Siten myös yksikielisten toimistojen alueella asuvat henkilöt voivat saada palveluja tarvittaessa myös kaksikielisistä toimistoista. Palveluja järjestetään tarvittaessa myös puhelin- ja etäpalveluna, jolloin asiointi toisessa toimistossa ei edellytä välttämättä matkustamista. Tarvittaessa on mahdollisuus käyttää myös tulkkia. Viraston keskushallinto olisi valtakunnallinen ja siten kaksikielinen. Asiakkaiden mahdollisuus asioida tuki- ja hallintopalvelukysymyksissä ruotsin kielellä laajenisi nykyisestä jossain määrin.

Esityksen 4. lakiehdotuksen mukaan Oikeuspalveluvirasto lisätään saamen kielilain 2 §:n 1 momentin 7 kohtaan, jolloin se kuuluu saamen kielilain soveltamisalan piiriin samalla tavoin kuin eräiden kansalaisten oikeusturvan kannalta keskeisten ja toimialueeltaan valtakunnallisten viranomaisen ja laitosten osalta on tehty. Siten saamenkielisten oikeus käyttää omaa kieltään turvattaisiin perustuslain 17 §:n 3 momentissa edellytetyllä tavalla huolimatta virastorakenteen muutoksesta.

Hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle

Perustuslain 124 §:ssä säädetään hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle. Esityksessä ehdotetaan, että oikeusapu-, edunvalvonta- ja talous- ja talous- ja velkaneuvonnan palveluja voidaan edelleen hankkia myös ostopalveluna samoin edellytyksin kuin voimassa olevassa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa ja talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa on säädetty. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on ottanut ostopalvelua koskeviin säännöksiin kantaa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain eduskuntakäsittelyn aikana (PeVL16/2016 vp). Ehdotettavat säännökset vastaavat perustuslakivaliokunnan käytäntöä, mistä syystä esityksen arvioidaan täyttävän näiltä osin perustuslain vaatimukset.

Henkilötietojen suoja

Esityksen 1. ja 3. lakiehdotus sisältää lainmuutoksia, jotka ovat merkityksellisiä perustuslain 10 §:ssä turvattun yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta on säädettävä tarkemmin lailla. Perustuslain 10 §:n mukaista suojaa täydentävät ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) 8 artiklan mukainen yksityiselämän suoja sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvattu yksityiselämän suoja ja 8 artiklassa turvattu henkilötietojen suoja.

Valiokunta on tietosuoja-asetuksen soveltamisen alkamisen johdosta katsonut olevan perusteltua tarkistaa aiempaa kantaansa henkilötietojen suojan kannalta tärkeistä sääntelykohteista (PeVL 14/2018 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunnan mukaan on lähtökohtaisesti riittävää perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta, että sääntely täyttää EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa asetetut vaatimukset. Valiokunnan mukaan henkilötietojen suoja tulee turvata ensisijaisesti EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen ja kansallisen yleislainsäädännön nojalla. Kansallisen erityislainsäädännön säätämiseen tulee siten suhtautua pidättyvästi ja rajata sellainen vain välttämättömään tietosuoja-asetuksen salliman kansallisen liikkumavaran puitteissa (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 4-5). Perustuslakivaliokunnan mukaan on kuitenkin selvää, että erityislainsäädännön tarpeellisuutta on arvioitava myös tietosuoja-asetuksenkin edellyttämän riskiperustaisen lähestymistavan mukaisesti kiinnittämällä huomiota tietojen käsittelyn aiheuttamiin uhkiin ja riskeihin. Mitä suurempi riski käsittelystä aiheutuu luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille, sitä perustellumpaa on yksityiskohtaisempi sääntely. Tällä seikalla on erityistä merkitystä arkaluonteisten tietojen käsittelyn osalta (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 5).

Vaikka EU:n tietosuoja-asetuksen soveltamisen alkamisen johdosta kansallisessa lainsäädännössä tulee tietosuoja-asetuksen 9 artiklaan valitun erityisten henkilötietoryhmien käsitteen vuoksi välttää arkaluonteisten tietojen käsitteen käyttämistä sääntelyn selvyiden vuoksi (ks. myös PeVL 14/2018 vp), pitää perustuslakivaliokunta edelleen perusteltuna kuvata valtiosääntöisesti tiettyjä henkilötietoryhmiä nimenomaan arkaluonteisiksi (PeVL 15/2018 vp). Näillä tarkoitetaan laajempaa tietojoukkoa kuin vain tietosuoja-asetuksessa tarkoitettuja erityiset henkilötietoryhmät (ks. tältä osin myös esim. PeVL 17/2018 vp.). Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että arkaluonteisten tietojen käsittely on syytä rajata täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään (PeVL 15/2018 vp). Valiokunta on antanut myös erityistä merkitystä luovutettavien tietojen luonteelle arkaluonteisina tietoina arvioidessaan täsmällisyyttä ja sisältöä. Mikäli ehdotetut säännökset tietojen luovutuksesta ovat kohdistuneet myös arkaluonteisiin tietoihin, on tavallisen lain säätämisyjärjestyksen käyttämisen edellytyksenä ollut sääntelyn täsmentäminen selostetun perustuslakivaliokunnan viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä koskevan käytännön mukaiseksi (ks. esim. PeVL 15/2018 vp ja PeVL 38/2016 vp).

Esityksen 1. lakiehdotuksen 18 §:ssä ja 3. lakiehdotuksen 10 §:n 3 momentissa käytetään EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen mahdollistamaa sääntelyliikkumavaraa. Ehdotettu tiedonsaantia koskeva sääntely vastaisi pääosin nykytilaa. Esityksen 1. lakiehdotuksen talous- ja velkaneuvontaan liittyvään henkilötietojen käsittelyyn ei arvioida liittyvän siinä määrin erityisiä riskejä luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille, että ehdotettu yksityiskohtaisempi tietosuoja-asetusta ja tietosuojaalakia (1050/2018) täydentävä erityislainsäädäntö olisi perusteltua. Lakiehdotuksen 18 §:ssä tarkoitettu tiedonsaanti voisi kuitenkin joissakin tapauksissa kattaa arkaluonteisiin tietoihin rinnastuvia, salassa pidettäviä tietoja esimerkiksi henkilön toiminnasta yksityiselämässä ja taloudellisesta asemasta (vrt. esim. PeVL 8/2022 vp, s. 3, ja PeVL 48/2018 vp, s. 4). Talous- ja velkaneuvojen ja heitä avustavien henkilöiden tiedonsaannin edellytyksenä olisi voimassa olevaa lakia vastaavasti tietojen välttämättömyys. Tietoja ei olisi mahdollista hankkia muilta viranomaisilta kuin Kansaneläkelaitokselta ja Verohallinnolta kuten voimassa olevassa laissa säädetään sekä Ulosottolaitokselta, josta tietoja saisi tämän esityksen mukaisesti. Yrityksiltä tai yhteisöiltä tietoja ei saisi edelleenkään ilman asiakkaan suostumusta, mikä myös vastaisi nykytilaa. Suostumusta koskevan edellytyksen säilyttäminen on edelleen tarpeen tietojen arkaluonteisuuden huomioimiseksi sekä siitä syystä, että tarvittavia tietoja ei ole mahdollista kattavasti yksilöidä lain tasolla. Hankittavat tiedot olisivat erilaisia tietoja perhesuhteista, asumisolosuhteista, tuloista, menoista, varallisuudesta ja veloista.

Perustuslakivaliokunta on katsonut perusoikeusrajoituksen kohteeksi joutuvan henkilön suostumuksella voivan sinänsä olla merkitystä valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa. Valiokunta on kuitenkin käytännössään pitänyt tällaista sääntelytapaa ongelmallisena ja korostanut suurta pidättyväisyyttä suostumuksen käyttämisessä perusoikeuksiin puuttumisen oikeutusperusteena. Valiokunnan mukaan tällainen sääntelytapa ei ole helposti sovitettavissa yhteen sen perustuslain 2 §:n 3 momentissa vahvistettuun oikeusvaltioperiaatteeseen sisältyvän vaatimuksen kanssa, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Toimivallasta puuttua yksilön perusoikeuksiin on lisäksi aina säädettävä riittävän tarkkarajaisella ja soveltamisalaltaan täsmällisellä lailla (PeVL 30/2010 vp, s. 6/II). Perustuslakivaliokunnan mukaan arkaluonteisten henkilötietojen käsittely voi tietyin edellytyksin perustua myös viranomaistoiminnassa perustuslain estämättä suostumukseen. Valiokunta on kuitenkin edellyttänyt suostumuksenvaraisesti perusoikeussuojaan puuttuvalta lailta muun muassa tarkkuutta ja täsmällisyyttä, säännöksiä suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta, suostumuksen aitouden ja vapaaseen tahtoon perustuvuuden varmistamista sekä sääntelyn välttämättömyyttä (PeVL 20/2020 vp, s. 7-8, ks. myös PeVL 4/2021 vp). Lakiehdotuksen 18 §:n 3 momentti sisältäisi suostumusta koskevan edellytyksen, mutta momenttiin lisättäisiin voimassa olevasta laista poiketen viittaus yleisen tieto-

suoja-asetuksen 7 artiklaan, joka sisältää yksityiskohtaiset säännökset suostumuksen antamisesta ja peruuttamisesta sekä suostumusta koskevista muista edellytyksistä. Ehdotettujen säännösten ja 7 artiklan mukaisten suostumuksen edellytysten arvioidaan yhdessä täyttävän asiakkaan perusoikeuksia rajoittavalle sääntelylle asetettavat tarkkuutta ja täsmällisyyttä koskevat vaatimukset.

Esityksen 3. lakiehdotuksen 10 §:n 3 momentissa tarkoitettuun oikeusaputoimistojen tiedonsaantiin ei myöskään arvioida liittyvän siinä määrin erityisiä riskejä henkilön oikeuksille ja vapauksille, että ehdotettua yksityiskohtaisempi tietosuoja-asetusta ja tietosuojalakia täydentävä erityislainsäädäntö olisi perusteltua. Tiedonsaanti kattaa kuitenkin arkaluonteisina pidettäviä tietoja muun muassa turvapaikkahakemuksen voimassaolosta. Toimistojen tiedonsaannin edellytyksenä olisi välttämättömyys. Tietoja ei voisi saada muilta viranomaisilta kuin Maahanmuuttovirastolta. Lisäksi käyttötarkoitus rajattaisiin kansainvälistä suojelua hakevan henkilön oikeusapuhakemuksen käsittelyyn.

Perustuslakivaliokunta on arvioinut viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta ja kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, mihin ja ketä koskeviin tietoihin tiedonsaantioikeus ulottuu ja miten tiedonsaantioikeus sidotaan tietojen välttämättömyyteen. Viranomaisen tietojensaantioikeus ja tietojen luovuttamismahdollisuus ovat voineet liittyä jonkin tarkoituksen kannalta "tarpeellisiin tietoihin", jos tarkoitetut tietosisällöt on pyritty luettelemaan laissa tyhjentävästi. Jos taas tietosisältöjä ei ole samalla tavoin luetteloitu, sääntelyyn on pitänyt sisällyttää vaatimus "tietojen välttämättömyydestä" jonkin tarkoituksen kannalta (ks. esim. PeVL 17/2016 vp, s. 2—3 ja siinä viitatu lausunnot).

Tiedonsaantioikeuksia koskevat säännökset esityksen 1. lakiehdotuksen 18 §:ssä ja 3. lakiehdotuksen 10 §:n 3 momentissa olisi sidottu välttämättömyyskriteerin taakse säännöksessä määriteltäviä tarkoitusta varten perustuslakivaliokunnan vakiintuneessa lausuntokäytännössä edellytetyllä tavalla.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

Oikeuspalveluvirastosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Oikeuspalveluviraston tehtävät ja organisaatio

1 §

Oikeuspalveluvirasto

Oikeuspalveluvirasto järjestää julkisen oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan sekä yleisen edunvalvonnan palveluja. Virasto toimii oikeusministeriön hallinnonalalla ja sen toimialueena on koko maa.

Oikeuspalveluvirastossa on keskushallinto sekä oikeusaputoimistoja ja edunvalvontatoimistoja.

2 §

Oikeuspalveluviraston tehtävät

Oikeuspalveluviraston tehtävänä on huolehtia, että:

1) oikeusapulaissa (257/2002) ja muualla laissa oikeusaputoimistojen tehtäväksi säädettyjä palveluja on tarjolla tasapuolisesti koko maassa;

2) holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettuja edunvalvojan tehtäviä varten on saatavissa riittävä määrä edunvalvontapalveluja;

3) talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa (813/2017) tarkoitettuja palveluja on tarjolla tasapuolisesti koko maassa.

Lisäksi virasto huolehtii talousosaamisen kehittamisestä ja oikeusministeriön kanssa sovittavista muista tehtävistä.

3 §

Palvelujen tuottaminen

Oikeusavun ja talous- ja velkaneuvonnan palveluja Oikeuspalveluvirastossa tuottavat oikeusaputoimistot ja yleisen edunvalvonnan palveluja edunvalvontatoimistot. Ahvenanmaan maakunnassa mainitut palvelut tuottaa Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto. Oikeuspalveluvirasto voi järjestää palveluja myös hankkimalla niitä muilta palveluntuottajilta 5 luvun mukaisesti.

Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen määrästä, nimistä ja alueista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Viraston toimipaikoista säädetään oikeusministeriön asetuksella.

4 §

Johtaminen

Oikeuspalveluviraston päällikkö on pääjohtaja, jonka valtioneuvosto nimittää. Pääjohtaja vastaa viraston toiminnan kehittämisestä ja tuloksellisuudesta.

Oikeusaputoimistoa johtaa johtava julkinen oikeusavustaja ja edunvalvontatoimistoa johtava yleinen edunvalvoja. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoa johtaa johtava julkinen oikeusavustaja.

5 §

Asioiden ratkaisulta

Pääjohtaja nimittää Oikeuspalveluviraston henkilökunnan ja ratkaisee virastolle kuuluvat asiat, jollei toisin säädetä. Viraston työjärjestyksessä voidaan pääjohtajan ratkaisultaan kuuluva asia määrätä muun virkamiehen ratkaistavaksi.

6 §

Työjärjestys

Pääjohtaja antaa Oikeuspalveluviraston työjärjestyksen. Siinä annetaan tarkemmat määräykset ainakin viraston organisaatiosta, asioiden valmistelusta ja ratkaisemisesta sekä hallinnon, toimintojen ja työskentelyn järjestämisestä.

7 §

Oikeuspalveluviraston ohjaus

Oikeuspalveluviraston toiminnan yleinen ohjaus ja valvonta kuuluvat oikeusministeriölle.

8 §

Keskushallinnon tehtävät

Oikeuspalveluviraston keskushallinnon tehtävänä on huolehtia viraston kehittämisestä, hallinnosta ja tukipalveluista.

9 §

Oikeuspalveluviraston virat

Oikeuspalveluviraston keskushallinnossa on pääjohtaja ja tarvittava määrä muuta henkilökuntaa.

Oikeusaputoimistossa on johtava julkinen oikeusavustaja sekä tarvittava määrä muita julkisia oikeusavustajia, talous- ja velkaneuvoja ja muuta henkilökuntaa. Edunvalvontatoimistossa on

johtava yleinen edunvalvoja sekä tarvittava määrä muita yleisiä edunvalvojia ja muuta henkilökuntaa. Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistossa on johtava julkinen oikeusavustaja ja tarvittava määrä muuta henkilökuntaa.

Julkisten oikeusavustajien, talous- ja velkaneuvojien sekä yleisten edunvalvojien kelpoisuusehdoista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2 luku

Julkinen oikeusapu

10 §

Julkisen oikeusavustajan valvonta

Julkisen oikeusavustajan tulee rehellisesti ja tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät sekä kaikissa toimeksiannoissaan noudattaa hyvää asianajajatapaa.

Mitä asianajajista annetun lain (496/1958) 6, 6 a, 7, 7 a–7 d ja 7 g–7 k §:ssä säädetään asianajajan valvonnasta ja 10 §:ssä tämän oikeudesta hakea muutosta valvonta-asiassa annettuun ratkaisuun sekä tällaisen muutoksenhaun käsittelystä, sovelletaan myös julkiseen oikeusavustajaan.

11 §

Julkisen oikeusavustajan muu toiminta

Julkinen oikeusavustaja ei saa olla osakkaana, yhtiömiehenä eikä jäsenenä asianajotoimintaa harjoittavassa yhtiössä tai muussa yhteisössä. Hänellä ei myöskään saa olla muuta sellaista tehtäväänsä haittaavaa palkallista tointa, josta on oikeus kieltäytyä.

12 §

Muut kuin oikeusapulaissa tarkoitetut asiakkaat

Oikeusaputoimisto voi antaa oikeudellista apua muullekin kuin oikeusapulaissa tarkoitettuun oikeusapuun oikeutetulle henkilölle, jos siihen on palvelun hakijan kannalta tai oikeusaputoiminnan asianmukaisen järjestämisen kannalta perusteltua syytä. Tällöin palveluista peritään korvaus, joka vastaa paikkakunnalla perittävää keskimääräistä asianajopalkkiota. Tässä pykälässä tarkoitettujen asiakkaiden avustaminen ei saa haitata oikeusapulain mukaisten palvelujen antamista.

13 §

Julkisen oikeusavustajan esteellisyys

Julkisen oikeusavustajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä asianajajan esteellisyydestä säädetään.

Viraston eri oikeusaputoimistoissa työskentelevät julkiset oikeusavustajat voivat avustaa vastapuolia, jolleivät he yksittäisessä asiassa ole esteellisiä.

14 §

Oikeusavun hakijan ohjaus erityistilanteissa

Oikeusavun hakija ohjataan toisen oikeusaputoimiston tai yksityisen avustajan puoleen, jos:

- 1) julkinen oikeusavustaja on esteellinen toimimaan asiassa;
- 2) sen oikeusaputoimiston, jonka puoleen hakija on kääntynyt, julkiset oikeusavustajat eivät työtilanteensa takia voi hoitaa kiireellistä asiaa;
- 3) julkisen oikeusavustajan ja oikeusavun pyytäjän väliltä puuttuu keskinäinen luottamus;
- 4) siinä oikeusaputoimistossa, jonka puoleen hakija on kääntynyt, ei kyetä tarjoamaan palveluja hakijan omalla kielellä suomeksi tai ruotsiksi;
- 5) siihen on muu kuin 1 – 4 kohdassa tarkoitettu perusteltu syy.

Muussa kuin tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa hakija ohjataan 1 momentin mukaisissa tilanteissa toiseen oikeusaputoimistoon, jos lähin oikeusaputoimisto on kohtuullisen asiointimatkan päässä. Muussa tapauksessa hakija ohjataan yksityisen avustajan puoleen.

15 §

Oikeusavustajan ratkaisuvallta

Johtava julkinen oikeusavustaja tai julkinen oikeusavustaja ratkaisee ne asiat, jotka oikeusapulain nojalla ratkaistaan oikeusaputoimistossa. Johtava julkinen oikeusavustaja voi kirjallisesti määrätä muun virkamiehen ratkaisemaan oikeusapuhakemukset selvissä asioissa. Jos hakemuksen ratkaiseminen on tulkinnanvaraista, se on siirrettävä julkisen oikeusavustajan ratkaistavaksi.

Johtava julkinen oikeusavustaja tekee päätöksen oikeusapulain 10 §:n 2 momentin mukaisen pyynnön esittämisestä rahalaitokselle. Muutoksenhausta hallintotuomioistuimeen säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019).

16 §

Virka-apu ulkomaisille viranomaisille

Oikeusaputoimisto vahvistaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sekä Euroopan unionin tuomioistuimen oikeusapuhakemukseen tarvittavat Suomessa asuvien henkilöiden tulo- ja varallisuustiedot. Julkiset oikeusavustajat voivat antaa korvauksetta virka-apua ulkomaisille oikeusapuviranomaisille.

3 luku

Talous- ja velkaneuvonta

17 §

Oikeudenkäyntiasiamiehenä toimiminen

Oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana velkajärjestelyyn liittyvässä asiassa saa toimia 9 §:n 3 momentissa tarkoitetun valtioneuvoston asetuksen ja oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 4 momentin mukaiset kelpoisuusvaatimukset täyttävä talous- ja velkaneuvoja.

Mitä 10 §:n 2 momentissa säädetään asianajajayhdistyksen valvonnasta, ei sovelleta oikeusaputoimistossa hoidettaviin talous- ja velkaneuvontatehtäviin, jos talous- ja velkaneuvontaa antaa muu kuin julkinen oikeusavustaja.

18 §

Tietojensaantioikeus

Talous- ja velkaneuvojilla ja heitä avustavilla henkilöillä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta Kansaneläkelaitokselta, Ulosottolaitokselta ja Verohallinnolta tiedot, jotka ovat välttämättömiä talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain 1 §:n 1 momentin 2–4 kohdassa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi.

Lisäksi talous- ja velkaneuvojilla ja heitä avustavilla henkilöillä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta muilta viranomaisilta, yrityksiltä ja yhteisöiltä talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain 1 §:n 1 momentin 2–4 kohdassa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi välttämättömät tiedot.

Talous- ja velkaneuvojilla ja heitä avustavilla henkilöillä on oikeus hankkia 2 momentissa tarkoitettuja tietoja ainoastaan, jos asiakas on antanut siihen suostumuksensa. Suostumuksen edellytyksistä säädetään luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679 (yleinen tietosuojasäädös) 7 artiklassa.

19 §

Esteellisyys

Oikeusaputoimiston talous- ja velkaneuvoja on esteellinen neuvomaan ja edustamaan asiakastaan, jos saman toimiston julkisella oikeusavustajalla on päämiehenä talous- ja velkaneuvonnan asiakkaan velkoja tai muuten vastapuoleksi katsottava henkilö.

20 §

Oikeusavustajan oikeus hoitaa talous- ja velkaneuvojan tehtäviä

Talous- ja velkaneuvojan tehtäviä voi hoitaa myös oikeusaputoimiston julkinen oikeusavustaja sen estämättä, mitä oikeusapulaissa säädetään oikeusavun antamisen edellytyksistä.

4 luku

Yleinen edunvalvonta

21 §

Yleinen edunvalvoja

Yleiseen edunvalvojaan sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään edunvalvojasta, jollei tässä laissa toisin säädetä.

22 §

Yleisen edunvalvojan määrääminen tehtävään

Määräys edunvalvojan tehtävään annetaan Oikeuspalveluviraston yleiselle edunvalvojalle. Määräys toimitetaan siihen edunvalvontatoimistoon, jonka alueella päämiehen kotikunta sijaitsee tai Oikeuspalveluviraston ilmoittamalle 5 luvussa tarkoitettulle palveluntuottajalle. Jos päämiehellä ei ole kotikuntaa Suomessa, määräys toimitetaan valtioneuvoston asetuksessa säädettyyn edunvalvontatoimistoon.

Jos edunvalvontatoimiston kaikki yleiset edunvalvojat ovat esteellisiä ottamaan edunvalvojan tehtävän vastaan, edunvalvontatoimisto siirtää tehtävän valtioneuvoston asetuksessa säädettyyn edunvalvontatoimistoon. Jos 5 luvussa tarkoitettujen palveluntuottajien kaikki edunvalvojat ovat

esteellisiä tai edunvalvojan tehtävän vastaanottaminen olisi selvästi sopimuksen vastainen, palveluntuottaja siirtää edunvalvojan tehtävän siihen edunvalvontatoimistoon, jonka alueella päämiehen kotikunta sijaitsee.

Jos päämiehen asuinpaikan, kielellisten oikeuksien toteuttamisen tai muun tärkeän edun vuoksi on tarpeen, edunvalvontatoimisto voi pyytää myös muuta kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitettua edunvalvontatoimistoa ottamaan vastaan edunvalvojan tehtävän.

Palveluntuottaja määrää, mitä yleisen edunvalvojan virkaa tai tehtävää määräys koskee. Palveluntuottajan tulee viipymättä ilmoittaa holhousviranomaiselle ja päämiehelle määräyksen vastaanottamisesta ja palveluntuottajan antaman määräyksen muuttamisesta. Lisäksi tulee ilmoittaa edunvalvojan nimike ja järjestysnumero.

Mitä holhoustoimesta annetun lain 5 §:ssä säädetään suostumuksen antamisesta, ei sovelleta yleisen edunvalvojan määräämiseen.

Jos edunvalvojan tehtävä siirretään 5 luvussa tarkoitetun palveluntuottajan yleiseltä edunvalvojalta toiselle tai edunvalvontatoimiston yleiseltä edunvalvojalta toisen edunvalvontatoimiston yleiselle edunvalvojalle, holhoustoimesta annetun lain 48 §:n 1 momenttia omaisuusluettelosta ja 52 §:ää päätöstilin antamisesta ei sovelleta.

23 §

Yleisen edunvalvojan esteellisyys

Yleinen edunvalvoja on esteellinen edustamaan päämiestä, jos hän on itse edustanut vastapuolta samassa tai muussa sellaisessa asiassa, jossa tietoon tulleilla seikoilla voi olla merkitystä asiassa. Yleinen edunvalvoja voi edustaa päämiestään, vaikka vastapuolta edustaa toinen saman palvelun tuottajan palveluksessa oleva yleinen edunvalvoja.

Yleisen edunvalvojan esteellisyyteen sovelletaan tämän lisäksi, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään edunvalvojan esteellisyydestä.

24 §

Oikeus palkkioon

Kun edunvalvojana on yleinen edunvalvoja, oikeus holhoustoimesta annetun lain 44 §:ssä tarkoitettuun palkkioon ja korvaukseen päämiehen varoista kuuluu sille, jonka palveluksessa edunvalvoja on.

25 §

Tietojensaantioikeus

Yleisen edunvalvojan ja häntä avustavan henkilökunnan oikeuteen saada päämiestä koskevia tietoja sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetun lain 89 §:n 1 momentissa säädetään edunvalvojasta.

5 luku

Palvelujen hankkiminen muulta palveluntuottajalta

26 §

Sopimus palvelujen tuottamisesta

Oikeuspalveluvirasto voi ostaa oikeusapu-, talous- ja velkaneuvonta- sekä edunvalvontapalveluita, jos se on palveluiden alueellisen saatavuuden tai muun syyn vuoksi tarpeen. Palveluita voidaan ostaa vain siltä, jolla on tehtävään riittävä taito ja voimavarat ja jonka muut tehtävät tai toiminnan luonne ja tarkoitus eivät vaaranna palvelun puolueettomuutta ja asianmukaista hoitamista.

Viraston on tehtävä 1 momentissa tarkoitettun palveluntuottajan kanssa sopimus palveluiden tuottamisesta. Sopimus voidaan tehdä määräajaksi tai toistaiseksi.

Sopimusta koskeva riita käsitellään hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa. Menettelystä hallintoriita-asiassa säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa.

27 §

Palveluntuottajan vastuu

Palveluntuottajan palveluksessa olevaan henkilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan tässä laissa tarkoitettuja oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan tai yleisen edunvalvonnan tehtäviä. Vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään vahingonkorvauslaissa (412/1974).

Tässä luvussa tarkoitettu palveluntuottaja voi kieltäytyä edunvalvontatehtävästä, jos sen vastaanottaminen olisi selvästi vastoin palvelun tuottamisesta tehtyä sopimusta.

Oikeuspalveluvirasto hyvittää vaadittaessa 26 §:n 1 momentissa tarkoitettun palveluntuottajan päämiehelle mahdollisen palkkioon sisältyvän arvonlisäveron määrän.

28 §

Tietojen luovuttaminen ja salassapito

Edellä 26 §:n 1 momentissa tarkoitettu palveluntuottaja on velvollinen antamaan Oikeuspalveluvirastolle sopimuksen noudattamisen valvontaa varten tarpeelliset tiedot toiminnastaan.

Edunvalvontapalveluiden tuottajan salassapitovelvollisuuteen sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetun lain 92 §:ssä säädetään edunvalvojan salassapitovelvollisuudesta.

6 luku

Erinäiset säännökset

29 §

Virka-apun antaminen

Julkisten oikeusavustajien, yleisten edunvalvojien ja talous- ja velkaneuvojien on annettava toisilleen pyynnöstä virka-apua.

30 §

Vahingonkorvausasioiden käsittely

Oikeuspalveluvirastoa koskevien vahingonkorvausasioiden käsittelystä säädetään valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetussa laissa (978/2014).

7 luku.

Voimaantulo

31 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
Tällä lailla kumotaan valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annettu laki (477/2016).
Muussa laissa tai asetuksessa olevalla viittauksella valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin tarkoitetaan tämän lain tultua voimaan Oikeuspalveluvirastoa.

32 §

Sopimuksia, sitoumuksia ja vireillä olevia asioita koskevat siirtymäsäännökset

Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä sekä oikeusministeriössä Oikeuspalveluvirastoon siirtyvillä toimialoilla vireillä olevat asiat, tehdyt sopimukset ja sitoumukset samoin kuin niistä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät tämän lain tullessa voimaan Oikeuspalveluvirastolle, jollei sopimusten tai sitoumusten sisällöstä muuta johdu.

33 §

Henkilöstön asemaa koskevat siirtymäsäännökset

Henkilöstön asemasta säädetään valtion virkamieslain (750/1994) 5 a—5 c §:ssä.
Oikeusministeriö voi ennen tämän lain voimaantuloa perustaa Oikeuspalveluviraston pääjohtajan viran oikeusministeriöön, josta virka siirtyy Oikeuspalveluvirastoon tämän lain tullessa voimaan. Oikeusministeriö voi lisäksi tarvittaessa ennen tämän lain voimaantuloa perustaa Oikeuspalveluviraston toiminnan käynnistämisen kannalta välttämättömät virat ja nimittää virkamiehet virkoihin niitä ensimmäisen kerran täytettäessä.

34 §

Kelpoisuusvaatimuksia koskevat siirtymäsäännökset

Tämän lain voimaan tullessa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä ja oikeusministeriöstä Oikeuspalveluvirastoon siirtyviin virkoihin nimitettyinä olevat ovat edelleen kelpoisia virkoihinsa.

35 §

Muutoksenhakua koskevat siirtymäsäännökset

Päätökseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, haetaan muutosta tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaisesti.

Tämän lain voimaan tullessa tuomioistuimessa vireillä olevien asioiden käsittelyyn muutoksenhaussa sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Jos tuomioistuin kumoaa päätöksen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, ja palauttaa asian kokonaisuudessaan uudelleen käsiteltäväksi, asia käsitellään ja ratkaistaan tämän lain mukaisesti.

2.

Laki

talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain (813/2017) 2 ja 4—10 §, sellaisena kuin
niistä on 5 § osaksi laissa 876/2020, sekä
lisätään lakiin uusi 1 a § seuraavasti:

1 a §

Talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen

Talous- ja velkaneuvonnan järjestämisestä säädetään Oikeuspalveluvirastosta annetussa laissa
(/)

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

oikeusapulain 8 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeusapulain (257/2002) 8 §:n 1 momentti ja 10 §:n 3 momentti seuraavasti:

8 §

Avustaja

Oikeusapua antaa julkinen oikeusavustaja. Tuomioistuinasioissa avustajaksi voidaan kuitenkin määrätä myös tehtävään suostumuksensa antanut yksityinen avustaja. Lisäksi yksityinen avustaja voidaan määrätä Oikeuspalveluvirastosta annetun lain (/) 14 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa.

10 §

Oikeusavun hakeminen

Oikeusaputoimistolla on lisäksi salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta Maahanmuuttovirastolta välttämättömät tiedot ulkomaalaislaissa (301/2004) tarkoitettua kansainvälistä suojelua koskevien oikeusapuhakemusten käsittelyä varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

saamen kielilain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan saamen kielilain (1086/2003) 2 §:n 1 momentin 7 kohta, sellaisena kuin se on laissa
647/2021, seuraavasti:

2 §

Lain soveltamisala

Viranomaisia, joihin tätä lakia sovelletaan, ovat:

7) Oikeuspalveluvirasto, Ulosottolaitos, Verohallinto, Kansaneläkelaitos, Maanmittauslaitos,
Digi- ja väestötietovirasto ja Maatalousyrittäjien eläkelaitos;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 9.10.2023

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

2.

Laki

talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan talous- ja velkaneuvonnasta annetun lain (813/2017) 2 ja 4—10 §, sellaisena kuin
niistä on 5 § osaksi laissa 876/2020, sekä
lisätään lakiin uusi 1 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 a §

Talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen

*Talous- ja velkaneuvonnan järjestämisestä
säädetään Oikeuspalveluvirastosta annetussa
laissa (/)*

2 §

(kumotaan)

*Talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen ja
tuottaminen*

*Talous- ja velkaneuvonnan yleinen ohjaus
ja valvonta kuuluvat oikeusministeriölle.*

*Talous- ja velkaneuvontaa järjestävät val-
tion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä an-
netussa laissa (477/2016) tarkoitetut valtion
oikeusapu- ja edunvalvontapiirit. Talous- ja
velkaneuvonnan järjestämisellä tarkoitetaan
huolehtimista siitä, että tässä laissa tarkoitet-
tuja talous- ja velkaneuvonnan palveluja on
tarjolla tasapuolisesti oikeusapu- ja edunval-
vontapiirin alueella.*

*Talous- ja velkaneuvonnan palveluja tuotta-
vat oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä oi-
keusaputoimistot ja Ahvenanmaalla oikeus-
apu- ja edunvalvontatoimisto, jolleivät oi-
keusapu- ja edunvalvontapiirit 5 §:n nojalla
osta mainittuja palveluita.*

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien oikeusaputoimistoissa on palvelun tuottamista varten talous- ja velkaneuvoja ja muuta talous- ja velkaneuvonnan henkilökuntaa. Talous- ja velkaneuvonnan henkilökuntaan ja toiminnan järjestämiseen oikeusaputoimistossa sovelletaan, mitä valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa säädetään, ellei tässä laissa toisin säädetä.

*4 §**(kumotaan)**Talous- ja velkaneuvojan kelpoisuusvaatimukset*

Talous- ja velkaneuvojalla tulee olla alalle soveltuva korkeakoulututkinto sekä sellainen taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää.

Talous- ja velkaneuvojan tehtäviä voi hoitaa myös oikeusaputoimiston julkinen oikeusavustaja sen estämättä, mitä oikeusapulaissa (257/2002) oikeusavun antamisen edellytyksistä säädetään.

*5 §**(kumotaan)**Sopimus talous- ja velkaneuvontapalveluiden tuottamisesta*

Oikeusapu- ja edunvalvontapiiri voi oikeusministeriön kanssa neuvoteltuaan ostaa talous- ja velkaneuvontapalveluita, jos se on palveluiden alueellisen saatavuuden tai muun syyn vuoksi tarpeen. Palveluita voidaan ostaa vain siltä, jolla on tehtävään riittävä taito ja voimavarat ja jonka muut tehtävät tai toiminnan luonne ja tarkoitus eivät vaaranna talous- ja velkaneuvonnan puolueettomuutta ja asianmukaista hoitamista.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirin on tehtävä 1 momentissa tarkoitettun palvelun tuottajan kanssa sopimus palveluiden tuottamisesta. Sopimus voidaan tehdä määräajaksi tai toistaiseksi.

Sopimusta koskeva riita käsitellään hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa. Hallintoriita-asian käsittelystä säädetään hallintolainkäyttölaissa (586/1996).

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

(kumotaan)

Palvelun tuottajan velvollisuudet

Edellä 5 §:ssä tarkoitettu palvelun tuottaja on velvollinen antamaan oikeusapu- ja edunvalvontapiirille sopimuksen noudattamisen valvontaa varten tarpeelliset tiedot toiminnastaan.

Palveluntuottajan on 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tehtäviä hoitaessaan noudatettava, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999), sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetussa laissa (13/2003), hallintolaissa (434/2003), kielilaissa (423/2003), saamen kielilaissa (1086/2003) ja henkilötietolaissa (523/1999) säädetään

Palvelun tuottajan palveluksessa olevaan henkilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkakavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan tässä laissa tarkoitettuja talous- ja velkaneuvonnan tehtäviä.

7 §

(kumotaan)

Oikeudenkäyntiasiamiehenä toimiminen

Oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana velkajärjestelyyn liittyvässä asiassa saa toimia 4 §:n 1 momentin ja oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 4 momentin mukaiset kelpoisuusvaatimukset täyttävä talous- ja velkaneuvoja.

Mitä valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain 8 §:n 2 momentissa säädetään asianajajayhdistyksen valvonnasta, ei sovelleta oikeusaputoimistossa hoidettaviin talous- ja velkaneuvontatehtäviin, jos talous- ja velkaneuvontaa antaa muu kuin julkinen oikeusavustaja.

8 §

(kumotaan)

Tietojensaantioikeus

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Talous- ja velkaneuvojilla ja heitä avustavilla henkilöillä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta Kansaneläkelaitokselta ja Verohallinnolta tiedot, jotka ovat välttämättömiä 1 §:n 1 momentin 2–4 kohdassa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi. Tiedot on oikeus saada myös teknisen käytöyhteyden välityksellä. Tietojensaantioikeudesta tulee etukäteen kertoa asiakkaalle.

Lisäksi talous- ja velkaneuvojilla ja heitä avustavilla henkilöillä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada teknisen käytöyhteyden avulla maksutta muilta viranomaisilta, yrityksiltä ja yhteisöiltä 1 §:n 1 momentin 2–4 kohdassa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi välttämättömät tiedot, jos asiakas on antanut siihen suostumuksensa.

9 §

(kumotaan)

Esteellisyys

Oikeusaputoimiston talous- ja velkaneuvoja on esteellinen neuvomaan ja edustamaan asiakastaan, jos saman toimiston julkisella oikeusavustajalla on päämiehenä talous- ja velkaneuvonnan asiakkaan velkoja tai muuten vastapuoleksi katsottava henkilö.

10 §

(kumotaan)

Tarkemmat määräykset

Talous- ja velkaneuvonnan työskentelyn järjestämisestä oikeusapu- ja edunvalvontapiirissä määrätään tarkemmin oikeusaputoimiston työjärjestyksessä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

..

3.

Laki

oikeusapulain 8 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeusapulain (257/2002) 8 §:n 1 momentti ja 10 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 §

8 §

Avustaja

Avustaja

Oikeusapua antaa julkinen oikeusavustaja. Tuomioistuinasioissa avustajaksi voidaan kuitenkin määrätä myös tehtävään suostumuksensa antanut yksityinen avustaja. Lisäksi yksityinen avustaja voidaan määrätä valtion oikeusaputoimistoista annetun lain (258/2002) 10 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa.

Oikeusapua antaa julkinen oikeusavustaja. Tuomioistuinasioissa avustajaksi voidaan kuitenkin määrätä myös tehtävään suostumuksensa antanut yksityinen avustaja. Lisäksi yksityinen avustaja voidaan määrätä *Oikeuspalveluvirastosta annetun lain (/) 14 §:ssä* tarkoitetuissa tilanteissa.

10 §

10 §

Oikeusavun hakeminen

Oikeusavun hakeminen

Oikeusaputoimisto voi 2 momentissa mainittuun edellytykseen saada teknisen käyttöyhteyden avulla veroviranomaisilta ja Kansaneläkelaitokselta näiden henkilökistereissä olevia salassa pidettäviä henkilötietoja hakijan taloudellisesta asemastaan antamien tietojen tarkistamista varten. Oikeusaputoimiston tulee etukäteen ilmoittaa hakijalle tästä mahdollisuudesta.

Oikeusaputoimistolla on lisäksi salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta Maahanmuuttovirastolta välttämättömät tiedot ulkomaalaislaissa (301/2004) tarkoitettua kansainvälistä suojelua koskevien oikeusapuhakemusten käsittelyä varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

4.

Laki

saamen kielilain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan saamen kielilain (1086/2003) 2 §:n 1 momentin 7 kohta, sellaisena kuin se on laissa
647/2021 seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

2 §

Lain soveltamisala

Lain soveltamisala

Viranomaisia, joihin tätä lakia sovelletaan,
ovat:

Viranomaisia, joihin tätä lakia sovelletaan,
ovat:

7) Ulosottolaitos, Verohallinto, Kansaneläkelaitos, Maanmittauslaitos, Digi- ja väestötietovirasto ja Maatalousyrittäjien eläkelaitos;

7) Oikeuspalveluvirasto, Ulosottolaitos, Verohallinto, Kansaneläkelaitos, Maanmittauslaitos, Digi- ja väestötietovirasto ja Maatalousyrittäjien eläkelaitos;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20